

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

ARAP DİLİNDE MÜ'EVVEL MASDAR VE KULLANIMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Nadir BULUT

Sivas
Ocak 2020

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

ARAP DİLİNDE MÜ'EVVEL MASDAR VE KULLANIMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Nadir BULUT

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Süleyman KOÇAK

Sivas
Ocak 2020

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Tezin Başlığı : Arap Dilinde Müevvel Masdar ve Kullanımları
Savunma Tarihi : 13.12.2019
Danışmanı : Doç. Dr. Süleyman KOÇAK

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Mehmet Ali ŞİMŞEK

Üye : Doç. Dr. Süleyman KOÇAK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Uğur GÜLBİL

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Nadir BULUT tarafından hazırlanan "Arap Dilinde Müevvel Masdar ve Kullanımları" başlıklı tez, kabul edilmiştir. / /

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

13.01.2020

Nadir BULUT

ÖN SÖZ

Sosyal bir varlık olan insan, duygu, düşünce ve bilgileri karşı tarafa aktarırken birçok araç kullanır. Bunların en önemlisi dildir. Dil, iletişimin en önemli aracıdır ve hayatlarını sağlıklı yürütebilmesi için insanlara bir nimet olarak verilmiştir. Bir iletişim aracı olan dilin anlamlı/yargılı en küçük birimi, cümle olarak kabul edilir. Cümle, bize, çeşitli kavramları bir araya getirerek yargılar oluşturabilmemizi sağlar.

Harfler bir araya gelerek kelimeleri ve kelimeler bir araya gelerek kelime gruplarını ya da cümleleri oluşturur. Kelime grupları, birden fazla kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu kavram bildiren dil birlikleridir ve cümle içinde önemli birçok görevlerde kullanılır. Mü'evvel masdar da bir kelime grubudur. Mü'evvel masdar, bazen daha büyük bir kelime grubunun oluşumunda malzeme olarak kullanılabilceği gibi bazen de bir bütün olarak cümlenin bir ögesine karşılık gelirler. Bir masdar türü olsa da mü'evvel masdarın, diğer masdar türlerinden birçok üstün özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler, onu, bu çalışmamızın konusu yapmaya yetmiştir.

Her dilin kendine has kuralları vardır. Arap dili de kendi bünyesinde birçok kuralları barındırmaktadır. Dilbilgisi olarak adlandırabileceğimiz bu kurallar, Arap dilinde temelde sarf ve nahiv bilgilerinden oluşmaktadır. Bu alanlarda bolca çalışmalar yapılmıştır. Elbette bu çalışmaların en büyük gayelerinden birisi dilin öğrenilmesi ve öğretilmesidir. Masdar ve türleri de hem sarf hem de nahiv ilimlerinin incelediği önemli konuların başında gelir.

Cümle içinde gördüğü önemli fonksiyonlarını ortaya koymak için hazırlanmış olduğumuz *Arap Dilinde Mü'evvel Masdar ve Kullanımları* adlı bu çalışmamızda önce kelime türlerinden bahsedilmiştir. Çalışmamızla direkt olarak bağlantılı olduğu için bir isim türü olan masdarlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Yine bir masdar türü olan mü'evvel masdar konusu ise iki ayrı başlık altında ele alınmıştır. Birinci bölümde mü'evvel masdarın kuruluşu, ikinci bölümde ise kullanımları üzerinde durulmuş, çeşitli örnekler verilerek konunun aydınlatılmasına çalışılmıştır.

Tez çalışmam süresince her türlü yardımını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Süleyman Koçak'a ve Prof. Dr. Mehmet Ali Şimşek'e teşekkürü bir borç bilirim.

Nadir BULUT

Ocak 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	2
1.4. Kaynakların Değerlendirilmesi	2
1.5. Arap Dilinde Kelime Türleri ve Masdarlar	3
1.5.1. Masdar Türleri	10
1.5.2. Cümle ve Çeşitleri	17
BİRİNCİ BÖLÜM	25
1. ARAP DİLİNDE MÜEVVEL MASDAR: KURULUŞU	25
1.1. Masdar Harfleri	25
1.1.1. En (ئَ)	26
1.1.2. Enne (ئَنَّ).....	34
1.1.3. Mâ (مَا).....	37
1.1.4. Key (كَيْ).....	39
1.1.5. Lev (لَوْ).....	41
1.1.6. Hemze-i Tesviye (ْ)	42
1.1.7. Ellezî (الَّذِي)	43
1.2. Müevvel Masdar ve Sarîh Masdar Arasındaki Benzer ve Farklı Yönler	44
İKİNCİ BÖLÜM	47
2. ARAP DİLİNDE MÜEVVEL MASDAR: KULLANIMI	47
2.1. Kelime Grubu İçinde Kullanımı	49

2.1.1. Muzâftan Sonra Gelen Mecerûr Müevvel Masdar	49
2.1.2. Harf-i Cerden Sonra Gelen Mecerûr Müevvel Masdar	50
2.1.3. Bedel ve Atf-ı Beyân	52
2.2. Cümle Ögesine Karşılık Kullanımı	54
2.2.1. Mübtedâ	55
2.2.1.1. Mübtedâ Konumunda Başka Adla Anılan Ögeler	57
2.2.2. Haber.....	58
2.2.2.1. Haber Konumunda Başka Adla Anılan Ögeler.....	58
2.2.3. Fâil	59
2.2.4. Nâib-i Fâil	62
2.2.5. Mefûlbih.....	63
2.2.5.1. İki Mefûl Yerine Geçen Müevvel Masdar	67
2.2.5.2. Mefulbih Gayr-ı Sarîh.....	68
2.2.6. Mefûlleh.....	69
2.2.7. Mefûlmaah	71
2.2.8. Mefûlfih	72
2.2.9. Hâl.....	75
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA.....	81
ÖZ GEÇMİŞ.....	87

KISALTMALAR

b.	: bin
b.y.	: Basım yeri yok
Bk./bkz.	: Bakınız
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
h.	: Hicrî
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
K.S.Ü.	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
ö.	: Ölümü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
v.dğr.	: ve diğerleri
vb.	: ve benzeri
y.y.	: yayıncı yok

Transkripsiyon işâretleri: (ء : ʾ), (ث : ṯ), (ح : ḥ), (خ : ḫ), (ذ : ḏ), (ص : ṣ), (ض : ḏ), (ط : ṭ), (ظ : ṣ), (ع : ʿ), (غ : ğ), (ق : q), (ū : ū), (ى : î), (آ : â)

ÖZET

Duygu, düşünce ve bilginin aktarılmasında sadece tek kelimelerin karşılık geldiği kavramlar, çoğu kere yeterli olmamakta, birçok kelimenin bir araya gelerek oluşturacağı kelime gruplarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, hangi dil olursa olsun, içinde isim tamlaması ve sıfat tamlaması türünden bir kelime grubunun bulunmadığı bir cümle düşünmek nerdeyse imkânsızdır. Aynı durum müevvel masdarlar için de geçerlidir. Yargı bildiren cümlelerin, masdar edatlarıyla kelime grubuna dönüştürülmüş hali olan müevvel masdarlar, duygu, düşünce ve bilginin aktarılmasında bize hem zaman hem çaba hem de anlatım zenginliği kazandırmaktadır.

Çalışmamız, bir isim türü olan masdarları ve masdar çeşitlerinden biri olan müevvel masdarın kuruluşunu ve kullanımlarını ele almaktadır. Bu çerçevede cümleyi masdara dönüştüren edatlardan, müevvel masdarın diğer masdar türleri ile arasındaki farklardan ve müevvel masdarın cümle içindeki görevlerinden bahsetmektedir.

Tezimiz, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş'te kelime ve türleri, masdar ve türleri, cümle ve çeşitleri üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde, isim kategorisi içinde değerlendirilen bir masdar türü olan müevvel masdarların kuruluşu, ikinci bölümde ise müevvel masdarların kullanımları anlatılmıştır. Her iki başlık altında da konular, özellikle Kur'ân-ı Kerîm'den örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda ister kelime türleri, ister masdarlar, ister cümle ve çeşitleri üzerinde durulurken ayrıntılara girilmemiş, müevvel masdarla bağlantılı yönleri üzerinde durulmuş, ayrıntılar için ise kaynaklara yönlendirme yapılmıştır.

Çalışmamız, müevvel masdara dair elde ettiğimiz bulguların genel bir değerlendirmesini yaptığımız sonuç kısmıyla bitirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Müevvel Masdar, Sarîh Masdar, Cümle Ögeleri, Masdar Edatları.

ABSTRACT

In terms of conveying emotions, thoughts and knowledge, using only one word to explain a concept is often not enough, and usually many words that come together to form a group of words are needed. For example, in whichever language, it is almost impossible to think of a sentence in which there is no group of words such as noun and adjective phrases. The same situation valid for also infinitives. Infinitives, which are converted into group of word with verbal noun prepositions, provide us a substantiality of time, effort and expression in transferring emotions, thoughts and knowledge.

Our study handles the establishment and usage of infinitive which is a kind of name and one of the varieties of verbal noun. In this context, it discusses about the prepositions that convert the sentence to verbal noun, the differences between the infinitive and other verbal noun types and the duties of the infinitive in the sentence.

Our thesis consists of an introduction and two chapters. In the introduction, words and genres, verbal noun and its types, sentences and varieties are emphasized. In the first part, the establishment of the infinitive, which is a type of verbal noun evaluated within the noun category is explained. In the second part, the use of the infinitive is explicated. In the both of headings, subjects are tried to explain with examples from Qur'an. In our study, neither the word types and the verbal nouns nor the sentence and its types were given details. The aspects related to the infinitives emphasized, and for details, resources were directed.

Our study is concluded with a general evaluation of the findings we have obtained about the infinitive.

Keywords: Arabic language, infinitive, gerund, the elements of sentence, propositions of verbal noun

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Arap Dilinde Müevvel Masdar ve Kullanımları adlı tez çalışmamız, bir isim türü olan masdarları ve masdar çeşitlerinden biri olan müevvel masdarın kuruluşunu ve kullanımlarını ele almaktadır. Bu çerçevede cümleyi masdara dönüştüren edatlardan, müevvel masdarın diğer masdar türleri ile arasındaki farklardan ve müevvel masdarın cümle içindeki görevlerinden bahsetmektedir. Bu çalışmada özellikle Kur'ân-ı Kerîm'den çeşitli örnekler verilmekte ve masdar edatları hakkında dilciler arasında meydana gelen ihtilaflara da yer verilmektedir. Sonuç itibarıyla bu çalışma, cümle içinde önemli görevlerde kullanılan, duygu, düşünce ve bilginin aktarılmasına bize büyük kolaylıklar sağlayan müevvel masdarın ne olduğu, nasıl kurulduğu, neden ve nasıl kullanıldığı sorularına cevaplar vermeye çalışmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Duygu, düşünce ve bilginin aktarılmasında sadece tek kelimelerin karşılık geldiği kavramlar, çoğu kere yeterli olmamakta, birçok kelimenin bir araya gelerek oluşturacağı kelime gruplarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, hangi dil olursa olsun, içinde isim tamlaması ve sıfat tamlaması türünden bir kelime grubunun bulunmadığı bir cümle düşünmek nerdeyse imkânsızdır. Aynı durum müevvel masdarlar için de geçerlidir. Yargı bildiren cümlelerin, masdar edatlarıyla kelime grubuna dönüştürülmüş hali olan müevvel masdarlar, duygu, düşünce ve bilginin aktarılmasında bize hem zaman hem çaba hem de anlatım zenginliği kazandırmaktadır.

En karmaşık yargı bildiren cümlelerin bile önlerine masdar edatı koymak suretiyle elde edilebilen müevvel masdarların cümle içinde özne, nesne ve yüklem gibi birçok görevlerde kullanılması, ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Böylesine önemli bir konuyu inceleyen bir araştırma, Arapçayı ikinci bir dil olarak öğrenecek öğrencilere ve öğreticilerine büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Tezimiz, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş'te kelime ve türlerinden, masdar ve türlerinden, cümle ve çeşitlerinden bahsedilmiştir. Birinci bölümde, isim kategorisi içinde değerlendirilen bir masdar türü olan müevvel masdarların kuruluşu, ikinci bölümde ise müevvel masdarların kullanımları üzerinde durulmuştur. Her iki başlık altında da konular, özellikle Kur'ân-ı Kerîm'den örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda ister kelime türleri ister masdarlar, ister cümle ve çeşitleri üzerinde durulurken ayrıntılara girilmemiş, müevvel masdarla bağlantılı yönleri üzerinde durulmuş, ayrıntılar için ise kaynaklara yönlendirme yapılmıştır.

1.4. Kaynakların Değerlendirilmesi

“Arap Dilinde müevvel masdar”, hem Arapça hem de Türkçe tezlere konu olmuştur. Arap dünyasında müevvel masdarla ilgili şu üç çalışmaya ulaştık.

1. Şezâ Şâlih Mehdî Şâlih, *el-Masdaru'l-Muevvel fi'n-nisfi's-sânî mine'l-Ḳurâni'l-Kerîm*, Ummu Durman Üniversitesi Arap Dili Fakültesi, 2003.

2. Fethî Aḥmed Abdu'l-Âl İsmâîl, “el-Maşdaru'l-muevvel ve aḥkâmuhu'n-naḥviyye”, *Kulliyetu'l-luġati'l-Arabiyye bi-Âsyût el-Mecelletu'l-ilmiyye*, 2/30 (October 2011).

3. İslâm Muḥammed Abdu's-Selâm Aḥmed, *el-Udûl ani'l-maşdari'l-şariḥi ile'l-maşdari'l-muevvel fi'l-Ḳurâni'l-Kerîm*, Mısır Nitelikli Araştırmalar Enstitüsü, 35 (2014).

Ülkemizde konuyla ilgili olduğunu düşündüğümüz üç adet Türkçe tez bulunmaktadır.

1. Reşit Özbalıkçı, *Arap Dilinde Fiilimsilerin Zaman Boyutu*, D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 2001.

2. Mehmet Ali Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Öğeleri*, Sivas, 2006.

3. Eyüp Akşit, “Arap Dilinde Mâ Edatı ve İşlevleri”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4 (Aralık 2017), 41-59.

Yukarıda bahsettiğimiz tezler dışında ister sarf ister nahiv kitaplarına baktığımızda masdarlarla ve müevvel masdarla ilgili başlıkların açıldığını görürüz.

Biz de bu çalışmamızda hem klasik hem de modern dönem kaynaklarından elimizden geldiği kadar istifade etmeye çalıştık.

Tezimizde çokça yararlandığımız kaynakları şöyle sıralayabiliriz:

1. el-Ğalâeynî, Muştafâ. *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*.
2. el-Fârisî, Ebû Alî. *el-Mesâilu'l-mensûra*. thk. Muştafâ el-ħidrî. Dimeşq: Maḩbûātu mecmâi'l-luġati'l-Arabiyye, 1986.
3. ez-Zeccâcî, Ebu'l-Ķâsım Abdurrahmân b. İshâķ. *el-Cumel fi'n-naḩv*, thk. Alî Tefvîķ el-ḩamed. 2. Baskı. Beyrût: Muessesetu'r-risâle /Dâru'l-emel, 1985.

1.5. Arap Dilinde Kelime Türleri ve Masdarlar

Arap dilinde kelime¹ için, genellikle üç farklı tasniflemeye gidildiği görülmektedir.² Bunlar; isim, fiil ve harftir.

Yukardaki tasniflemeye örnek olarak İbn Mâlik (ö. 672), kelime türlerini, *Elfiyye*'sinde şu şekilde ifade etmiştir:

كَلَامُنَا لَفْظٌ مُفِيدٌ: كَاسْتَقِمُّمُ *** وَاسْمٌ وَفِعْلٌ ثُمَّ حَرْفٌ. الْكَلِمَةُ

“(Nahivcilere göre) kelâm, anlam bütünlüğüne sahip (müfit) lafızdır; “isteķim/dosdoġru ol” gibi. *** Kelimeler ya isimdir ya fiildir ya da harftir”³

Kelimenin bu üçlü taksiminden farklı tasnif denemeleri de yapılmış olup⁴ bu tür tasniflemeler zaman içerisinde revaç bulmamıştır. Çünkü günümüze kadar süre gelen nahiv anlayışı, Basra Nahiv Ekolünün anlayışına göre şekillenmekte olup,

¹ “Kelime” için yapılan bir diġer tanımlama da şu şekildedir: “Kelime” (الكَلِمَة), “فَعْلَة” vezninde “ . ك . ل . م ” kök harflerinden türemiş bir kelimedir. Sözlükte hem “yaralamak, tesir etmek, acı vermek” hem de “anlaşılır şekilde konuşmak (nutķ)” anlamlarına gelmektedir. Bk. Muştafâ el-Ğalâeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*, 30. Baskı (Beyrût: el-Mektebetu'l-aşriyye, 1994), 1: 9.

² Bk. Sîbeveyh Ebû Bişr 'Amr b. 'Uşmân Ķanber, *el-Ķitâb*, thk. 'Abdusselâm Muḩammed Hârûn, 2/3. Baskı (Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1982/1983), 1: 12; İbn Cinnî Ebu'l-Feth 'Uşmân, *el-Luma' fi'l-Arabiyye*, thk. Ħâmid el-Mu'min, 2. Baskı (Beyrût: Mektebetu'n-nehđati'l-Arabiyye 'Âlemu'l-kutub, 1985), 45; es-Suyûtî Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Eşbâh ve'n-neza'ir fi'n-naḩv*, (Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, ts.), 1: 2, 6.

³ Muḩammed b. Şâlih el-'Uşeymîn, *Şerḩu Elfiyyeti'bni Mâlik* (er-Riyâğ: Mektebetu'r-ruşd, ts.), 1: 47.

⁴ Örneġin el-Ferrâ' ve Ebû Ca'fer Aḩmed b. Şâbir'in böyle bir denemesinden bahsedilmektedir. Bk. es-Suyûtî Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Hem'u'l-hevâmi'*, (Beyrût: Dâru'l-ma' rife, 2000), 2: 105.

Basra Nahiv Ekolünün tasniflemesinde örneğin sıfatlar, zamirler ve zarflar gibi farklı kelime türleri, “isim” başlığı altında ele alındığı görülmektedir.⁵

Günümüzde ise kelimelere yönelik farklı tasnif denemelerinde bulunan nahivciler olmuştur. Mehdî el-Mağzûmî, İbrâhîm Enîs, Muştafâ Cemâluddîn ve Temmâm Hassân'ı bunların arasında zikredebiliriz.⁶ Örneğin Muştafâ Cemâluddîn, isim, fiil, sıfat, kinâye ve harf olmak üzere kelimeyi beş kısma ayırmaktadır. Muştafâ Cemâluddîn, *el-Baḥşu'n-naḥvî 'inde'l-uşûliyyîn* adlı kitabında beş kısma ayırdığı kelime çeşitlerini şu şekilde açıklamıştır:⁷

1) İsim: Müsemmâ (zât ya da hades) hakkında haber veren ve müstakil bir anlam bildiren kelimedir. Özel isimler, cins isimler, masdarlar ve mîmli isimler, ism-i âlet, ism-i zamân ve ism-i mekânlar, bu gruba girer.

2) Fiil: Müsemmânın eylemi hakkında haber veren kelimedir. Bu gruba, fiil siygaları girer.

3) Sıfat: Müsemmâ ile mevsûf olan hakkında bilgi veren kelimedir. İsm-i fâil, ism-i mefûl ve diğer müştak sıfat siygaları, bu gruptadır.

4) Kinâye (ya da zamir): İsim, fiil ya da vasıf hakkında kendisiyle kinâye yapılandır. Bu gruba, zamirler, işâret isimleri, ism-i mevsûller, istifhâm isimleri, şart isimleri ve fiil isimleri girer.

5) Harf: Başkasındaki bir anlamı ortaya çıkararak kelimedir. Mânâ harfleri (ḥurûfu'l-maânî) ve tüm edatlar, bu gruptadır.

Temmâm Ḥassân da kelime türleri hakkında farklı taksim çalışmalarında bulunan bir diğer isimdir. O, *el-Luġatu'l-Arabiyye manâhâ ve mebnâhâ* adlı eserinde kelime türlerine irâb şekli, siyga (biçim), rütbe (sözdizimi), tasrîf (çekim), tesmiye (ad koyma) ve talîk (diğer kelimelerle bağlantısı) gibi açılardan yaklaşır ve farklı

⁵ Muştafâ Cemâluddîn, “*Ra'yun fî taḫsîmi'l-kelime*” adlı makalesinde, kelimelerin üçlü, dördlü ve yedili taksimlerine bazı eleştiriler getirmektedir. Bk. Muştafâ Cemâluddîn, “*Ra'yun fî taḫsîmi'l-kelime*”, *Mecelletu Turâsinâ* 1/6 (Muharrem-Şafer-Rebî'u'l-evvel 1407): 105-126.

⁶ Bk. Mehdî el-Mağzûmî, *Fi'n naḥvi'l-'Arabi: kavâ'id ve't-tatbîk 'ala'l-menheci'l-'ilmiyyi'l-ḥadiş* (el-Kâhire: Mektebetu Muştafâ el-Bâbî el-Halebî, 1966), 46, 60-63; Muştafâ Cemâluddîn, *el-Baḥşu'n-naḥvî 'inde'l-uşûliyyîn*, 2. Baskı. (İrân/Ḳum: Dâru'l-hicre, ts.), 76.

⁷ Bk. Muştafâ Cemâluddîn, *el-Baḥşu'n-naḥvî 'inde'l-uşûliyyîn*, 80; Muştafâ Cemâluddîn, “*Ra'yun fî taḫsîmi'l-kelime*”, 105-126. Ayrıca bk. Mehmet Ali Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Ögeleri* (Sivas:Vizyon Yayıncılık, 2006), 10.

yedi tür kelimededen bahseder.⁸ Bunlar isim, vasıf/sıfat, fiil, zamir, hâlîfe (ünlem), zarf ve edattır.

İster ilk dönemlerde yapılan tasniflere isterse Temmâm Hâssân'ın yaptığı tasnife bakalım, her iki grupta da fiiller ve harfler, ayrı bir başlık altında ele alınmaktadır. Tüm bu tasniflere baktığımızda sadece isimler için daha detaylı taksimat yapıldığını görmekteyiz. Bütün bunlar, kadîm nahivcilerin isim adı altında topladıkları ve lafız/biçim açısından bazı ortak özellikler taşıyan kelime türleridir. Kelime türleri üzerine yapılan bu tanımların farklı olmasının sebebi; kelime türlerinin sayısal farklılığı, özellikle isimlerin tasnifindeki ayrıntılardan ve kelimelere sadece anlam, sadece yapı ya da sadece fonksiyon açısından veyahut her üç açıdan birden yaklaşılmasından kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada isim grubu içinde değerlendirilen masdarlar inceleneceği için kelimenin isim ve fiil türü üzerinde biraz durmak istiyoruz. Harf bahsine ise girilmeyecektir.

İsim (“الاسم”), Basra Dil Ekolcülerine göre “yüksek olmak” anlamına gelen “سُمُو” kökünden; Kûfe Dil Ekolcülerine göre de “alâmet” anlamına gelen “وسم” (“السِّمَّة”) kökünden türetilmiş bir kelimedir.⁹ Kök anlamından yola çıkılarak, “ismin” sözlük anlamının “alâmet, belirti, açığa/yukarı çıkarıcı şey” olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim sözlükte de bu anlamda ifade edilmektedir: “Tanınması için bir şeyin üzerine konulan alâmet, belirti, iz, işâret”.¹⁰

Bir kelime çeşidi olarak nahiv kitaplarında geçen “ismin” bilinen en yaygın tanımlarından ikisi şu şekildedir:

⁸ Bk. Temmâm Hâssân, *el-Luġatu'l-‘Arabiyye ma‘nâhâ ve mebnâhâ*, 3. Baskı, (el-Ķâhire: el-Hey‘etu'l-Mıṣriyyeti'l-‘âmmeli'l-kuttâb, 1985), 9.

⁹ Bk. Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyâ b. Fâris er-Râdî İbn Fâris, eṣ-Şâhibî fî fiḫhi'l-luġati'l-‘Arabiyye ve mesâ‘ilihâ ve suneni'l-‘Arab fî kelâmihâ, thk. ‘Umer Fârûġ eṭ-Ṭabbâ‘ (Beyrût: Mektebetu'l-ma‘ârif, 1993), 89-90; ‘Abdurrahmân b. Muḫammed b. Ebî Sa‘îd Ebu'l-Berekât el-Enbârî, *Esrâru'l-‘Arabiyye*, thk. Muḫammed Huseyn Şemsuddîn (Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-‘ilmiyye, 1987), 29-32.

¹⁰ Bk. İbn Mukerrem İbn Manzûr, “سما” *Lisânu'l-‘Arab* (Beyrût: Dâru şâder, 1414/1994), 14: 401; ‘Abdurrahmân b. Muḫammed b. Ebî Sa‘îd Ebu'l-Berekât el-Enbârî, *el-İnşâf fî mesâ‘ili'l-ḫilâf beyne'n-naḫviyyîni'l-Baṣriyyîn ve'l-Kûfiyyîn* (Dımeşk: Dâru'l-fıkr, ts.), 1: 6.

1. “İsim, nesneye (müsemâmaya) delâlet eden kelimedir”:¹¹

2. “İsim, zamana (üç zamandan birine) bağlı olmaksızın kendi içinde bağımsız (müfret) bir anlama delâlet eden kelimedir”:¹²

ez-Zeccâcî'ye (ö. 337/959) göre ismin tanımı şu şekildedir: “İsim, fâil ya da mefûl olabilen veyahut fâil ya da mefûl dairesine girebilenlerdir. Örneğin *keyfe*, *eyne*, *metâ*, *ennâ*, *eyyâne* vb. bu tanımın içine girer. Çünkü bunlar mefûlbih dairesindedir. Çünkü *keyfe*, *hâl*'den “soru”dur. Hâl ise Basrîlere göre mefûlbih'tir. el-Kisâi'ye (ö. 189/831) göre ise vakit'e benzer. Vakit ise mefûlfih'tir. *Eyne* ve benzerleri zarftır ve zarfların tümü mefûlfih'tir”:¹³

Yukarıda tanımını verdiğimiz isimler, nesnelere yani varlıkları kendileri ile kâim olan unsurları karşılayan kelimeler, tek başına kullanılabilen dil birlikleridir. Geniş anlamıyla isimler, hareket dışında kalan şeylerin tümü yani canlı cansız bütün varlıklar, mefhûmlar, vasıflar, şahıslar, durumlar, hülâsa zaman ve mekân içinde ve insan kafasında mevcut olan bütün maddî ve ma'nevî varlıkların dildeki karşılıkları olup, fiil (eylem, hareket) dışında kalan mânâlı kelimelerin tümünü temsil ederler.¹⁴

İsimlerin delâlet ettiği çeşit çeşit nesnelere, kendi aralarında birtakım sınıflara ayrıldığı gibi farklı nesnelere karşılayan isimler de karşıladıkları nesnelere, yani anlamlarına göre kendi aralarında bir takım kelime türlerine ayrılırlar. Geniş mânâsı ile isim, eylem yerine bir varlığa delâlet ettiği için fiile göre isim adı altında topladığımız bu kelime çeşitleri dilde türlerine göre farklı farklı görevler üstlenirler.¹⁵ İsim, fiil ve harf şeklinde yapılan tasnifte, farklı nesnelere karşılık gelen tüm kelimelerin “isim” adı altında ele alındığı görülmektedir.

Tüm masdarlar -Sarih masdarlar, mîmli masdarlar, masdar-ı hey'e, masdar-ı merre, masdar-ı calî- da isim kategorisi içinde incelenmektedir. Çünkü bu masdarlar

¹¹ Bk. Aḥmed el-Hâşimî, *el-Ḳavâ'idü'l-esâsiyye li'l-luġati'l-'Arabiyye*, (Dersaadet, İstanbul, 1354), 13.

¹² Bk. Ebû Muḥammed 'Abdullah Cemâluddîn b. Yûsuf b. Aḥmed İbn Hişâm el-Enşârî, *Şerḫu Şuzûri'z-zehab*, 2. Baskı (Dimeşk: ed-Dâru'l-mutteḫide, 1994), 18; Behâ'u'd-dîn 'Abdullah İbn 'Akîl, *Şerḫu'bnî 'Akîl*, 16. Baskı (Beyrût: Dâru'l-fikr, 1979), 1: 15.

¹³ Bk. Ebu'l-Ḳâsim ez-Zeccâcî, *el-İdâḫ fi 'ilel'in-naḫv*, thk. Mâzin el-Mubârek, 5. Baskı (Beyrût: Dâru'n-nefâ'is, 1986), 48-50.

¹⁴ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 18. Baskı (İstanbul: Bayrak Basım Yayın Dağıtım, 1989), 125, 206. Buna yakın açıklamalar için bk. 'Alî, Muştafâ Emîn el-Cârim, *en-Naḫvu'l-vâdih fi kavâ'idü'l-luġati'l-'Arabiyye li'l-merḫaleti'l-ibtidâ'iyye* (el-Ḳâhire: Dâru'l-ma'ârif, 1999), 1: 16.

¹⁵ Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Ögeleri*, 12.

bir kelime çeşidi olup, yapısı itibariyle bir zamana işaret etmeyen, yalnızca hades (oluş, bulunuş) bildiren dil yapılarıdır.

Bünyesinde masdarı da bulunduran isimlerin en belirgin ortak özellikleri, soyut ya da somut bir müsemmâya işaret etmeleri, muzâf olabilmeleri, sadece isimlere has olan cer alâmetini açıktan alabilmeleri ve fiilliğin bir alâmeti olan zaman ifadesine sahip olmamalarıdır.¹⁶

Buna göre, burada isim başlığı altında ele aldığımız isimler, somut¹⁷ ya da soyut bir varlığın¹⁸ ismi olabileceği gibi, özel ya da tür/cins ismi; biçim açısından yalın (basit), türemiş (vasıf bildirenler dışındaki müştak isimler yani ism-i âlet, masdar-ı mîmî) ve bileşik (murekkeb izâfi, murekkeb mezcî ve murekkeb isnâdî) isim; sayı yönüyle tekil, ikil, çoğul olabileceği gibi, topluluk adı (ism-u cem) yani biçim açısından tekil görüldüğü hâlde çokluk ya da topluluk kavramı veren isimler de olabilirler.

İsimleri, cümlenin herhangi bir unsuruna karşılık gelebilmesi açısından ele aldığımızda onların -çoğunun-, müsnet ve müsnetileyh, mefûlbih, mefûlmutlak, mefûlmaah, mefûlfih vb. gibi cümlenin bir ögesi olarak gelebileceğini görürüz.

Fiiller ise varlıkları ancak nesnelere kâim unsurlar olan, nesne dışındaki her türlü hareketi yani nesnelere zaman ve mekân içindeki her türlü olma, durma ve yapmaları veya olmayış, durmayış ve yapmayışlarını karşılayan kelimelerdir.¹⁹

Fiillerin temel işlevi, hadesi (masdar anlamını) zamana bağlı olarak (*iġtirânu'l-ġadeş bi'z-zaman*) anlatmaktır.²⁰ Hades ise bir isim olan masdarın

¹⁶ İsimleri, diğer kelime türlerinden ayıran bu ve diğer özellikleri için bk. Temmâm Hâssân, *el-Luġatu'l-'Arabiyye*, 90-98.

¹⁷ Nitekim, İbnu's-Serrâc'ın isim tanımında da geçtiği üzere, isimler, müfret bir anlama delâlet ederler. Bu anlam, adam, taş, at, Ömer, Bekir gibi şahıs (nesne) olabileceği gibi, vurmak, yemek, zannetmek, bilmek, gün, gece, saat gibi şahıs dışında başka bir şey de olabilir. Çünkü fiil, müfret anlama delâlet etmez; anlama (masdara) ve muayyen bir zamana delâlet eder. Bk. Ebû Bekr Muhammed b. es-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naġv*, thk. 'Abdu'l-ġuseyn el-Fetlî (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle, 1985), 1: 36.

¹⁸ Anlamı açısından isim, somut (ismu 'ayn) yani duyu organlarıyla idrak edilebilen ve soyut (ism-u ma'nâ) yani duyu organlarıyla idrak edilemeyenler olarak ikiye ayrılmıştır. Bk. Aġmed el-Hâşimî, *el-Ķavâ'idu'l-esâsiyye*, 315-316. Bunlardan ism-i ayn, zât bildirdiği için kendi başına var olabilirken; ism-i mânâ (masdarlar), var olabilmek için kendi dışında başka bir şeye ihtiyaç duyar. Bk. el-Ġalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 2: 315.

¹⁹ Bk. Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 125, 206, 266.

²⁰ Bk. Temmâm Hâssân, *el-Luġati'l-'Arabiyye*, 95, 104-108.

delâletidir. Buna göre zaman ifadesi siyganın bir fonksiyonudur.²¹ Fiillerin, kullanım sahasına çıkabilmeleri için karşıladıkları hareketlerin çeşitli nesnelere bağlanmaları, bu bağlanmayı ifade etmek için de kendilerinin çeşitli çekimlere girmeleri gerektiğini ve dâima çekimli hâlde bulduklarını²² düşünürsek, onların birer kelime olmaktan öte yargı bildiren birer cümle olduklarını söylemek mümkündür. Çünkü, temel üç zamandan (geçmiş, gelecek ve şimdiki zamandan) birine bağlı olarak kendi içinde yani başlı başına (müfret) bir anlama (hadese) delâlet eden kelimeyi²³ müfret bir kelime olarak değerlendirmek mümkün görünmemektedir.²⁴ Çünkü fiiller, iş, oluş ve hareketi zamana ve kişiye bağlı olarak anlatan ve tek başına kullanılamayan dil birlikleridir.²⁵

Harfleriyle masdara, vezniyle zamana delâlet eden fiiller, üç temel zamandan (geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman) birini ifade edecek şekilde mazi, muzâri ve emir olmak üzere üç siygradan²⁶ birinde mevcut hâliyle ya da Basra Nahiv Ekolü'nün görüşüne göre masdarın, bu üç siyganın birine dönüştürülmesiyle karşımıza çıkmaktadır.²⁷ “فَعَلَ” siygası gibi, geçmiş zamana bağlı olarak bir oluş ya da hareket bildirirse mazi fiil; “يُفَعِّلُ” siygası gibi, şimdiki zaman ya da gelecek zamandan birine bağlı olarak bir oluş ya da hareket bildirirse muzâri fiil; “أَفْعَلُ” siygası gibi, herhangi

²¹ Fiilin zaman ifadesi, fiilin siygasının delâlet ettiği bir anlamdır. Bk. Ebu'l-Kâsim 'Abdurrahmân b. 'Abdillah es-Suheylî, *Netâ'icu'l-fîkr*, thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd, 'Alî Muhammed Mu'avaḍ (Beyrût: Dâru'l-kutubil-ilmîyye, 1992), 53.

²² Bk. Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 125, 266, 376-377.

²³ Bk. el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye* 16; el-Ġalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 1: 11. Fiil için yapılan hemen hemen tüm tanımlarda ortak noktanın, üç zamandan birine bağlı olarak kendi içinde bir anlama delâlet eden lafız (ya da kelime) olduğu görülmektedir. Örneğin bk. İbnü's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naḥv*, 38-39; İbn Fâris, *eş-Şâhibî*, 86; İbn Hişâm, *Şerḥu Şuzûri'z-zeheb*, 18; es-Suyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 1: 4.

²⁴ Nitekim, bu yaklaşımdan dolayı mantık kitaplarında fiil, mürekkep olarak kabul edilir. Fakat ilginçtir ki, fiil siygalardan sadece muzâri fiil (-III. şahıs dışındaki çekimler-) mürekkep olarak görülmekte, III. şahıs mazi fiil çekimi yine nahivciler gibi müfret olarak kabul edilmektedir. Bk. Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Ögeleri*, 32.

²⁵ Çünkü fiil, kelimenin kök harfinin anlamı ile siygasının anlamından oluşan mürekkep bir anlama delâlet eder (Bk. Muşafâ Cemâluddîn, “Ra'yun fi taḫsîmi'l-kelime”, 116-118.). Çünkü hareketler, tek başına değil nesnelere bağlı olarak var olurlar. Buna bağlı olarak hareketlerin dildeki karşılıkları olan fiiller de kullanım sahasına çıkarken nesnelere, nesnelere karşılıkları olan isimlere bağlanmak isterler. Buna bağlı olarak fiiller ancak isimlere bağlandıktan sonra muşahhas hâle gelirler. Bk. Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 373.

²⁶ İbn 'Aķil, *Şerḥu'bni 'Aķil*, 1: 24; el-Ġalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 1: 33; Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye*, 17.

²⁷ Basrîlere göre fiil masdardan, Kûfilere göre masdar fiilden müştâktır [Bk. Ebu'l-Kâsim 'Abdurrahmân b. İshâķ ez-Zeccâcî, *el-Cumel fi'n-naḥv*, thk. 'Alî Tevfîķ el-Ĥamed, 2. Baskı (Beyrût: Mu'essesetu'r-risâle/Dâru'l-emel, 1985), 1.

bir edattan yardım almadan, siygasıyla muhataptan, fiilin gerçekleştirilmesi talebinde kullanılırsa emir fiili olarak adlandırılır.²⁸

Örnekler:

إِسْتَيْقَظَتِ الشُّعُوبُ (Halklar uyandı.) (Geçmiş zaman.)

تَصَوَّرَ عِلْمُ الْفُضَاءِ (Uzay ilmi ilerledi.) (Geçmiş zaman.)

وما تَدْرِي نَفْسٌ مَادَا تَكْسِبُ غَدًا “Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez.”

(Loqmân 31/34) (Geniş zaman.)

الآنَ يَنْطَلِقُ الصَّارُوحُ (Şu an füze fırlıyor/gidiyor.) (Şimdiki zaman.)

ابْتَعِدْ عَنِ مُصَاحَبَةِ الْأَشْرَارِ (Kötü dostlardan uzak dur!) (Emir kipi.)

أنا لَنْ أَعِيشَ مُشْرَدًا *** وَأَنَا لَنْ أَظَلَّ مُقَيَّدًا “Ben, sürgün yaşamayacağım ve ben hep,

zincirlere vurulmuş olarak da kalmayacağım” (Filistinli şair Hârûn Hâşim Reşîd)²⁹

Zaman, sarf ve nahiv açısından sarfî zaman ve nahvî zaman olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Sarfî zaman (mazi fiilin geçmiş zaman, muzâri fiilin geçmiş ve gelecek zaman, emir fiilinin gelecek zaman ifade etmesi), fiilin temel özelliklerinden olup sadece fiile has bir olgudur.³⁰ Nahvî zaman ise cümlenin akışından yani siyaktan anlaşılan zamandır³¹ ki, sarf açısından fiil siygasının bir işlevi değildir. Çünkü, “فَعَلٌ” siygası cümlenin akışına göre gelecek zamana, “يَفْعَلُ” siygası ise geçmiş zamana delâlet edebilir.³² Siyak içinde fiil, masdar ve sıfatın ifade ettiği zaman da nahvî zamandır. Nahvî zamanda, zamanın belirlenmesi lafzî, manevî ve

²⁸ Bk. el-Ğalâyeynî, *Câmi' u 'd-durûsi 'l-'Arabîyye*, 1: 33.

²⁹ Beyit için bk. el-Ĥamâdî, *el-Ĥavâ'idu 'l-esâsiyye fi 'n-naĥv ve 'ş-şarf*, 20. el-Ĥamâdî, Yûsuf (ve diğerleri), *el-Ĥavâ'idu 'l-esâsiyye fi 'n-naĥv ve 'ş-şarf li-telâmîzi 'l-merĥaleti 'ş-şâneviyye vemâ fi mustevâhâ*, Ķâhire 1995.

³⁰ Bk. Temmâm Hassân, *el-Luġati 'l-'Arabîyye*, 104, 105, 241.

³¹ Bk. Temmâm Ĥassân, *el-Luġati 'l-'Arabîyye*, 104.

³² Bk. Temmâm Ĥassân, *el-Luġati 'l-'Arabîyye*, 104.

hâli karînelerin (geniş anlamıyla bağlamın) yardımıyla gerçekleşir³³ ve bağlamla birlikte zamansal değer kazanabilir.

Fiiller için birçok farklı tasniflemeler yapılmıştır. Örneğin fiillerin mazî, muzâri ve emir siygasında, lâzım ya da müteaddî, mücerred ya da mezîd, sahîh ya da mu'tel, tâm ya da nâkıs, malûm ya da meçhul yapılı, murâb ya da mebnî... gibi birçok farklı oluşlarından bahsedilir.³⁴

1.5.1. Masdar Türleri

Çalışmamızın önemli bir yönü masdarlarla bağlantılı olduğu için masdar ve türlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Çünkü müevvel masdar, bir masdar türüdür. Bu sebeple aşağıda masdar ve türleri üzerinde durulacaktır.³⁵

“Zamanla (üç zamandan biriyle) bağlantısı olmaksızın mutlak bir oluşu veya olayı gösteren kelimeler” şeklinde tanımlanan masdarların, masdar-ı sarîh (masdar-ı gayr-ı mîmî), masdar-ı mîmî, masdar-ı merre, masdar-ı binâ-i nev’i ve masdar-ı snâî (calî) olmak üzere beş gruba ayrıldığı bilinmektedir. Bunlardan başka, yargı bildiren bir cümlenin, yargı bildirmeyen bir isim haline getirilmiş hâli olan müevvel masdarlar da vardır. Sözü edilen bu masdar türü aşağıda kısaca tanımlanacak ve örneklendirilecektir.

Masdar türlerinin başında masdar-ı sarîh gelmektedir.³⁶ Buna, mîmsiz masdar da denir. Eylemin oluş tarzını bildirmek üzere فَعْلَةٌ ya da kaç kez yapıldığını bildirmek üzere فَعْلَةٌ vezninde gelenler ya da mazi fiilinin önüne mîm eklenmek suretiyle elde

³³ Bk. Temmâm Hâssân, *el-Luğati'l-‘Arabiyye*, 104-105, 240. Karîneler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Ali Şimşek, *Mehmet Ali, Arap Dilinde Çok Anlamlılık ve Karîne İlişkisi* (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2000), 107-170.

³⁴ Fiillerin çeşitli tasnifleri için bk. el-Galâyînî, *Câmi‘u’d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 1: 33-88; Ebû Muhammed ‘Abdullah Cemâluddîn b. Yûsuf b. Aḥmed İbn Hişâm el-Enşârî, *Şerḥu Kaṭri’n-nedâ ve bellî’s-şadâ* (İstanbul: Dersaadet, ts.), 26.

³⁵ Basrîler fiilin masdardan türediğini, Kûfîler ise masdarın fiilden türediğini söyler. Bk. İbnu'l-Enbârî, *el-İnşâf*, 1: 217-218.

³⁶ Aynı anlamı elde etmek için ma‘nâ, ismu'l-fi‘l, ḥadeş, ḥadeşân, mef‘ûl mutlak ya da fi‘l lafızları da kullanılır. Bk. Şezâ Şâlih Mehdi Şâlih, *el-Maşdaru'l-mu‘evvel fi’n-nişfi’s-şânî mine'l-Kur‘ân’il-Kerîm* (Yüksek Lisan Tezi, Câmi‘atu Ummi Durman el-İslâmiyye, Kulliyetu'l-luğati'l-‘Arabiyye, 2003), 4.

edilenler dışında kalan ve “fiilin tüm harflerini içeren” masdarlar, masdar-ı sarihlerdir.³⁷

Örnek:

إِسْرَاعُ السَّيَّارَةِ فِي السَّيْرِ يَفْتَضِي عِقَابَ سَائِقِهَا (Hızlı araba sürmek, şoförü cezalandırmayı gerektirir.),

الصَّبْرُ خَيْرٌ مِنَ الشَّكْوَى (Sabır, şikayetten daha hayırlıdır.),

الدَّلَالَةُ عَلَى الْخَيْرِ كَفَعْلِهِ (İyiliğe rehberlik yapmak, onu yapmak gibidir.),

التَّكْلُمُ آلَةُ الْإِتِّصَالِ (Konuşmak, iletişimin aracıdır.),

دَخْرَجَةُ الْكُرَةِ رِيَاضَةٌ مُفِيدَةٌ (Top yuvarlamak, faydalı bir spordur.),

الْوُضُوءُ مِنْ شُرُوطِ الصَّلَاةِ (Abdest, namazın şartlarındanır.),

الهِجْرَةُ مَشْيٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (Hicret, Allah yolunda yürümektir.) gibi.

Fiiller, sūlasî ve rubâî, mücerret ve mezîd olarak tasnif edildiği için bu fiillerin masdarları da farklı farklı gelmektedir.³⁸ Biz burada her birine ayrı ayrı örnek verecek değiliz. Sadece şunu söyleyelim ki sarih masdarlar, sözlükte هُو çekimine göre fiillerin mazi ve muzâri siygalarından sonra -genellikle- mansub olarak zikredilen isimlerdir.

Örnekler:

نَصَرَ يَنْصُرُ نَصْرًا (Yardım etti/yardım ediyor/yardım etmek.),

رَمَى يَرْمِي رَمِيًّا (Attı/atıyor/atmak.),

³⁷ Sarih masdar: Aslında mastarlar, mücerred ve mezid fiillerin kendilerinden türediği kabul edilen kök kelimelerdir. Harfleri ve anlamı açısından yalın olan sarih ya da mutlak masdarlar, örneğin: ضَرَبَ fiilinin sarih masdarı ضَرْبًا şekliyle, دَخْرَجَ fiilinin sarih masdarının ise دَخْرَجَةٌ şekliyle geldiği masdar türüdür. Bu tür masdarların zamanla herhangi bir ilgisi yoktur ancak cümle içerisinde fiilimsi olarak kullanıldıklarında zaman boyutu kazanırlar. Ayrıntılı bilgi için bk. Reşit Özbalkıç, “Arap Dilinde Fiilimsilerin Zaman Boyutu”, *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi* /13-14(2001), 2.

³⁸ Farklı fiillerin farklı masdarları için bk. el-Hâşimî, *el-Ķavâ'idu'l-esâsiyye*, 302-303; el-Ķalâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, 1: 161-165; Mehmet Ali Şimşek v.dğr., *İlitam Arapça-I* (Bursa: Sertan Yayıncılık, 2018), 295-299.

قَالَ يَقُولُ قَوْلًا (Konuştu/konuşuyor/konuşmak.),

أَشَارَ يُشِيرُ إِشَارَةً (İşaret etti/işaret ediyor/işaret etmek.),

مَدَدَ يُمَدِّدُ تَمَدِيدًا (Yaydı/yayıyor/yaymak.),

اِشْتَرَكَ يَشْتَرِكُ اِشْتِرَاكًا (Katıldı/katılıyor/katılmak.),

اِنْكَسَرَ يَنْكَسِرُ اِنْكَسَارًا (Kırıldı/kırılıyor/kırılmak.),

تَكَلَّمَ يَتَكَلَّمُ تَكَلُّمًا (Konuştu/konuşuyor/konuşmak.),

تَقَابَلَ يَتَقَابَلُ تَقَابُلًا (Karşılaştı/karşılaşıyor/karşılaşmak.),

اسْتَشَارَ يَسْتَشِيرُ اسْتِشَارَةً (Danıştı/danışıyor/danışmak.),

دَخَرَجَ يُدَخِرُجُ دَخْرَجَةً (Yuvarladı/yuvarlıyor/yuvarlamak.),

فَرَّحَ يُفْرِحُ تَفْرِحًا (Sevindirdi/sevindiriyor/sevindirmek.),

تَدَخَّرَجَ يَتَدَخَّرِجُ تَدَخَّرَجًا (Yuvarlandı/yuvarlanıyor/yuvarlanmak.),

اِطْمَأَنَّ يَطْمَئِنُّ اِطْمِئِنَانًا (Rahatladı/rahatlıyor/rahatlamak.) gibi.

Diğer bir masdar türü, masdar-ı mîmîdir. Sülasî mücerret fiillerden, ilk kök harflerinin başına mîm ekleyerek -genellikle- مَفْعَلٌ ya da مَفْعَلٌ veya مَفْعَلَةٌ ya da مَفْعَلَةٌ vezinlerinde, diğer fiillerden ise ism-i mefûllerinin vezninde elde edilen isimlerdir.³⁹ Sülasî mücerret fiil dışındaki fiillerin ism-i mefûllerinin, aynı zamanda ism-i mekân, ism-i zaman ve masdar-ı mîmî olarak kullanıldıklarını da belirtelim.

Örnek:

مَرَجَعٌ (Dönülen yer/dönme zamanı/dönmek.),

مَنْزِلٌ (Konaklanan yer/konaklama zamanı/konaklamak.),

³⁹ el-Hâşimî, *el-Ğavâ'idu'l-esâsiyye*, 304-305; el-Ğalâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, 1: 173-176; Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar* (Konya: Tekin Kitabevi, 1984), 56-58; Şimşek, v.dğr., *İlitam Arapça-I*, 295-299.

مَدَار (Dönüş yeri/dönme zamanı/dönmek.),

مَوْعِد (Randevulaşma yeri/zamanı/randevulaşmak.),

مَفَر (Kaçış yeri/kaçış zamanı/kaçmak.),

مُتَكَلِّم (Konuşma yeri/konuşma zamanı/konuşmak.),

مَرْمَى (Atma yeri/atma zamanı/atmak.),

مُنْكَسِر (Kırılma yeri/kırılma zamanı/kırılmak.),

مُتَقَابِل (Karşılaşma yeri/zamanı/karşılaşmak.),

مُسْتَخْرَج (Çıkartma yeri/çıkartma zamanı/çıkartmak.),

مُدْخَرَج (Yuvarlama yeri/zamanı/yuvarlamak.),

مُطْمَأَنَّ (Rahatlama yeri/zamanı/rahatlamak.),

مَوْعِظَةٌ (Öğüt verme yeri/zamanı/öğüt vermek.),

مَنْفَعَةٌ (Faydalanma yeri/zamanı/faydalanmak.),

الْمَصْبِرُ خَيْرٌ مِنَ الْمَشْكِيِّ (Sabretmek, şikayet etmekten daha iyidir.),

مُدْخَرَجُ الْكُرَّةِ رِيَاضَةٌ مُفِيدَةٌ (Top yuvarlamak, faydalı bir spordur.) gibi.

Diğer bir masdar türü, masdar-ı merre'dir. Eylemin kaç kez meydana geldiğini bildiren masdar-ı binâ-i merre, sülâsî mücerret fiillerden (فَعْلَةٌ فَعْلَتَانِ فَعَالَاتٍ) vezninde elde edilir.⁴⁰

Örnek:

ضَرَبَ الرَّجُلُ اللَّصَّ ضَرْبَةً (Adam hırsıza bir kez vurdu.),

⁴⁰ Bk. el-Hâşimî, *el-Ğavâ'idu'l-esâsiyye*, 306-307; el-Ğalâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye* 1: 171-172.

سَجَدَ الْمُسْلِمُ سَجْدَةً (Müslüman bir defa secde etti.),

أَكَلَ الطِّفْلُ أَكْلَةً (Çocuk bir defa yemek yedi.),

أَكَلَ الطِّفْلُ أَكْلَتَيْنِ (Çocuk iki defa yemek yedi.),

أَكَلَ الطِّفْلُ أَكْلَاتٍ (Çocuk defalarca yemek yedi.),

بَلَغَ الرَّجُلُ الدَّوَاءَ بَلْعَةً (Adam ilacı bir kerede yuttu.),

بَلَغَ الرَّجُلُ الدَّوَاءَ بَلْعَتَيْنِ (Adam ilacı iki kerede yuttu.),

بَلَغَ الرَّجُلُ الدَّوَاءَ بَلْعَاتٍ (Adam ilacı defalarca yuttu.),

يَسْجُدُ سَجْدَةً (Bir kez secde eder.),

يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ (İki kez secde eder.),

يَسْجُدُ سَجَدَاتٍ (Defalarca secde eder.) gibi.

Fiilin sarîh masdarında tâ-i merbûta varsa (örn. رَحْمَةً gibi), adet bildirmek üzere sonuna bir sayı (örn. ... اثنان ثلاث / واحدة) ilave edilir.⁴¹ Sülâsî mezid fiillerin, rubaî mücerret ve mezîd fiillerin masdar-ı merreleri ise ilgili fiilin sarîh masdarının sonuna tâ-i merbûta (ة) getirilerek yapılır.

Örnekler:

أَكْرَمْتُهُ إِكْرَامَةً (Ona bir kez ikramda bulundum.),

فَاتَلْتُهُ مُقَاتَلَتَيْنِ (Onunla iki kez savaştım.),

قَبَّلْتُ أُمَّيْ تَقْبِيلَتَيْنِ (Annemi iki kez öptüm.),

اجْتَمَعَ وَزِيرُ الْخَارِجِيَّةِ الْجَتِمَاعَاتِ (Dışişleri bakanlığı defalarca toplandı.),

دَخَرَجْتُ الْكُرَّةَ دَخْرَجَةً وَاحِدَةً (Topu, bir kez yuvarladım.),

⁴¹ Şimşek, v. dğr., *İlitam Arapça-I*, 295-299.

تَدَحْرَجْتُ الكُرَّةُ تَدَحْرَجَةً (Top, bir kez yuvarlandı.) gibi.

Masdar-ı binâ-i nevi (masdar-ı hey'e) ise eylemin oluş tarzını, nasıl, neye/kime benzer şekilde yapıldığını gösteren, sülâsî mücerret fiillerden (فَعْلَةٌ فِعْلَانٍ) (فِعْلَاتٍ) vezninde türetilen masdara denilir. Bununla beraber sülâsî mücerret dışındaki tüm fiillerin sarîh masdarları, izafet ya da sıfat tamlaması çerçevesinde masdar-ı binâ-i nevi olarak da kullanılabilir.⁴²

Örnek:

فَتَحَ الرَّجُلُ الْبَابَ فَتَحَهُ اللَّصِقُ (Adam, kapıyı hırsız açışıyla/hırsız gibi -yavaşça- açtı.),

أَكْرَمْتُهُ إِكْرَامًا حَسَنًا (Ona, güzelce ikramda bulundum.),

قَاتَلْتُهُ مُقَاتَلَةً شَدِيدَةً (Onunla, şiddetli bir savaş yaptım.),

يَمْشِي الْوَلَدُ مِشْيَةَ الرَّجُلِ (Çocuk, adam gibi yürüyor.),

قَرَأَ الْمُعَلِّمُ الْقُرْآنَ قِرَاءَةً حَسَنَةً (Öğretmen, Kur'an'ı güzel bir şekilde okudu.),

كَتَبَ الرَّجُلُ كِتَابَةً قَبِيحَةً (Adam, kötü bir şekilde yazdı.),

جَلَسَ التِّلْمِيذُ جَلْسَةَ الْمُعَلِّمِ (Öğrenci, öğretmen gibi oturdu.),

حَالِدٌ رَجُلٌ هَادِيٌّ الْمِشْيَةَ (Halit, sakin yürüyüşlü bir adamdır.),

عَامَلْتُهُ مُعَامَلَةَ أَبِي (Ona babama davrandığım gibi davrandım.),

إِخْلَوَى الطَّعَامُ إِخْلَاءً شَدِيدًا (Yemek, aşırı tatlı oldu.),

أَحْسَنَ خِدْمَةً بِلَادِي (Ülkeme, en güzel şekilde hizmet ettim.),

اسْتَرَحْنَا فِي الْمَصِيفِ اسْتِرَاحَةً تَامَةً (Yazlıkta tamamen dinlendik.) gibi.

Diğer bir masdar türü de yapma (calî/sinâî) masdardır. Yapma (sinâî/calî) masdar, camit ya da müştak ismin, sahip olduğu nitelikleri bildirmek üzere sonuna

⁴² Bk. el-Hâşimî, *el-Kavâ'idü'l-esâsiyye*, 307; el-Ğalâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, 1: 172-173; Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, 38.

şeddeli yâ ve tâ-i merbûta eklenmiş haline denir.⁴³ Yapma masdarlarda yâ'dan önceki harf, kesralı olur. Sonuna tâ-i marbûta eklenmiş ism-i mensuplar da calî masdar olarak kullanılabilir. Türkçeye -genellikle- “-lık, -lik, -sel, -sal” gibi eklerle tercüme edilir.⁴⁴

Örnek:

إِنْسَانِيَّة ← إِسْمَانِيَّة + يَّ + ة (İnsanlık)

مَسْئُولِيَّة ← مَسْئُول + يَّ + ة (Sorumluluk)

كَمِيَّة (Nicelik) أَسْبَقِيَّة (Öncelik)

أَسْلُوبِيَّة (Sitelistik) نَظَرِيَّة (Teori, kuram)

حُرِّيَّة (Özgürlük) إِزْجَالِيَّة (Ön hazırlıksız konuşmak)

مَاهِيَّة (Nelik, mahiyet) إِشْتِرَاكِيَّة (Komünizm)

عَلْمَانِيَّة (Laiklik) رَأْسُمَالِيَّة (Kapitalizm),

رُومَانِيَّة (Romantizm) كِلَاسِيَّة (Klasizm)

جَدْرِيَّة (Radikalizm) قَوْمِيَّة (Milliyetçilik)

مَذْهَبِيَّة (Mezhepçilik) وَزَارِيَّة (Bakanlık)

سَلْبِيَّة (Negatiflik) إِجْبَائِيَّة (Pozitiflik)

أَقْلِيَّة (Azınlık) شَاعَرِيَّة (Şairlik) gibi.

Konumuzu teşkil eden ve cümle içinde önemli bir göreve sahip olan ve kullanımı da çok yaygın olan masdar-ı müevvel⁴⁵ gelince onun hakkında şunları

⁴³ Bk. el-Hâşimî, *el-Ğavâ'idu'l-esâsiyye*, 307-308; el-Ğalâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 1: 171-178.

⁴⁴ Şimşek v.dğr., *İlitam Arapça-I*, 295-299.

⁴⁵ Mü'evvel masdar için el-masdar el-mesbûk ve el-masdar el-munsebik de denir. Bk. Şezâ Şâlih, *el-Maşdaru'l-mu'evvel*, 14.

söyleyebiliriz: *En, enne, ma, key, lev, ellezî vb.* gibi masdar edatları ve bunlardan sonra gelen cümleden oluşan bütüne, *müevvel masdar* denir.⁴⁶

Masdar edatları, kendisinden sonraki cümleyi, masdar isim haline getirir. *En* ve *lev*, fiil cümlesini, *enne* ise isim cümlesini masdarlaştırmak için yaygın olarak kullanılır.⁴⁷ Bu durumda cümle, yargı bildirmekten çıkarak cümle içerisinde bir bütün olarak cümlenin tek bir ögesine karşılık gelebilmektedir.

Örnek:

يَسُرُّنِي أَنْ تَنْجَحَ فِي الْإِمْتِحَانِ (Sınavda başarılı olman, beni sevindirir.),

سَرَّيْنِي أَنَّكَ ذَكِيٌّ (Zeki olman, beni sevindirdi.),

أَوْدُ لَوْ تَنْجَحُ فِي الْإِمْتِحَانِ (Sınavda başarılı olmanı istiyorum.) gibi.

Konumuz müevvel masdar olduğu için, iki ayrı başlık altında onun kuruluşundan ve kullanımlarından ilerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz için şimdilik bu kısa açıklamayla yetiniyoruz.

Yukarıda kelime türü olarak isim ve fiillerden ve önemine binaen masdar ve türlerinden ayrıntılı olarak bahsettik ve müevvel masdarın, yargı bildiren cümleleri yargı bildirmekten çıkarıp, tek bir kavrama dönüştüreceğine işaret ettik. Bu sebeple, müevvel masdara geçmeden önce, yargı bildiren cümle ve çeşitlerinden bahsetmek gerekmektedir.

1.5.2. Cümle ve Çeşitleri

Biz bu başlık altında cümleden ve türlerinden sadece isim cümlesi ve fiil cümlesinden bahsedeceğiz. Çünkü müevvel masdarlar, isim cümlesi ya da fiil cümlesinden kurulmaktadır.⁴⁸

Sözlükte “*cumle*”, “*جمل*” kök harflerinden oluşan bir kelime olup “toplamak, bir araya getirmek, yağın erimesi, akıcı olmak, güzel/hoş olmak” gibi anlamlara

⁴⁶ Bk. Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Ögeleri*, 119-120.

⁴⁷ Şimşek v. dğr., *İlitam Arapça I*, 295-299.

⁴⁸ Cümle çeşitleri hakkında geniş bilgi için bk. Faḥruddîn Kâbâve, *İ‘râbu’l-cumel ve eşbâhi’l-cumel*, 5. Baskı (Haleb: Dâru’l-ḳalemi’l-‘Arabî 1989), 19; Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Ögeleri*, 59-60.

gelmektedir.⁴⁹ Dolayısıyla Arap dilinde cümle, terim olarak “sözcüklerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan ve tam bir yargı bildiren bütün” anlamına gelmektedir.

“Cümle” için yapılan tanımlarda şu iki husus üzerinde durulmaktadır: (1) Müsnet ve müsnetileyh olmak üzere iki öğeden oluşması ve (2) tam bir yargı bildirmesi (müfit olması).⁵⁰ Örneğin, ez-Zemaşşerî (ö. 538) kelimeler ile cümleyi kastederek “kelâm” tanımını, “زَيْدٌ أَخُوكَ” (Zeyd, kardeşindir.) ve “ضَرَبَ زَيْدٌ” (Zeyd, vurdu.) örneklerinde olduğu gibi, birinin diğerine isnât edildiği en az iki isim ya da bir fiil ve bir isim olmak üzere iki kelimedenden mürekkep şeydir ve “cümle” olarak adlandırılır⁵¹ şeklinde ifade etmiştir. Cümle, “fiil ve fâilden ya da mübtedâ ve haberden oluşan, konuşmaya devam edilmemesi hâlinde bile verilmek istenen hükmü tek başına ifade edebilen söz birimi”⁵² olarak da tanımlanmaktadır.

İbn Hişâm ise bir kelâmın/sözün en az iki isimden “زَيْدٌ قَائِمٌ” (Zeyd ayakta.) gibi ya da bir fiil ve bir isimden “قَامَ زَيْدٌ” (Zeyd ayağa kalktı.) gibi meydana geldiğini belirtir ve bu şekilde oluşan bir sözün (kelâm) altı şekilde gelebileceğini ifade eder.

Bunlar şunlardır:⁵³

1) Kelâmın iki isimden oluşması: İki isimden oluşan bir kelâmın dört şekli vardır:

(a) Mübtedâ ve haber olurlar; “زَيْدٌ قَائِمٌ” (Zeyd, ayakta.) gibi.

⁴⁹ İbn Manzûr, “جمل”, 11: 127-128.

⁵⁰ “Müfit” ile kastedilen şey, cümle ya da kelâmın, üzerinde sükut edilmesi (sonuna nokta konması) uygun düşecek bir anlam’a delâlet etmesidir. Bk. Hâlid b. ‘Abdillâh Hâlid el-Ezherî, *Şerhu’t-Taşrih ‘ala’t-Tavdîh* (b.y.: Dâru’l-fîkr, ts.), 1: 20-21.

⁵¹ Bk. Ebu’l-Kâsım Cârullah Maḥmûd b. ‘Umer ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal fî ‘ilmi’l-luġa* (Beyrût: Dâru İhyâi’l-‘ulûm, 1990), 15; Muveffikuddîn Ya‘îş b. ‘Alî b. Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufaşşal* (Beyrût/el-Kâhire: ‘Âlemu’l-kutub/Mektebetu’l-Mutenebbî, ts.), 1: 18.

⁵² Bk. Ebû Muḥammed el-Kâsım b. ‘Alî b. Muḥammed el-Ḥarîrî, *Şerhu Mulḥati’l-i-râb*, thk. Berekât Yûsuf Hebbûd, (Beyrût: el-Mektebetu’l-‘aşriyye, 1997), 62; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-zeheb*, 33; el-Hâşimî, *el-Kavâ‘idu’l-esâsiyye*, 9; Kâbâve, *İ’râbu’l-cumel ve eşbâhi’l-cumel*, 15.

⁵³ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri’n-nedâ*, 44. Ayrıca bk. es-Suyûtî, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, 1: 2, 21; es-Suyûtî, *Hem‘u’l-hevâmi’*, 1: 11-12.

(b) Mübtedâ ve sedde mesedde'l-haber (haberini yerini tutan) fâil olurlar; “أَيْمَانُ زَيْدٍ” (İki Zeyd, ayakta mıdır?) gibi. Bu söz, “أَيْمَانُ زَيْدٍ كَالْيَوْمِ” (İki Zeyd, kalkıyor mu?) derecesindedir.⁵⁴

(c) Mübtedâ ve sedde mesedde'l-haber nâib-i fâil olurlar; “أَيْمَانُ زَيْدٍ مَضْرُوبٌ” (İki Zeyd dövülmüş müdür?) gibi.

(d) Fiil ismi⁵⁵ ve fâili olurlar; “هَيْهَاتَ الشَّبَابِ” (Gençlik ne kadar da uzak!) gibi.

2) Kelâmın bir fiil ve bir isimden oluşması: Bunun iki şekli vardır.

(a) İsim, fâil olur; “قَامَ زَيْدٌ” (Zeyd ayağa kalktı.) gibi.

(b) İsim, nâib-i fâil olur; “ضَرَبَ زَيْدٌ” (Zeyd, dövüldü.) gibi.

3) Kelâmın iki cümleden oluşması. Bunun da iki şekli vardır.

(a) Şart ve cezâ cümleleri; “إِنْ قَامَ زَيْدٌ فُئِمْتُ” (Zeyd kalkarsa ben de kalkarım.) gibi.

(b) Kasem ve cevab cümleleri; “أَخْلِفْتُ بِاللَّهِ لَزَيْدٍ قَائِمًا” (Allah’a yemin ederim ki Zeyd, ayakta.) gibi.

4) Bir fiil, iki isim olurlar; “كَانَ زَيْدٌ قَائِمًا” (Zeyd, ayakta.) gibi.

5) Bir fiil, üç isim olurlar; “عَلِمْتُ زَيْدًا قَائِمًا” (Zeyd’in faziletli olduğunu gördüm.) gibi.

6) Bir fiil, dört isim olurlar; “أَعْلَمْتُ زَيْدًا عَمْرًا قَائِمًا” (Zeyd’e, Amr’ın faziletli olduğunu haber verdim.) gibi.⁵⁶

⁵⁴ Burada ifade edilen şey, muzârî fiilin ism-i fâil anlamı taşıdığı, meçhul fiilin ise ism-i mef’ul anlamı taşıdığıdır. Örnek: كَتَبَ: مَكْتُوبٌ ve كَتَبَ: كَاتِبٌ.

⁵⁵ Fiil isim: Mâzî, muzârî ve emir manasında kullanılan bazı isimler vardır ki, fiil gibi çekimi yapılmaz. Bundan dolayı bu isimlere *fiil isimler* “أَسْمَاءُ الْأَفْعَالِ” denir, mebnidirler. Örnek: هَيْهَاتَ، وَيْ، هَيْهَاتَ (مَا) (مَا) سُرْعَانَ (مَا) gibi. Bk. Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi-Nahv*, 11. Baskı (İstanbul: Kasım, 2016), 67-68.

Yukarıdaki örneklerde dikkati çeken en önemli husus, bir sözün en az iki isim ya da bir fiil ve bir isimden oluştuğunun yanı sıra, sadece harflerden ya da sadece harf ve fiillerden oluşan müfit bir sözden bahsedilememesidir.⁵⁷ Dolayısıyla ister kelâm ister cümle kastedilsin, bunların olmazsa olmaz temel iki ögesi vardır. Bunlar; müsnet ve müsnetileyh'tir.⁵⁸ Bunlardan müsnet, isim cümlesindeki haber, fiil cümlesindeki fiil iken; müsnetileyh, isim cümlesindeki mübtedâ, fiil cümlesindeki fâile karşılık gelmektedir. Şu da var ki, ister kelâm ister cümle denilsin, nahivcilerin bunlarla kastettikleri şey, müsnet ve müsnetileyh'ten oluşan bütündür.⁵⁹

Şunu ifade etmekte fayda vardır ki cümle, tasnifine ve türüne bakılmaksızın şu iki temel ögeyi içerisinde barındırmak zorundadır: Müsnet ve müsnetileyh.⁶⁰ Temel olarak müsnet ve müsnetileyh'ten oluşmak gibi ortak bir özelliği olan farklı söz birimleri, farklı açılardan değerlendirilerek çeşitli tasniflere tâbi tutulmuşlardır: İsim cümlesi, fiil cümlesi, haberî cümle, inşâî cümle, hâl cümlesi, sıfat cümlesi⁶¹ gibi.

el-Halîl b. Aḥmed (ö. 175) ve Sîbeveyh'ten (ö. 180) itibaren dille ilgili kitaplarda, cümle ve cümlelerin çeşitlerinin ele alındığı tüm bölümlerde isim ve fiil cümlesi şeklinde bir tasnife gitmek bir gelenek hâlini almıştır.⁶²

İsim cümlesi, sadrı (cümlelerin önce gelen unsuru) isim olan cümlelerdir.⁶³

Örnek:

⁵⁶ Ayrıca, mef' ûlbih dışındaki diğer tamamlayıcı unsurlar da dikkate alınırsa, bir cümlelerin çok sayıda fiil, isim ve harften oluşabileceği görülecektir.

⁵⁷ Bk. Aḥmed el-Hâşimî, *el-Ḳavâ'idu'l-esâsiyye*, 10.

⁵⁸ Bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1: 23. İsnât, “bir şeye bir şeyle hükmetmek” demektir; “زهيرٌ مجتهدٌ” örneğinde Zuheyr'e çalışkanlık hükmünü vermek gibi. Müsnet, bir şey hakkında verilen hükümdür. Müsnetileyh ise hakkında, bir şeyle hükmettiğin şeydir. Mahkûmbih müsnet olarak, mahkûm' aleyh de müsnetileyh olarak adlandırılır. İsnât yoluyla yapılan mürekkep (murekkeb isnâdî), cümle olarak da adlandırılır; müsnet ve müsnetileyh'ten oluşur; الحليمُ رينٌ (Yumuşak huyluluk/hilm, süstür.) ve يَفْلِحُ المُجْتَهِدُ (Çalışan kurtulur.) gibi. Bk. el-Ġalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 1: 13.

⁵⁹ Bk. Aḥmed el-Hâşimî, *el-Ḳavâ'idu'l-esâsiyye*, 11.

⁶⁰ Bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1: 23.

⁶¹ Değişik açılardan, değişik cümle çeşitleri için ayrıca bk. R. Resul Sevinç, *Arap Dilinde Cümle Yapısı ve Biçimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2004), 89-203; Mehmet Ali Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Öğeleri*, 49.

⁶² Örneğin Sîbeveyh, cümleleri isim ve fiil cümlesi olarak iki kısma ayırır. Bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1: 23.

⁶³ Bk. İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 1: 88-89 (“birinci cüz'ü” ifadesini kullanmaktadır); Ebû Muḥammed 'Abdullah Cemâluddîn b. Yûsuf b. Aḥmed b. Hişâm el-Enşârî, *Muġni'l-lebîb 'an kutubi'l-e'ârîb*, thk. Muḥammed Muḥyiddîn 'Abdulḥamîd (el-Ḳāhire: Maṭba'atu'l-Medenî, 1404), 2: 376; es-Suyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 1: 13.

زَيْدٌ قَائِمٌ (Zeyd, ayaktadır.),

الْحَمْدُ لِلَّهِ (Övgü, Allah'ındır.),

أَنْ تَتَصَدَّقَ خَيْرٌ لَكَ (Taşadduk etmen senin için daha hayırlıdır.),

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ “Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”(el-Bakara 2/182),

مَا هَذَا بَشَرًا “Bu bir beşer değil” (Yûsuf 12/31) gibi.

Cümlenin sadrı ile kastedilen şey, müsnet ya da müsnetileyh'in bizzat kendisidir. Bunların başına geçen edatlar, hatta öğelerin takdîm ve tehîri dikkate alınmaz.⁶⁴ Buna tanım kapsamında aşağıdaki cümleler de isim cümleleridir.

أَقَائِمٌ الزَّيْدَانِ؟ (İki Zeyd, ayakta mıdır?),

أَزَيْدٌ أُخْوَكُ؟ (Zeyd, senin kardeşin mi?),

لَعَلَّ اللَّهَ يَغْفِرُكَ (Umulur ki Allah, seni bağışlar.),

اللَّهُ الْأَمْرُ “Emir Allah'ındır.”(er-Rûm 30/4),

فَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ “Her ilim sahibinin üzerinde, (ondan daha çok bilgiye sahip) bir âlim vardır.” (er-Rûm 30/4),

لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا (Keşke, gençlik bir gün geri dönse.),

هَلْ أَنْتَ مُسَافِرٌ؟ (Sen, yolcu musun?),

أَعَدَّ أَخُوكَ غَائِدًا (Kardeşin yarın mı dönecek?),

Fiil cümlesi, sadrı (cümlelerin önce gelen unsuru) fiil olandır.⁶⁵

Örnek:

⁶⁴ Bk. İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 2: 376; es-Suyûtî, *Hem'û'l-hevâmi'*, 1: 13; Qabâve, *Î'râbu'l-cumel ve eşbâhi'l-cumel*, 21.

⁶⁵ Bk. İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 2: 376; es-Suyûtî, *Hem'û'l-hevâmi'*, 1: 13; Qabâve, *Î'râbu'l-cumel ve eşbâhi'l-cumel*, 19. Ayrıca bk. el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabîyye*, 82-83.

قَامَ زَيْدٌ (Zeyd, kalktı.),

ضُرِبَ اللَّصُّ (Hırsız dövüldü.),

كَانَ زَيْدٌ قَائِمًا⁶⁶ (Zeyd, ayaktaydı.),

ظَنَنْتُهُ قَائِمًا (Onu ayakta sandım.),

يَقُومُ زَيْدٌ (Zeyd, kalkıyor.),

فُؤْمٌ (Kalk!) gibi.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, cümlenin sadrı ile kastedilen şey, müsnet ya da müsnetileyh'in bizzat kendisidir ve bunların başına geçen harfler dikkate alınmaz.⁶⁷ Buna göre aşağıdaki cümleler de fiil cümleleridir.

أَقَامَ زَيْدٌ؟ (Zeyd, kalktı mı?),

إِنْ قَامَ زَيْدٌ (Zeyd kalkarsa...),

قَدْ قَامَ زَيْدٌ (Zeyd, kesinlikle kalktı.),

هَلَّا قُئِمْتَ (Kalkmadın değil mi- kalkmadın, yazıklar olsun-/Kalksaydın ya!).

Asıl itibariyle (yani takdîm ya da tehîr edilmemiş hâllerinde) sadrı fiil olanlar da böyledir. Örneğin, aşağıdaki cümleler de fiil cümlelerine örnektir:

كَيْفَ جَاءَ زَيْدٌ؟ (Zeyd nasıl geldi?),

مَنْ يَفْتَحُ الْمَدِينَةَ؟ (Şehri kim fetheder.),

لِمَاذَا لَنْ يَنَامَ الطِّفْلُ فِي اللَّيْلِ (Çocuk geceleri neden uyumaz.),

أَيُّ التُّرَابِ قَبِلَ لِي وَأَنَا مُذْنِبٌ (Benim gibi bir günahkarı hangi toprak kabul eder?),

⁶⁶ Nâkıs fiille başlayan cümleler de fiil cümlesi olarak görülmektedir. Bk. el-Ğalâyeynî, *Câmi' u' d-durûsi'l-'Arabiyye*, 3: 284; Fâdil Şâlih es-Sâmerrâ'î, *el-Cumletu'l-'Arabiyye te'lifuhâ ve aqsâmuhâ* ('Ammân: Dâru'l-fikr, 2002), 158.

⁶⁷ Bk. İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 2: 376; es-Sâmerrâ'î, *el-Cumletu'l-'Arabiyye*, 157.

فَأَيِّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ؟“Allah’ın hangi âyetlerini inkar ediyorsunuz?”(el-Mumin 40/81),

فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَتَّبِعُونَ “Bir takımı yalanladınız, diğer bir takımı da öldürüyorsunuz.”(el-Bakara 2/87),

حُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ “Bakışları perişan (utançtan yere bakar) bir halde kabirlerden çıkarlar” (el-Şamer 54/7).

Çünkü örnek olarak zikredilen cümlelerde önce gelen isimler, tehîr niyetindedir yani cümle içindeki konumu, fiilden sonradır.⁶⁸ Buna göre, öğelerin takdîm ve tehîri, cümlenin türünü değiştirmemektedir.

⁶⁸ İbn Hişâm, *Muğni’l-lebib*, 2: 376; Çabâve, *Î’râbu’l-cumel ve eşbâhi’l-cumel*, 21-22.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAP DİLİNDE MÜEVVEL MASDAR: KURULUŞU

Masdar edatı ile birlikte kullanılan fiil ve isim cümleleri, bir terkip oluştururlar. Masdar edatı ve ondan sonra gelen fiil ya da isim cümleleri, masdar edatı ile birlikte bir bütün olarak “müevvel masdar (المَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ)” olarak isimlendirilmektedir. Bunlar, bir bütün (kelime grubu) olarak ya cümlenin bir ögesine karşılık gelirler ya da diğer kelimelerle birlikte yeni bir kelime grubu oluştururlar. Müevvel masdar, masdar edatı ve yargı bildiren isim ya da fiil cümlesinden oluşan bütün olduğu için, müevvel masdarın nasıl oluşturulduğunu anlatabilmek için masdar edatlarından bahsetmek gerekmektedir.

1.1. Masdar Harfleri

Müevvel masdar konusu üzerinde yapılan müstakil çalışmalara baktığımızda masdar harflerinin kaç tane olduğu hususunda tam bir net bilgi bulunmamaktadır. Zira nahiv âlimlerince sınırları çizilen masdar edatları, bir kısım âlime göre beş iken bir kısım alime göre ise altı hatta yedi olarak da belirlendiği görülmektedir. Biz burada masdar edatlarıyla alakalı olarak üzerinde görüş birliği bulunmasada bazı nahiv âlimlerinin de kabul ettiği yedi masdar edatı/harfi üzerinde açıklamalarda bulunacak daha sonra da ilgili açıklamalara örnekler getireceğiz.

أَنَّ (En): Muzâri fiili nasb eden bir edattır.

أَنَّ (Enne): Müşebbehe bi'l-fiil olarak adlandırılan bir harftir.

كَيْ (Key): Muzâri fiili nasb eden bir harftir.

Diğer masdar harfleri ise;

أَ (Tesviye hemzesi): Aslı, istifham hemzesidir; istifham harfi olarak kullanılmadığı durumda masdar harfi olarak amel edebilir.⁶⁹

⁶⁹ Fethî Ahmed ‘Abdu’l-Âl İsmâ‘îl, “el-Maşdaru’l-mu’evvel ve ahkâmuhu’n-naḥviyye”, *Kulliyetu’-lughati’l-‘arabiyye bi-Âsyût el-mecelleti’l-‘ilmiyye* 3/30 (Ekim 2011): 883.

لُو (Lev): Şart harfî olarak kullanılmadığı durumlarda bazı özel yardımcı fiiller ile beraber kullanılması halinde masdar harfî görevinde kullanılabilir.⁷⁰

مَا (Mâ): Bu harfin çeşitli kullanımları mevcuttur. Bunlar arasında masdar harfî olarak kullanımı da söz konusudur.

الَّذِي (Ellezi): İsm-i mevsul harfî olan *ellezi*, bazı ayetlere istinaden masdar olarak kullanıldığı vâkidir. el-Ferrâ bu görüşü savunanlardan birisidir.

Kendisinden sonraki cümleyi masdara dönüştüren edatlar (yani masdar harfleri)⁷¹ arasında şunlar sayılmaktadır:⁷² *En, enne, key, mâ, lev, hemze-i tesviye ve ellezi*'dir. Bu masdar edatları (*en, enne, mâ, key, lev*), *mevsûl harfler* olarak da adlandırılmakta ve “kendisinden sonraki (sılası) ile birlikte masdar olarak tevîl edilen ve bir âide ihtiyaç duymayan harfler” olarak görülmektedir.⁷³

Şimdi bu edatları, kullanımları ile birlikte ayrı başlıklar altında inceleyelim:

1.1.1. En (أَنَّ)

Sık kullanım açısından bakıldığında masdar edatlarının başında *en* ve *enne* gelir. Bunlardan *en*, sadece mazi ya da muzâri siygalı fiil cümleleriyle birlikte kullanılarak müevvel masdar adı altında bir terkip oluşturur. Aşağıda örnek olarak verilen cümlelere bakıldığında müevvel masdarın, cümle içerisinde farklı bir öge ya da kelime grubu elemanına karşılık kullanılabileceği görülecektir.⁷⁴ Tezimizin ikinci bölümde, her bir kelime grubu elemanına ve her bir ögeye karşılık gelen müevvel masdarlar, -varsa- örneklendirilecektir. Biz burada sadece *en*'den oluşan müevvel masdarın bütünlüğe ve *en*'den sonra gelen fiillerin çeşitliliğine dikkat çekmek istiyoruz.

⁷⁰ Fethî Ahmed 'Abdu'l-Âl İsmâ'îl, “el-Maşdaru'l-mu'evvel ve ahkâmuhu'n-naḥviyye”, 883.

⁷¹ Masdar harflerinden *el-mevsûlât el-harfiyye* diye de söz edilir. Bk. Şâlih, “el-Maşdaru'l-mu'evvel”, 7.

⁷² Bk. İbn Cinnî, *el-Luma'*, 254; es-Suyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 1: 81; İbn 'Aqîl, *Şerḥu'bni 'Aqîl*, 1: 141.

⁷³ Bu konuda bk. İbn Cinnî, *el-Luma'*, 254; es-Suyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 1: 81; el-Ğalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, 3: 262.

⁷⁴ Mü'evvel masdar harfî olan *en*'in emir fiilden önce de gelebileceğini söyleyen nahivciler vardır. Sibeveyh bunlardan biridir. O, kendi görüşüne delil olarak: (إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ) “Nuh'u, kavmini uyar! diye onlara gönderdik.” (Nuḥ 71/1) Bk. Fethî Ahmed 'Abdu'l-Âl İsmâ'îl, “el-Maşdaru'l-Mu'evvel ve Ahkâmuhu'n-Naḥviyye”, 885.

Aşağıda masdar edatı *en* ve fiil cümlesinden oluşan müevvel masdarlara çeşitli örnekler verilmiştir.

Örnek:

يُعْجِبُنِي أَنْ تَجْتَهِدَ (Çalışmanı beğenirim.)

يُعْجِبُنِي أَنْ تَضْرِبَ زَيْدًا (Zeyd'i dövmeni beğenirim.)

أَعْجَبَنِي أَنْ بَسَمْتَ لِعَمْرٍ (Amr'a gülmeni beğendim.)

Takdîrî:

يُعْجِبُنِي اجْتِهَادُكَ

يُعْجِبُنِي ضَرْبُكَ زَيْدًا

أَعْجَبَنِي بِسَمِّكَ لِعَمْرٍ

Yukarıda verilen örneklerde *en*'li masdarların asıllarının ne olduğunu yani takdîrînin ne şekilde olduğunu izah ettik. Bu örneklerde müevvel masdar, bir bütün olarak cümlenin fâil ögesine karşılık gelmektedir. Takdîrîni oluştururken yapılan işlem *en*'li muzâri fiilin yerine fiilin sarîh masdarını getirip fâiline muzâf yapmak olacaktır.

Örnek:

اجْتَهَدْتُ أَمَلًا أَنْ تَنْجَحَ (Başarıyı arzuladığın için çabaladın.)

رَغِبْتُ فِي أَنْ تُفْتَحَ الْمَدِينَةَ (Şehri feth etmeni arzuladım.)

Takdîrî:

اجْتَهَدْتُ أَمَلِ النَّجَاحِ

رَغِبْتُ فِي فَتْحِكَ

الْمَدِينَةَ

أَحْبَبْتُ أَنْ تَعُودَ إِلَى الْقَرْيَةِ (Köye dönmene sevindim.)

أَحْبَبْتُ عَوْدَتَكَ إِلَى الْقَرْيَةِ

Yukarıda verilen örneklerde de aynı şekilde *en*'li müevvel masdarın takdîrîni, fiilin sarîh masdarını, izâfet terkîbi içerisinde fâiline muzâf olacak şekilde getirilmiş ve müevvel masdar da aynı durumda bir kelime grubu olarak cümle içerisinde muzâfileyh konumunda kullanılmıştır.

Örnek:

عَجِبْتُ مِنْ أَنْ قَالَ مُحَمَّدٌ (Muhammed'in söylemesine şaşırdım.)

عَجِبْتُ مِنْ أَنْ يُقُومَ زَيْدٌ (Zeyd'in kalmasına şaşırdım.)

أَشْرْتُ إِلَيْهِ بِأَنْ قُمْ (Ona ayağa kalk! diye işaret ettim.)

Takdîrî:

عَجِبْتُ مِنْ قَوْلِ مُحَمَّدٍ

عَجِبْتُ مِنْ قِيَامِ زَيْدٍ

أَشْرْتُ إِلَيْهِ بِقِيَامِهِ

Yukarıda verilen örneklerde *en*'li müevvel masdardan sonra takdirleri kullanılmıştır. Buradaki örneklerde ise müevvel masdar, kelime grubu olarak bir bütün halinde cümlenin mecrur ismi konumunda kullanılmıştır -mecrur isme örnek verilmiştir-. Biz burada örnekleri verirken *en* masdar harfinin hem muzâri fiile hem mazi fiile hem de emir fiilinin başına gelebileceğini göstermek istedik ve örnekleri de bu şekilde verdik.

En, diğer masdar edatlarından farklı bir özelliği vardır: *En*, lafzen zikredilmese de muzâri fiili nasb etmek yoluyla varlığını ortaya koyabilir. Bu durumda mansûb muzâri fiil, yine müevvel masdar olarak kabul edilir.⁷⁵

Muzâri fiilin gizli bir *en*'den sonra gelmesi ve gizli olan *en* ile müevvel masdarın oluşması, şu edatlardan sonra söz konusudur: *lâmu't-talîl*, *vâvu'l maiyye*, *fâ-yı sebebiyye*, *hattâ*, *ev*, *şumme* gibi. Aşağıda bunlara ait çeşitli örnekler verilecektir. Örneklere geçmeden önce *vâvu'l maiyye* ile *vâvu'l-atf* arasındaki farka kısaca değinelim.

جاء عليّ وعمر (Ali ve Ömer geldi.) Görüldüğü üzere atıf harfî olan *vâv* matûf aleyhe irab yönüyle uygunluk arz eder. Ali maţûf aleyh, Ömer ise maţûf tur.

علمت الجيش شجاعاً وأخترم (Askeri cesaretli bildim ve hürmet ederim.) Bu örnekte *vâv* harfî, 'askerin cesur olduğunu bilerek beraberinde ona saygı duyduğumu ifade etmek için kullanılmıştır.'

أخترم fiilinin mansûb olması *vâvu'l-maiyye*'den sonraki muzâri fiilin gizli bir *en* ile nasb ediliyor olmasındandır.

Maiyyet (birliktelik, beraberindelik) bildiren *vâv*'dan⁷⁶ sonra gizli bir *en* ile mansûb olan muzâri fiile (yani müevvel masdara) örnekler:

⁷⁵ *En*'in, gizli olarak gelip muzâri fiili nasb ettiği yerler için bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, 381-407; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik*, 392-396; Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye*, 338-342.

⁷⁶ *Vâv* edatından sonra gelip fiilin mef' ule refakat (eşlik) etmesini ifade eden mef' ul çeşidine mef' ûlü maah denir. Mef' ûlü maah'ın başında bulunan *vâv*'a ise *vâvu'l-ma'iyye* denir. Cümleye beraberlik anlamı katan bu *vâv*, fiilde ortak olmamaları sebebiyle öncesi ve sonrasının birbirine atfedilmesinin mümkün olmadığı durumlarda kullanılır. *Vâv*'dan sonraki kısım önceki ile aynılığı ifade ediyorsa atıf, farklılığı ifade ediyorsa isti'nâf, nasıllığı ifade ediyorsa hâl ve beraberliği ifade ediyorsa ise mef' ûlü maah olmaktadır. Bu *vâv* çeşitlerinden *vâvu'l-ma'iyye* âmil olup kendisinden sonraki kelimeyi mansûb yapar. Diğer üçü ise âmil değildir. Kendisinden sonra gelen ifadenin i'rabına bir

زُرْنِي وَأُكْرِمَكَ (Beni ziyaret et ben de sana ikramda bulunayım.)

Bu cümlelerin takdîri: “زُرْنِي وَأَنْ أُكْرِمَكَ” şeklindedir. Takdîri olarak ifade ettiğimiz kısımda bilinmesi gereken şey, *vâvu*’l-*maiyye*’den sonra gizli bir *en* ile fiilin mansûb oluşudur.

Sebebiyet bildiren *fâ*’dan⁷⁷ sonra gizli bir *en* ile mansûb olan muzâri fiile (yani müevvel masdara) örnekler:

زُرْنِي فَأُكْرِمَكَ (Beni ziyaret et ki sana ikramda bulunayım.)

لَا تُخَاطِرُ فَتَسَلِّمْ (Riske girme ki selamette kalasın.)

هَلْ تَسْمَعُ فَأُحَدِّثُكَ (Beni dinliyor musun ki seninle konuşayım.)

لَيْتَ لِي مَالًا فَأَتَصَدَّقَ بِهِ (Keşke çokça malım olsa da, onu tasadduk etsem.)

لَعَلَّكَ تُسَافِرُ فَتُرَوِّدُنَا (Belki seyahate çıkarsın da bizi ziyaret edersin.)

أَلَا تَرَوُّنَا فَنُكْرِمَكَ (Bizi ziyaret et ki sana ikramda bulunalım.)

هَلَّا تَدْرُسُ فَتَسْتَفِيدَ (Ders çalışsan da istifade etsen ya.)

Yukarıdaki örneklerde incelendiğinde sebebiyet bildiren *fa* harfinden sonra mansûb muzâri fiilin gelmesi kendisinden önce gizli bir masdar harfinin yani *en* edatının olmasından kaynaklanmaktadır. Bu cümlelerin takdirleri için, atıf harfi yerine bir müevvel masdar harfi olan *’an*’ın getirilmesi yeterli olacaktır.

etkisi yoktur. Bk. Fatih Tiyek, “Vav Harfi ve Kuran’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Düşünce Platformu Dergisi*, 1/30 (Nisan 2016): 278-279.

⁷⁷ “*Fâ*” atıf edatının en önemli işlevlerinden biri de söze sebep eksenli bir anlam yüklemesidir. Bundan dolayı *ma’ tûf* ile *ma’ tûfun* aleyh arasında sebep sonuç ilişkisinin olduğu durumlarda “*fâ*” edatına başvurulur. “*Fâ*” edatının öncesinin (*ma’ tûfun* aleyh), kendisinden sonraki (*ma’ tûf*) unsura sebep teşkil ettiği kullanımlarda başvuru bu kullanıma şu ayet-i kerime misal olarak verilebilir: (وَدَخَلَ) (الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَةِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَعَاذَهُ) “Mûsâ, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi.” (el-*Kaşâş* 28/15) bk. Yusuf Böyük, “Fa” Edatının Arap Dilindeki Fonksiyonu”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (2015): 260.

Ḥattâ'dan⁷⁸ sonraki muzâri fiilin gizli bir *en* ile mansûb olması ve müevvel masdar olarak cer mahallinde gelmesine örnekler:

اجْتَهَدُ حَتَّى تَنْجَحَ (Başarıncaya kadar/Başarmak için çalış.)

Takdîrî: اجْتَهَدُ حَتَّى أَنْ تَنْجَحَ şeklindedir.

صُمُّ حَتَّى تَغِيْبَ الشَّمْسُ (Güneş batıncaya kadar oruç tut.)

Takdîrî: صُمُّ حَتَّى أَنْ تَغِيْبَ الشَّمْسُ şeklindedir.

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ (Ölüm gelinceye kadar rabbine kulluk yap.)

Takdîrî: وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى أَنْ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ şeklindedir.

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere *en*'in diğer masdar edatlarından ayrı ve özel bir kullanımı vardır; *en*, hem zâhir hem de gizli olarak kendisinden sonraki muzâri fiili nasb etmek yönüyle diğerlerinden ayrılır.

Masdar edatı *en*'in, gizli (muzmar/mukadder) olarak da muzâri fiili nasb edebileceğini daha önce belirtmiştik.⁷⁹ Muzâri fiilin gizli bir *en* ile mansûb olduğu bazı yerlerde [lâm-1 talîl (lâm-1 key olarak da adlandırılıyor) ve lâm-1 âkibet (lâm-1 şayrûret, lâm-1 meâl, lâm-1 netîce olarak da adlandırılıyor)'ten sonra geldiklerinde ya da atıf edatlarından *vâv*, *fâ*, *şumme* ve *ev*'den sonra sarîh isme matûf olduklarında] *en*'in zikredilmesinin de mümkün olduğu görülmektedir.⁸⁰

Muzâri fiilin gizli bir *en* ile mansûb olduğu bazı yerlerde (lâm-1 cuhûd'dan sonra, kendilerinden önce olumsuzluk ve talep bildiren bir cümlelerin geldiği *fâ-yı*

⁷⁸ Fiil-i muzâriyi nasb eden edatlardan biri olan *ḥattâ*, ikinci ögenin ilkine oranla eksiklik veya fazlalıkta en son noktaya ulaştığını gösteren bir atıf edatıdır. *حَتَّى* edatı ile yapılan bağlantıda ikinci öge maddi veya mânevi bir fazlalık ya da eksiklikte en son noktayı ifade etmelidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Hacibekiroğlu, *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*, (Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2016), 119.

⁷⁹ جِئْتُكَ كَيْ تَكْرُمَنِي (Bana ikramda bulunman için sana geldim), وَإِنْ كَانَ مَكْرَهُمْ لِيَتْرُوكُوا مِنِّي الْجِبَالَ, “Onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildir” (İbrâhîm 14/46) ve لَنْ نَرْجِعَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ve “Musa bize dönüp gelinceye kadar, biz ona tapmaya devam edeceğiz” (Tâhâ 20/91) gibi örneklerde geçen *key*, *lâm* ve *ḥattâ*'dan (ve yine diğer edatlardan) sonra gelen muzâri fiiller, Basrîlerin görüşüne göre gizli bir *en* ile, Kûfîlerin görüşüne göre bizzat bu edatlarla mansûb olmaktadır. Bk. el-Ğalâzeynî, *Câmi' u' d-durûsi' l- Arabiyye*, 2: 176.

⁸⁰ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri' z-zeheb*, 383, 404; el-Hâşimî, *el-Ğavâ' idu' l-esâsiyye*, 338-339; el-Ğalâzeynî, *Câmi' u' d-durûsi' l- Arabiyye*, 2: 173-176.

sebebiyye ve *vâv-ı maiyye'den* sonra, *hattâ* ve *ev* edatından sonra) ise *en*'in düşürülmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir.⁸¹ Talep bildirdiği hâlde fiil isminden sonra gelen *fâ*'ya bitişik muzâri fiilin mansûb olmaması (örn. “صَّةٌ فَأُحَدِّثُكَ” gibi),⁸² emir anlamındaki bir fiilin ismi olduğu belirtilen hâlife'lerin gerçek talep değil, taaccub ve infiâl bildirdiklerinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu yapıların cümle değeri taşımasının göstergelerinden biri de talep bildirdiklerinde fiiller gibi (örn. نَزَالَ مُحَدِّثًا gibi), cevabında gelen muzâri fiilin cezmedilmesinin mümkün olmasıdır.⁸³

En'in diğer masdar edatlarından ayrıcalığı, -yukarıda da zikredildiği üzere- özellikle muzâri fiille birlikte kullanıldığında göze çarpmaktadır. Muzâri fiil, hem zâhir olarak gelen *en*'den sonra, hem de *lâm-ı talîl*, *key*, *hattâ*'dan sonra geldiğinde veya bir atıf edatı aracılığıyla daha önce geçen bir masdara atfedildiklerinde mansûb olur ve bu edatlarla birlikte masdar olarak tevîl edilir, diğer bir ifadeyle masdara dönüştürülür:

Örnek:

أُرِيدُ أَنْ أَسَافِرَ (Yolculuk etmek istiyorum.)

جِئْتُ لِأَسَافِرَ (Yolculuk yapmak için geldim.)

جِئْتُ كَيْ أَسَافِرَ (Yolculuk yapmak için geldim.)

جِئْتُ حَتَّى أَسَافِرَ (Yolculuk yapmak için geldim.)

Takdîr:

أُرِيدُ السَّفَرَ

جِئْتُ لِلسَّفَرِ

جِئْتُ لِلسَّفَرِ

جِئْتُ لِلسَّفَرِ

Örneklerinde geçen “edat+muzâri fiil” yapıları, birer müevvel masdardır. Burada bilinmesi gereken şey, bu edatların muzâri fiili nasb eden edatlar olması ve cümleye müevvel masdar anlamı katan gizli bir *en* 'le nasb oldukları gerçeğidir.

⁸¹ Bk. İbn 'Aķıl, *Şerhu'bnî 'Aķîl*, 4: 8-17; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, 384-387; el-Hâşimî, *el-Ķavâ'idu'l-esâsiyye*, 338-342; el-Ķalâeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 2: 176-182.

⁸² Bk. İbn 'Aķıl, *Şerhu'bnî 'Aķîl*, 4: 19; İbn Hişâm, *Şerhu Ķatiri'n-nedâ*, 258, 260; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, 523; AĶmed el-Hâşimî, *el-Ķavâ'idu'l-esâsiyye*, 341; el-Ķalâeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 2: 179 (el-Kisâ'î, bu durumda da muzâri fiilin mansûb olabileceğini belirtir).

⁸³ Fiil isimlerinin (hâlifelerin) cevâbının meczûm olması hakkında bk. İbn 'Aķıl, *Şerhu'bnî 'Aķîl*, 4: 19; İbn Hişâm, *Şerhu Ķatiri'n-nedâ*, 258, 260; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, 523-524.

Muzâri fiil ile *en* arasındaki sıkı bağlantıyı göstermek için, *-len* ve *izen* hariç-muzâri fiilin mansûb olarak geldiği her yerde zâhir ya da gizli bir *en*'in, dolayısıyla müevvel masdarın var olduğunu söyleyebiliriz. Muzâri fiil, *len* ve *izen* dışındaki mansûb kullanımlarında müevvel masdar olarak isimleşmektedir⁸⁴. Bu bağlamda, şu açıklama -bizim için- çok önemlidir: *Ev*'den sonra gelen gizli *en* ve mansûb muzâri fiilden oluşan müevvel masdar, ismin fiile atfedilmesini gerektirmemesi için, bunlardan önce bir masdar takdîr edilmelidir. Buna göre “إِضْرِبِ الْمُذْنِبِ أَوْ يَتُوبِ” cümlesinin anlamı, “لِيَكُنْ ضَرْبٌ مِنْكَ لِلْمُذْنِبِ أَوْ تَوْبَةٌ مِنْهُ” şeklindedir. Aynı durum, *fâ*-yı sebebiyye ve *vâv*-ı maiyye için de geçerlidir.⁸⁵

En'li müevvel masdarda, fiilin kalıbına göre zaman ifadesi farklılık arz eder. *En*'li fiil cümlesinin fiili, muzâri siygada ise müevvel masdar, gelecek zaman bildirir. *En*'li fiil cümlesinin fiili, mazi siygada ise müevvel masdar, geçmiş zaman bildirir. Yani *en*, muzâri fiili mansûb etmekle beraber, o fiilin zamanını da gelecek zamanla sınırlı tutar.

Örnek:

أُرِيدُ أَنْ تَذْهَبَ إِلَى بَيْتِكَ (Evine gitmeni istiyorum.) cümlesi, muzâri fiilli müevvel masdara bir örnektir.

تَمَنَيْتُ أَنْ ذَهَبْتَ إِلَى بَيْتِكَ (Evine gitmiş olmanı diledim.) cümlesi, mazi fiilli müevvel masdara bir örnektir.

أَشِيرُ بِأَنْ تُهْمَ (Kalk! diye -kalkmana- işaret ediyorum.) cümlesi, emir fiilli müevvel masdara bir örnektir.⁸⁶

Masdar harfî olan *en* ile alakalı olarak bilinmesi gereken bir başka husus ise şudur: *En* masdar harfinin sılası durumundaki fiil eğer câmid bir fiil ise o fiilin

⁸⁴ Nasb edatları ve bunların kullanımları hakkında ayrıca bk. *ez-Zeccâcî, el-Cumel fi'n-naḥv*, 7, 182-196; İbn Hişâm, *Şerḥu Kaṭri'n-nedâ*, 57-79.

⁸⁵ Bk. Aḥmed el-Hâşimî, *el-Ḳavâ'idu'l-esâsiyye*, 342.

⁸⁶ Fethî Aḥmed 'Abdu'l-Âl İsmâ'îl, “el-Maşdaru'l-mu'evvel ve aḥkâmuhu'n-naḥviyye”, 884.

masdarı bulunmadığına göre anlamı takdîr edilirken câmid fiilin anlamındaki bir fiil o fiil yerine kâim edilir ve masdarı kullanılır.⁸⁷

Örnek:

شَاعَ أَنْ يَتَحَقَّقَ الْأَمَلُ وَأَنْ عَسَى الْكَرْبُ أَنْ يَزُولَ (Emelin gerçekleşip, kederin gitmesi ümidi yaygınlaştı/ihtimali arttı.) cümlesinde olduğu gibi *en* masdar harfinden sonra câmid bir fiil olan *عَسَى* fiili gelmiştir. Bu fiil, câmid bir fiil olduğu için masdarı bulunmayacağından dolayı ona eşdeğer anlamda başka bir fiili takdîr etmek gerekmektedir. Bu cümlenin takdîri: (شَاعَ أَنْ يَتَحَقَّقَ الْأَمَلُ وَرَجَاءُ الْكَرْبِ أَنْ يَزُولَ) şeklinde olmalıdır.

En masdar edatı ile alakalı bilinmesi gereken diğer bir durum da şudur: *En*'in sılası menfi bir fiil ise tevil edilirken masdarın başına olumsuzluğa delâlet eden bir kelime getirilir.

Örnek:

(وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى) “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” (en-Necm 53/39) ayetinde görüldüğü üzere *en* masdar edatından sonra *ليس* olumsuzluk bildiren fiil gelmiştir. O halde bu cümleyi tevil ederken menfiliği göstermesi için (عَدَمُ كَوْنِ شَيْءٍ) (لِلْإِنْسَانِ مَا سَعَى) denilmesi gerekmektedir.

En masdar edatı ile kullanımında müevvel masdar anlamı taşıyan cümlelere Kur'an'dan örnekler vererek konumuzu bitirmeye çalışalım.

قَالُوا أُؤْذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا “Dediler ki: Sen bize gelmeden önce de bize işkence edildi.” (el-Arâf 7/129)

⁸⁷ Bk. Rıfat Resul Sevinç, *Arap Dilinde Masdarlar Vezinler ve Kullanışları* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1998), 120.

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ “Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”(el-Bakara 1/84)

وَأَمْرٌ لِأَنَّ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ “Bana, Müslümanların ilki olmam da emredildi.” (ez-Zumer 39/12)

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ “O nimet, diye başıma kaktığın şeye gelince o da İsrailoğullarını kendine kul köle etmeden ibarettir. (eş-Şuarâ 22/22) Bu ayet, mâzî fiil için gösterilebilir.

أَنْ اَعْدُوا عَلَيَّ حَرْثَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ “Sabah erken ürünlerinizi devşirecekseniz erkenden çıkınız diye seslendiler.” (el-Ğalem 66/22) Bu ayet ise emir fiil için örnek gösterilebilir.

أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ “Onlar için bir delil olmuş değil midir, onu Benî İsrail âlimlerinin bilir olmaları.” (eş-Şuarâ 26/197) gibi *en*'li müevvel masdarın kullanıldığı birçok ayeti örnek olarak vermemiz mümkündür. Çünkü ayetlerde de açıkça görülmektedir ki müevvel masdarın kullanımı Kur'an'da oldukça yaygındır. Bunun gerekçesi ise daha önceleri de zikrettiğimiz genel hususlardır.

1.1.2. Enne (أَنَّ)

İnne'nin kardeşlerinden olan *enne*'nin, tıpkı *inne*'de olduğu gibi ismi ve haberi vardır.⁸⁸

يُعْجِبُنِي أَنْ زَيْدًا قَاتِمٌ (Zeyd'in ayakta olmasını beğendim.) Bu örnekte eğer *enne* masdar edatı amelden kesilirse ya isim cümlesine ya da fiil cümlesine dönüştürmek mümkündür. *Enne*'nin ismi ve haberi olmak üzere iki mamülü vardır ve ismi mansûb, haberi ise merfu olur. Eğer cümle örnekte olduğu gibi müevvel masdara dönüştürülürse mamülü olan ismi ve haberi irab açısından da dönüşmüş olacaktır. Yukarıdaki örnekte müevvel masdar, *أَعْجَبَ* fiilinin fâili konumundadır.

⁸⁸ es-Suyûfî, *Hem‘u'l-hevâmi‘*, 1: 315.

Müevvel masdar konumunda kullanılırsa *enne*, hemzesi fethalı şekilde olmalıdır. *Enne*'nin haberi fiil ya da fiilden türemiş müştak bir isim olursa takdîrî, lafzen açık olarak yapılır.

Örnek:

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ إِذْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ “Onlara kitabı indirmemiz yetmedi mi?” (el-Ankebût 29/51) ayetini sarih masdara dönüştürürsek takdîrî, أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ إِذْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ şeklinde olur. Aynı şekilde, بَلَّغْنِي أَتَّكَ مُنْطَلِقًا (Senin ayrılacağın -bilgisi- bana ulaştı.) cümlesini sarih masdara dönüştürürsek, *enne*'nin haberi fiil cümlesi olduğu için fiilin sarih masdarını bulup *enne*'nin ismine muzâf yaparız. O halde bu cümlenin de takdîrî: بَلَّغْنِي إِطْلَاقًا şeklinde olacaktır. Eğer *enne*'nin haberi zarf veya mecrur olarak gelmişse bunun takdîrî istikrâr (الاستقرار) sözcüğüyle yapılır.⁸⁹

Örnek:

بَلَّغْنِي أَتَّكَ عِنْدَ زَيْدٍ (Zeyd'in yanında olduğun -bilgisi- bana ulaştı.) Bu cümlenin takdîrî: بَلَّغْنِي اسْتِقْرَارًا عِنْدَ زَيْدٍ şeklindedir.⁹⁰

Enne'nin haberi eğer câmid bir isim olursa bu durumda da cümleyi müevvel masdardan sarih masdarlı şekline dönüştürmek için كُنْ kelimesi takdir edilir.

Örnek:

بَلَّغْنِي كُنْ هَذَا زَيْدًا (Bunun Zeyd olduğu bana ulaştı.) Bu cümlenin takdîrî: بَلَّغْنِي كُنْ هَذَا زَيْدًا şeklindedir.

Enne, sadece isim cümlesini masdara dönüştürür. *Enne* ve sonrasında gelen ismi ve haberi yani isim cümlesi, bir bütün olarak müevvel masdar adını alır. Her tür

⁸⁹ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 1: 40.

⁹⁰ Özbalıkcı, “Arap Dilinde Fiilimsilerin Zaman Boyutu”, 13.

isim cümlesinin *enne*'den sonra gelerek, masdar edatı ile birlikte müevvel masdara dönüşmesi mümkündür.

Aşağıda masdar edatı *enne* ve isim cümlesinden oluşan müevvel masdara örnekler verilmiştir:

Örnek:

بَلَّغْنِي أَتَّكَ فَاضِلًا (Senin erdemli olduğun -bilgisi- bana ulaştı.)

Takdîrî:

بَلَّغْنِي فَضْلًا

عَلِمْتُ أَنَّ الْإِنْسَانَ ضَعِيفٌ (İnsanın zayıf olduğunu bildim.)

عَلِمْتُ ضَعْفَ الْإِنْسَانِ

اعْتَقَدْتُ بِأَنَّكَ شَجَعٌ (Senin cesur olduğuna inandım.)

اعْتَقَدْتُ بِشَجَاعَتِكَ

Burada *enne*'yi *inne*'den ayıran en belirgin yönüne dikkat çekmekte fayda var. *İnne* ile *enne* arasındaki farklar zikredilirken, *enne*'den sonra gelen isim cümlesinin masdar olarak tevîl edilmesi gösterilmektedir. İsim cümlesinin masdar olarak tevîl edilememesi durumunda *inne* şeklinde *hemze*'si kesrelenir. Nitekim, *inne*'nin *hemze*'sinin meksûr olduğu yaklaşık on bir yer zikredilmektedir ve bu yerler, *inne* ve başına geldiği cümlelerin bir bütün olarak masdar şeklinde tevîl edilemediği yerlerdir. Buna ek olarak *enne* ve isim cümlesinin bir bütün olarak masdar şeklinde tevîl edilmesi zorunlu olan yaklaşık on bir yer zikredilmektedir. Bu yerlerde *enne* ve isim cümlesi, masdar şeklinde tevîl edilmesi gerektiği için *enne*'nin *hemze*'si fethalanmaktadır. *İnne* ve *enne*'nin kullanıldığı yerler incelendiğinde *enne* şeklinde *hemze*'nin fethalanması gereken yerlerin -ekseriyetle- cümlelerin (fâil, nâib-i fâil, mefûlbih, mübtedâ, haber... gibi) bir ögesine karşılık olarak gelen mahaller olduğu dikkati çekmektedir.⁹¹ Bunun da anlamı şudur: Cümle ögeleri isim türünden bir kelime olarak gelir ya da isim türünden bir kelime olarak tevîl edilir.

İsim cümlesinin başına gelip o cümleyi müevvel masdar dönüştüren ve bir masdar edatı olan *enne*, *en* şeklinde tahfif edilmiş olarak da kullanımı bulunmaktadır. Bu noktada, fiilin başına gelen masdar edatlarından olan *en*'e benzeyebilir. Fakat kullanım açısından bunlar birbirlerinden farklıdır. Şöyle ki, *en*, kendisinden sonraki fiilin gerçekleşmesini isteme ve umma makamında kullanılır. Bu ötürü kesinlik ifade

⁹¹ Bk. İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naḥv*, 1: 262-280; İbn 'Aqîl, *Şerḥu'bnî 'Aqîl*, 1: 350-361.

bir fiilden sonra getirilemez. Eğer getirilmişse, عَلِمْتُ أَلَّا يَرْجِعُ الْمَسَافِرُ (Yolculuktan dönmeyeceğini bildim.) örneğinde olduğu gibi bu, *enne*'den muhaffettir ve sonrasında gelen muzâri fiil merfûdur.⁹²

Enne'li müevvel masdarda zaman ifadesi, isim cümlesinin haberine karşılık gelen fiiller ya da birlikte kullanıldığı zaman isimleriyle sınırlıdır. *Enne*'nin kendisinden sonra gelen cümlenin zaman ifadesini değiştirme görevi bulunmamaktadır.

1.1.3. Mâ (ما)

Mâ-yı masdariyye, kendisinden sonra gelen mazi ya da muzâri fiil ile birlikte müevvel masdar edatı olarak kullanılır. el-Caberî, *ma*'nın aslında بِس ve الكاف'dan sonra geldiğini söylemiştir (كَمَا ve بِسَمًا gibi). Sibeveyh'e göre اُنْ ile aynı kullanıma sahip ve sılasında herhangi bir aidiyeti olmayan bir harftir. el-Ahfeş, İbnu'l-Serrâc ve Kûfîlerin çoğunluğuna göre ise الَّذِي manasında kullanılan bir isim olduğu zikredilir.⁹³

Örnek:

أَعْجَبَنِي مَا فُئِمْتُ (Kalkmanı beğendim.) cümlesinin takdîrî Sibeveyh'e göre

أَعْجَبَنِي الْقِيَامُ الَّذِي فُئِمْتُ şeklinde. el-Ahfeş ve beraberindekilere göre: أَعْجَبَنِي الْقِيَامُ الَّذِي فُئِمْتُ şeklinde olup sılası hazfedilmiştir.⁹⁴

Müevvel masdar harfi olan *mâ*'nın iki farklı türü vardır. Bunlardan birine *mâ-i zarfîyye ya da zamaniyye* denir. Manasında zaman anlamı taşımadığı için bu şekilde isimlendirilmiştir.

وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا (Hayatta olduğum sürece bana namazı ve zekatı emretti.) (Meryem 19/31) Bu cümlenin takdîrî, وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مُدَّةَ دَوَامِي حَيًّا şeklinde. Bu örnekte de görüldüğü üzere müevvel masdara zaman ifadesini

⁹² Bk. ez-Zeccâcî, *el-Cumel fi'n-naḥv*, 197-198; İbn Hişâm, *Şerḥu Şuzûri'z-zeheb*, 378-379; İbn Hişâm, *Şerḥu Kaṭri'n-nedâ*, 62-64.

⁹³ bk. Fethî Aḥmed 'Abdu'l-Âl İsmâ'îl, "el-Maşdaru'l-mu'evvel ve aḥkâmuhu'n-naḥviyye", 891.

⁹⁴ Bk. İbn Hişâm, *Şerḥu Kaṭri'n-nedâ*, 41.

katmak istediğimiz durumda *ma* masdar edatını kullanmamız gerekmektedir. Aşağıda zaman ifade eden ve etmeyen müevvel masdar edatı *ma* hakkında daha detaylı açıklamalar ve örneklerde bulunacağız.

Masdar edatı *mâ*, kendisinden sonra gelen fiil cümlesi ya da isim cümlesi ile müevvel masdar adını alır.

Mâ'lı fiil cümlesinin fiili, muzâri siygada ise müevvel masdar, şimdiki zaman bildirir. *Mâ*'lı fiil cümlesinin fiili, mazi siygada ise müevvel masdar, geçmiş zaman bildirir. *Mâ*'lı isim cümlesinin zaman ifadesi ise haberine göre belirlenir. Yani *mâ*, peşinden gelen merfû muzâri fiilin zaman ifadesini şimdiki zamanla sınırlandırır, diğer durumlarda müevvel masdarın zaman ifadesine herhangi bir müdahalesi bulunmaz.

Masdar edatı olarak kullanılan bu harf, masdariyye-i zarfiyye ve masdariyye-i gayr-i zarfiyye olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁹⁵

Masdariyye-i zarfiyye olarak bilinen *mâ*, başına geldiği cümleyi masdara çevirirken aynı zamanda da cümle ögesi olarak başına geldiği kelime grubunu zarf mahalline sokar. Bu harfin sılası mâzi, muzâri veya isim cümlesi olabilir. Sılası muzâri ise genelde *مَ* ile menfi olarak kullanılır. Sılası müsbet de olabilir ancak bu çok azdır.

Mâzi fiille birlikte kullanımına örnek;

أَعْبُدُ اللَّهَ مَا دُمْتُ حَيًّا (Diri olduğum sürece Allah'a ibadet ederim.) cümlesini tevîl ederken *حَيًّا* ve *دُمْتُ* kelimeleri masdara çevrilir ve başına *مُدَّة* kelimesi izafe edilir. Bu cümlenin tevîli: *يَسْرُ أَعْبُدُ اللَّهَ مُدَّةَ دَوَامِ حَيَاتِي* şeklindedir.

يَسْرُ الْمَرْءَ مَا ذَهَبَ اللَّيَالِي (Gecelerin gitmesi adamı sevindirir.) örneğinde, masdar harfi *ma*'dan sonra gelen mazi fiilli cümlenin (yani müevvel masdarın) takdîrî: *يَسْرُ الْمَرْءَ ذَهَابَ اللَّيَالِي* şeklindedir. Burada da yapılması gereken şey, diğer masdar harflerinde olduğu gibi fiilin sarîh masdarını müevvel masdarın yerine koymaktır.

⁹⁵ Sevinç, *Arap Dilinde Masdarlar Vezinler ve Kullanışları*, 121-123.

Muzâri fiil ile birlikte kullanımına örnek:

لَا أَكْرِمُكَ مَا لَمْ تَزُرْنِي (Beni ziyaret etmezsen/etmediğin sürece sana ikramda bulunmam.) Aynı şekilde bu cümlelerin de tevili yapılırken لَمْ olumsuzluk harfinin yerine مَدَّ kelimesi ve sıla olarak gelen fiilin masdarı getirilir ve başına yine مُدَّة kelimesi izafet yapılır. Buna göre, cümlelerin tevili: لَا أَكْرِمُكَ مُدَّةً مَدَّ زِيَارَتِكَ أَيَّيْ şeklinde olacaktır.

Masdariyye-i gayr-i zarfiyye olarak kullanılan *mâ*, başına geldiği cümleyi yalnızca masdara çevirir. Bu harfin sılası da mâzi, muzâri veya isim cümlesi olabilir. Zarfiyye olmayan *mâ*'nın iki alâmeti vardır.

Birincisi: Yerine اُنْ konulabilir. Ancak *mâ*, *en* gibi fiil-i muzâriyi naspetmez.

İkincisi: *Mâ* harfinden sonra lazım fiil veya mefulünü almış müteaddi fiil gelir.

Örnek:

فَرَعْتُ مِنْ إِهْمَالِ الرَّجُلِ (Adamın ihmalinden korktum.) cümlesinin takdîrî, فَرَعْتُ مِنْ إِهْمَالِ الرَّجُلِ şeklindedir.

فَرَعْتُ مِنْ إِهْمَالِ الرَّجُلِ (Gazeteleri okumuş olman beni sevindiriyor.) cümlesinin takdîrî ise فَرَعْتُ مِنْ إِهْمَالِ الرَّجُلِ şeklindedir.

Her iki çeşidiyle *mâ* harfi, mana itibariyle sılasına göre mâzi, hâl ya da istikbâle delâlet edebilir. Ancak sınırlandırıcı bir unsur bulunmuyorsa, uygun olan hâl manasına delâlet etmesidir.

1.1.4. Key (كَي)

Masdar edatı *key*'in kullanımı kısmen masdar edatı *en*'e benzer, fakat *en*'e masdar harfine göre hem kullanımı çok az hem de sınırlıdır. *Key*, sadece fiil cümlesiyle ve sadece mansûb muzâri fiille birlikte kullanılır. Bilindiği üzere muzâri fiili nasb eden edatlardan biri olan *key*, tıpkı *en* gibi kullanılır. *Key*'in, harf-i cer

olarak kullanılmasında ise eylemin niçin yapıldığı anlamı ortaya çıkar ve bu durumda, kendisinden sonra gizli bir *en* takdir edilir.

Aşağıda, masdar edatı *key* ve fiil cümlesinden oluşan müevvel masdarlara örnekler verilmiştir:

Örnek:

جِئْتُ كَيْ أَتَعَلَّمَ (Öğrenmek için geldim.)

سَلِّئْ كَيْ أَجِيبَكَ (Sana cevap vermem için bana sor.)

Takdîrî:

جِئْتُ لِلتَّعَلُّمِ

سَلِّئْ لِإِجَابَتِكَ

Key edatı, ... لِكَيْلَا تَأْسَوْا “Üzülmemeniz için...” (el-Ĥadîd 57/23) ve لِكَيْلَا يَكُونَ جِئْتُكَ كَيْ (Sana bir zorluk olmaması için...) (el-Aĥzâb 33/50) âyetlerinde ve نُكْرِمَنِي (Sana, bana ikramda bulunman için geldim.) örneğinde olduğu gibi kendisinden önce lafız ya da takdîr yönüyle talîl edatlarından olan *lâm* gelirse, *en* konumunda masdar edatı olur. Eğer *key*'den önce *lâm* edatı takdîr edilmezse, bu durumda *key*, kendisi *lâm* konumunda talîl bildiren bir harf-i cerdir ve muzâri fiil, gizli bir *en* ile mansûb olur.⁹⁶

Aşağıdaki iki örneği inceleyecek olursak her ikisi de aynı anlamı ifade etmekle beraber, birinci cümlede *key*, ta'lîl bildiren cer harfi *lâm* konumundadır ve peşinden gelen muzâri fiil, gizli bir *en* ile mansûb olmuştur. Oysa ikinci cümlede *key* edatından önce *lâm*, lafzen zikredilmiştir. *Key* edatından önce *lâm*'ın zikredildiği cümlelerde *key*, masdar edatı *en* konumunda ve peşinden gelen muzâri fiili, bizzat kendisi nasp etmiştir.

دَهَبْتُ إِلَى الْبَيْتِ كَيْ أُسْتَرِيحَ فِي عُرْفَتِي (Odamda dinlenmek için - dinlenmeye- eve gittim.)

دَهَبْتُ إِلَى الْبَيْتِ لِكَيْ أُسْتَرِيحَ فِي عُرْفَتِي (Odamda dinlenmek için -dinlenmeye- eve gittim.)

⁹⁶ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri'n-nedâ*, 58.

Key'li fiil cümlesinin fiili, sadece muzâri formda geldiği için, elde edilen müevvel masdarın zaman ifadesi gelecek zamandır. Bu yönüyle *key*, *en* gibi olup, muzâri fiili hem nasb eder hem de o fiilin zaman ifadesini gelecek zamanla sınırlandırır.

el-Ahfeş, *key*'in her zaman harf-i cer olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre muzâri fiil, gizli bir *en* ile mansûbtur. Ancak onun bu iddiası *key*'in başında cer harfi bulunan (لِكَيْلَا تَأْسُوا) ayeti ile çelişmektedir. Zira aynı anlamı ifade eden iki harf-i cer peş peşe kullanılamaz. Kûfeliler ise *key*'in her zaman nasb edatı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kûfelilerin bu iddiası كَيْمَه (niçin) şeklindeki soru edatı ile birlikte kullanılan كِي kelimesi ile çelişmektedir. Zira bu durumda nasb edatının, soru edatının başında gelmesinin bir anlamı olmaz.⁹⁷

1.1.5. Lev (لَوْ)

Farklı maksatlar için kullanılan edatlardan biri de *lev*'dir.⁹⁸ *Lev*, masdar edatı görevinde de kullanılır. *Lev*'in bu görevde kullanılması, “sevmek/istemek” anlamına gelen fiiller ve özellikle يَوُدُّ / وَدَّ ve أَحَبُّ/يُحِبُّ fiillerinden sonra gelmesi durumunda söz konusudur.

Aşağıda, masdar edatı *lev* ve fiil cümlesinden oluşan müevvel masdarlara çeşitli örnekler verilmiştir.

Örnek:

وَدَدْتُ لَوْ نَجَّهْتُ (Başarmamı istedim.)

وَدَدْتُ لَوْ نَجَّحَ (Başarmasını istedim-arzuladım.)

Takdîrî:

وَدَدْتُ اجْتِهَادَكَ

وَدَدْتُ نَجَاحَهُ

⁹⁷ İbn Hişâm, *Muğni'l-Ilebîb*, 1: 183; Sevinç, *Arap Dilinde Masdarlar Vezinler ve Kullanışları*, 123.

⁹⁸ Masdar harflerinden biri olan *lev*'in diğer bir görevi de temenni ilişkisi kurmaktır. Yani gerçekleşmesi imkân dâhilinde olmayan bir temenni için de kullanılır. Türkçede *keşke*, *olsa*, *bile* anlamına gelir. *Lev* edatı temenni ilişkisini sağladığında biçimsel olarak cevabının başında (ف) edatı gelir. Örnek: (لَوْ يَأْتِينِي زَيْدٌ فَيُحَدِّثُنِي) “*Zeyd gelse de benimle konuşsa*” örneğinde de olduğu gibi *lev* nasb edatı olarak kullanılmamış ve cümleye temenni anlamı katmıştır. Bk. Hacibekiroğlu, *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*, 142.

يُحِبُّ الْمَرِيضُ لَوْ يَبْرَأُ (Hasta, iyileşmeyi ister-arzular.)

يُحِبُّ الْمَرِيضُ الْبِرَاءَةَ

يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرَ أَلْفَ سَنَةٍ (Onlardan her biri, bin sene yaşamayı arzu eder.” (el-Bakara 2/96)

وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّوكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا (Kitap ehlinden birçoğu sizi, imanınızdan sonra küfre döndürmek isterler.” (el-Bakara 2/96)

وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ (İnkâr edenler arzu ederler ki, silâhlarınızdan ve eşyanızdan bir gafil olsanız da size ani bir baskın yapsalar.” (en-Nisâ 4/102)

1.1.6. Hemze-i Tesviye (أ)

*Hemze-i tesviye*⁹⁹ de (tesviye hemzesi) bazı kullanımlarında masdar harfi görevi görmektedir. Nitekim *hemze*, سواء kelimesinden sonra geldiğinde tesviye *hemze*’si olarak adlandırılır ve masdar edatları arasında sayılır. *Hemze*’den sonra gelen unsur (daha doğru bir ifadeyle *hemze*’li müevvel masdar) ise muahhar mübtedâ olarak masdar şeklinde tevîl edilir.¹⁰⁰

Aşağıda *tesviye hemze*’si ve sonrasında gelen fiil cümlesinden oluşan müevvel masdara çeşitli örnekler verilmiştir:

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْتَهُمْ (Uyardın mı ya da uyarmadın mı?, onlar için birdir.” (Yâsîn 36/10) Bu cümlenin takdîri: *“uyarman da uyarmaman da, onlar için birdir”* şeklindedir. *Hemze-i tesviye* ile ilgili bilinmesi gereken diğer bir husus da araları *أَمْ* ile ayrılan ve hükümde eşit olan iki cümlenin başında gelmesidir. Yukarıda zikredilen ve *hemze-i tesviye*’den önce gelmesi gereken

⁹⁹ Bu masdar harfine *hemze-i tesviye* denilmesinin sebebi herhangi bir kişinin birbirine denk iki durum arasında kalmasından dolayıdır. Kelimenin anlamı *سَوَى يَسْوِي تَسْوِيَةً* “tesviye etmek-düzenlemek” demektir. ez-Zemaşşerî, (أَمْ) ve *hemze-i tesviye*, tesviye manasında iki mücerret lafızdır. Onlardan ilki yani (أَمْ), cümlenin başından çıkartılırsa geriye kalan hemze, *istifham hemzesi*’dir, demiştir. Daha geniş bilgi için bk. Fethî Aḥmed ‘Abdu’l-Âl İsmâ‘îl, “el-Maşdaru’l-mu’evvel ve aḥkâmuhu’n-naḥviyye”, 911.

¹⁰⁰ Bk. el-Ġalâyeynî, *Câmi‘u’d-durûsi’l-‘Arabîyye*, 2: 246.

kelimeler arasında şunlar da zikredilir: (ما أُبَالِي، مَا أَذْرِي، كَيْتَ شِعْرِي), bir cümlede bu kelimelerden sonra *hemze-i tesviye* edatı gelerek, sıla grubu olarak müevvel masdar anlamı kazandırılmış olur.

Örnek:

ما أُبَالِي أ فُتَّتْ أُمُّ لَمْ تَقُمْ (Kalkmışsın kalkmamışsın aldırım.) cümlesinde geçen müevvel masdarın takdîri, ما أُبَالِي قِيَامَكَ وَعَدَمَ قِيَامِكَ şeklindedir.

مَا أَذْرِي أ دَهَبْتُ أُمُّ لَمْ أَفْكُتْ (Bilmiyorum, kalır mıyım kalmaz mıyım.) cümlesinde geçen müevvel masdarın takdîri, مَا أَذْرِي دَهَابِي وَعَدَمَ مُكُونِي şeklindedir.

1.1.7. Ellezî (الَّذِي)

Ellezî de masdar edatları arasından sayılmaktadır. Örnek olarak “وَحُضْنُكُمْ كَالَّذِي” cümlesi gösterilmektedir.¹⁰¹ *Ellezî*'nin masdar edatı olup olmadığı hususunda nahivciler arasında birtakım görüş farklılıkları olmuştur. Nahivciler bu görüşlerine destek olarak ise Kur'an'dan ve eski Arap şiirlerinden örnekler getirmişlerdir. Bunlardan birkaçı şu şekildedir: İçlerinde Yûnus, el-Ferrâ, İbn Mâlik, İbn Harûf ve el-Fârisî'nin de bulunduğu ilk dönem nahivciler, *ellezî*'nin aslından soyutlanmış olan ism-i mevsul olduğunu söylerler. Aradaki fark ise genellikle ism-i mevsullerden sonra isim cümlesi gelirken burada iddia edilen şey Kur'an'da ve eski Arap şiirlerinde *ellezî*'den sonra, masdarı takdir edilebilen mazi ya da muzâri fiillere örnek ibarelerin bulunmasıdır. Konu hakkında “...Onların daldığı gibi siz de (dünya zevkine) daldınız.” (et-Tevbe 113/69) ayetini delil olarak sunarlar.

el-Ferrâ, bu ayetin takdîrinin (كَحَوْضِهِمُ الَّذِي خَاضُوا) şeklinde olduğunu söylemektedir. el-Fârisî ise (تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ) “Sonra iyilik yapanlara nimeti tamamlamak...” (el-Enam 55/154) ayetindeki (أَحْسَنَ)'yi masdar olarak kabul etmiş ve

¹⁰¹ *Ellezî* ve diğer çekimleri, ism-i mevsûl olarak kullanılan isim soylu edatlardır. Bk. el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye*, 99-100.

bunun müevvel masdar edatı olan *mâ*'ya benzediğini savunarak (بَمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ) ayetindeki *mâ* ile aynı anlamı taşıdığını yani (بِكَيْدِهِمْ) anlamına geldiğini söylemiştir.¹⁰²

1.2. Müevvel Masdar ve Sarîh Masdar Arasındaki Benzer ve Farklı Yönler

Arap dilinde bir amacı anlatmak için kullanılan sarîh masdarın yanı sıra müevvel masdarın da kullanıldığı görülmektedir. O halde neden bazı durumlarda müevvel masdar tercih edilir neden bazı durumlarda da sarîh masdar tercih edilir sorusunun cevabı üzerinde durmak gerekir. Bakıldığında biri mana diğeri gramer olmak üzere iki açıdan müevvel masdarın, sarîh masdara göre tercih sebebidir.

Mana açısından müevvel masdarın sarîh masdara tercih edilme sebebi:

1) İlk olarak aralarındaki en belirgin fark, müevvel masdarın zaman ifadesidir. Müevvel masdar içindeki mansûb muzâri fiil, gelecek zaman bildirirken, mazi fiilin zamanında herhangi bir değişiklik olmaz. Yani kendisine ait olan edatlardan sonra getirilen fiilin zamanı hangi zamanda ise mana yönünden o zamana delâlet eder. Sarîh masdarlar zamandan mücerret oldukları için eylemin ne zaman gerçekleştiğini ifade etmek için müevvel masdar, sarîh masdar yerine kullanılır.

2) Müevvel masdar, hükmün sadece fiile tahsis edildiğini ifade eder. Oysa sarîh masdar fiilin yalnızca masdar anlamını vermekle kalmaz onun niteliğinden de bahseder. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi türleri arasında fiilin nevini, adedini, kaç kere yapıldığını gösteren masdarlar da vardır. Ayrıca, (مُفَعَّلَةٌ) vb. vezinlerde gelen bazı mimli sözcüklerin, aynı anda hem ism-i mekan hem ism-i zaman hem de fiilin masdarı anlamına geldiğini zikretmiştik. Müevvel masdarın sarîh masdara tercih sebepleri arasında bu karışıklığı önlemek amacı da bulunmaktadır.

3) Müevvel masdar, eylemin gerçekleşmesinin ihtimal dahilinde olabileceğini ifade ederken; sarîh masdar, eylemin vuku bulmuş olduğunu ifade eder. (ظَهَرَ أَنْ يُسَافِرَ إِبْرَاهِيمَ) “İbrahim’in seyahat edeceği ortaya çıktı/anlaşıldı.” ifadesinde

¹⁰² Bk. Fethî Ahmed ‘Abdu’l-Âl İsmâ‘îl, “el-Maşdaru’l-mu’evvel ve aḥkâmuhu’n-naḥviyye”, 905.

müevvel masdar yerine sarıh masdar kullanılmış olsaydı İbrahim'in yolculuğa çıktığına kesin gözle bakmak gerekecekti. Oysa müevvel masdar kullanarak İbrahim'in yolculuğa çıkacağı ihtimalinin olduğu ifade edilebilir.

4) Taaccub kalıbında fiil, meçhul kalıbına konulduğunda fâilin hazfedilmesindeki gaye zâil olmasın diye müevvel masdar kullanılır. Örnek: (مَا أَحْسَنَ مَا عُرِفَ الْحَقُّ) “Hakkın bilinmesi ne güzel!” ifadesinde anlatılmak istenen hakkı kimin bildiği değil; hakkın bilinmesi olduğundan, fâil hazfedilmiştir. Oysa burada sarıh masdar kullanılmış olsaydı müevvel masdardaki vurgulama yapılamayacaktı.

Gramer açasından müevvel masdarla sarıh masdar arasındaki farklar:

1) Müevvel masdarlar, içinde fiil geçmesinden dolayı zaman ifadesi içerir.

2) Müevvel masdar, müekkid masdar (meful mutlak) olarak kullanılamaz. Oysa sarıh masdarlar tekid olarak gelebilirler. Örnek: (فَرِحْتُ أَنْ أَفْرَحَ) denilmez ama (فَرِحْتُ فَرِحًا) “gerçekten, kesinlikle sevindim.” şeklinde söylenebilir.

3) Müevvel masdarlar, sıfat olarak gelemezler. Örnek: (يُعْجِبُنِي أَنْ يَمْشِيَ) denilmez ama (يُعْجِبُنِي الْمَشْيُ الْهَادِي) “sakince yürümek hoşuma gider.” denilebilir.

4) Müevvel masdarlar, her zaman marife konumundadır. Oysa sarıh masdarlar, hem nekra hem de mârife olarak kullanılabilirler.

5) Müevvel masdarlar, muzâf olamazlar. Sadece muzâfileyh olabilirler. Oysa sarıh masdarlar, hem muzâf hem de muzâfileyh olabilirler.

6) Müevvel masdarlar, هُوَ zamir değeri taşırlar yani fail ögesine karşılık geldiğinde fiil, tekil ve müzekker olarak çekimlenir.¹⁰³

7) Müevvel masdar عَسَى gibi nâkıs fiillerin iki mâmülüne yerine geçer oysa sarıh masdarlar iki mâmülüne yerine geçemezler. عَسَى أَنْ يَقُومَ الرَّجُلُ denilebilir ve

¹⁰³ Bk. Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Ögeleri*, 118-124.

müevvel masdar عَسَى nâkıs fiilinin iki mâmülû yerine geçmiştir. Bu örnek şu şekilde

kullanılmaz: عَسَى قِيَامُ الرَّجُلِ bu şekilde kullanım hatalı bir kullanımdır.¹⁰⁴

8) Müevvel masdar madde isminin haberi mevkiindedir. Oysa sarîh masdar böyle bir yerde ancak tevil yoluyla bulunabilir. (عَلِيٌّ إِمَّا أَنْ يَقُولَ وَإِمَّا أَنْ يَسْكُتَ) –

Ali, ya konuşur ya da susar- denilir. Fakat عَلِيٌّ إِمَّا قَوْلٌ وَإِمَّا سُكُوتٌ denilmez.)

¹⁰⁴ Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Sevinç, *Arap Dilinde Masdarlar Vezinler ve Kullanışları*, 126.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAP DİLİNDE MÜEVVEL MASDAR: KULLANIMI

Müevvel masdarlar, bir isim türünden tevil edildikleri için, isimler gibi, kendisinden önceki âmile göre merfû, mansûb ya da mecrûr olabilirler.¹⁰⁵ Yani, merfû hükmünde olanlar fâil, mübtedâ, haber vb. olurlar; mansûb hükmünde gelenler ise *inne*'nin ismi, *kâne*'nin haberi, mefûl vb. olurlar.

Örnek:

سَرَّيْنِي أَنْ تُلَازِمَ الْفَضِيلَةَ (Erdemli olmaya çabalaman beni sevindirdi.) cümlesinde geçen müevvel masdar, fâil konumundadır.

يَهْمُنِي أَنْ تَنَجِّحُوا (Kazanmanızı önemserim.) cümlesinde geçen müevvel masdar, fâil konumundadır

أَحِبُّ أَنَّكَ تَجْتَنِبَ الرَّذِيلَةَ (Kötülüklerden sakınmana sevinirim.) cümlesinde geçen müevvel masdar, mefûlbih konumundadır.

أَوْدُ لَوْ تَجْتَهِدُ (Başarmanı isterim.) cümlesinde geçen müevvel masdar, mefûlbih konumundadır.

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ (Onları uyarsan da uyarmasan da birdir.) cümlesinde geçen müevvel masdar, mübtedâ konumundadır.

مِنَ الْعَبَثِ أَنْ تُضَيِّعُوا أَوْقَاتَكُمْ سُدًى (Vaktini boş şeylerle geçirmen abestir.) cümlesinde geçen müevvel masdar, mübtedâ konumundadır.

Diğer taraftan, عَجِبْتُ مِنْ أَنَّكَ مُهْمَلٌ (Senin ihmalkâr birisi olmana şaşırırım), ذلك بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ “Bütün bunlar, Allah’ın Hakk olmasındandır.” (el-Ĥac 22/6)

örneklerinde olduğu gibi harf-i cerle birlikte gelerek cer grubunu ve جِئْتُ قَبْلَ أَنَّ الشَّمْسَ

¹⁰⁵ Bk. Aḥmed el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye*, 338; el-Ġalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 3: 262-263.

تَطْلُعُ (Güneş doğmadan önce geldim.) ve مَا أَنْتُمْ تَنْطُشُونَ “Şüphesiz o, sizin konuşmanız kadar kesin ve gerçektir.”(ez-Zâriyât 51/23) örneklerinde olduğu gibi muzâfileyh konumunda gelerek izâfet grubunu da oluşturabilirler. Bu gibi yerlerde edat ve ondan sonra gelen cümle, bir bütün olarak mecrûr müfret isim konumunda olurlar.¹⁰⁶

Müevvel masdarın merfû, mansûb ve mecrûra karşılık gelebileceğini, fâil, mefûlbih ve mecrûr isim gibi çeşitli görevlerde kullanılabileceğini aşağıdaki örneklerle¹⁰⁷ de gösterebiliriz:

شَاعَ أَنَّ الْفَوَاكِيَةَ كَثِيرَةٌ. (Meyvelerin çok olduğu -haberi- yayıldı.)

شَاعَ أَنَّ تَكْثُرَ الْفَوَاكِيَةِ فِي بِلَادِنَا. (Ülkemizde meyvelerin çok olacağı -haberi- yayıldı.)

Yukarıdaki her iki cümlede de müevvel masdar, fâil ögesine karşılık gelmekte olup, bu masdarın sarîhi, aşağıdaki şekilde takdir edilir.

شَاعَتْ كَثْرَةُ الْفَوَاكِيَةِ فِي بِلَادِنَا. (Ülkemizde meyvelerin çoğaldığı/çoğalacağı -bilgisi- yayıldı.)

Aşağıdaki iki örnekte ise müevvel masdar, mefûlbih ögesine karşılık gelmektedir.

عَرَفْتُ أَنَّ الصِّنَاعَةَ نَاهِضَةٌ بِمِصْرَ. (Mısır’da sanayinin geliştiğini öğrendim.)

عَرَفْتُ أَنَّ تَنْهَضَ الصَّنَاعَةَ بِمِصْرَ. (Mısır’da sanayinin gelişeceğini öğrendim.)

Yukarıdaki mefûlbih ögesine karşılık gelen müevvel masdarın sarîhi, aşağıdaki şekilde takdir edilir.

عَرَفْتُ تَهْضَةَ الصِّنَاعَةِ بِمِصْرَ. (Mısır’da sanayinin geliştiğini/gelişeceğini öğrendim.)

Oysa aşağıdaki cümlede geçen müevvel masdar, harf-i cerden sonra mecrûr konumunda (cer mahallinde) gelmiştir.

أَمَنْتُ بِأَنَّ الْإِذَاعَةَ نَافِعَةٌ. (Radyonun faydalı olduğuna inandım.)

¹⁰⁶ Bk. Aḥmed el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye*, 338; el-Ğalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 2: 318, 3: 262-263.

¹⁰⁷ Bk. Şâlih, “el-Maşdaru'l-mu'evvel”, 20.

أَمِنْتُ بِأَنَّ تَنْفَعَهُ الإِدَاعَةُ. (Radyonun faydalı olacağına inandım.).

Yukarıdaki mecrûr konumunda gelen müevvel masdarın sarihi, aşağıdaki şekilde takdir edilir.

أَمِنْتُ بِتَنْفَعِ الإِدَاعَةِ. (Radyonun faydalı olduğuna inandım.).

Aşağıdaki başlık altında, bu ve benzeri konulardan, daha ayrıntılı olarak bahsedilecek ve müevvel masdarın kullanımları, farklı örneklerle anlatılacaktır.

2.1. Kelime Grubu İçinde Kullanımı

Kaynaklardan edindiğimiz bilgiler ışığında müevvel masdarın kelime grubu içerisinde üç farklı şekilde kullanılabildiğini gördük. (1) Müevvel masdarlar, muzâf bir isimden sonra geldiklerinde isim tamlamasının muzâfileyh elemanına karşılık gelecektir. (2) Müevvel masdarlar, harf-i cerden sonra geldiklerinde ise şibih cümlesinin mecrûr elemanına karşılık gelecektir. (3) Müevvel masdarın bedel olarak kullanıldığına da rastlıyoruz. Aşağıdaki başlıklar altında bu üç konudan bahsedilecektir.

2.1.1. Muzâftan Sonra Gelen Mecrûr Müevvel Masdar

Kelimelerin bir araya gelerek oluşturdukları kelime gruplarından biri de, izâfet terkîbidir. Muzâf ve muzâfileyhten oluşan izâfet terkîbi, bir bütün olarak cümlenin tek bir ögesine karşılık gelirler. Çünkü bunlar (muzâf ve muzâfileyh), tek kelime hükmündedir.¹⁰⁸ Dolayısıyla kelime gruplarının parçalanmadığını söylememiz mümkündür.

Yapılan tanımlara¹⁰⁹ baktığımızda izâfetin, önce geçen ismi sonrakiyle belirlemek ya da tahsîs etmek veyahut öncekini tahfif etmek amacıyla, bir kelimeyi

¹⁰⁸ Bkz. İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri'n-nedâ*, 213; Temmâm Ḥassân, *el-Luġatu'l-'Arabiyye*, 203.

¹⁰⁹ İzâfet, farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bunlardan üçü şu şekildedir: “İzâfet, sözlükte isnât demektir. Terim olarak, bir ismin diğerine, ikincisini birincisinin tenvini konumuna ya da tenvini konumundaki bir şeye getirecek şekilde isnât edilmesidir” (Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, 420.). “İzâfet, harf-i cer takdîrine dayalı olarak bir ismin diğerine nisbet edilmesidir. Burada kastedilen, ma'nevî izâfettir. Çünkü, harf-i cer takdîr edilmeyen, ta'rif ve tahsîs ifade etmeyen ve sadece lafız açısından tahfif amacıyla yapılan izâfetler, lafzî izafettir” (Bk. el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye*, 272-273.). “İzâfet, ta'rif ya da tahsîs bildirecek şekilde iki ismin iç içe girmesidir.” (Bkz. el-Curcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, 38.)

diğerine eklemek, iki ismi peşi-peşine getirerek bir terkip oluşturmak demek olduğunu görüyoruz.¹¹⁰

جَمِيلُ الْوَجْهِ (Mum ışığı) ضَوْءٌ شَمْعَةٍ (Öğrencinin kitabı) كِتَابُ الطَّالِبِ (Güzel yüzlü) gibi.

İzâfet terkîbine girmiş iki unsurdan birincisine muzâf (tamlanan), ikincisine ise muzâfileyh (tamlayan) adı verilir. Biz burada müevvel masdarın, isim tamlamasının muzâfileyh elemanına karşılık geldiği örnekler üzerinde duracağız.

Bilindiği gibi Arap Dili'nde bazı kelimeler, hem müfret isimlere hem de cümlelere izâfet edilebilmektedir. Bunlardan birisi “آية” (alâmet: iz, belirti, nîşân anlamında) kelimesidir. Bu kelime, hem müfret isme hem de müevvel masdara izâfet edilebilmektedir¹¹¹. Örneğin:

“Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut’un size gelmesidir.” (el-Bakara 2/248) âyetinde müfret isme ve

أَلَا مِنْ مُبْلِغٍ عَنِّي، تَمِيمًا *** بآيَةٍ مَا يُجِئُونَ الطَّعَامَا (Hey! Temîm’e, benim hakkımda haberi kim ulaştıracak? Yemeği sevdiğilerinin alâmetini) (Yezîd b. Amr b. eş-Şağ)¹¹² beyitinde ise müfret olarak takdîr ettiğimiz müevvel masdar’a izâfet söz konusudur.

“Dediler: Sen bize gelmeden önce bize işkence edildi.” أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا (el-Arâf 7/129) âyetinde ise müevvel masdar, muzâfileyh olarak gelmiştir.,

2.1.2. Harf-i Cerden Sonra Gelen Mecerûr Müevvel Masdar

Kaynaklara baktığımızda cümle çeşitleri üzerinde durulurken, zarf ya da câr-mecerûr’dan oluşan şibih cümlelerin bazı kullanımlarının, bazı âlimler tarafından zarf cümlesi olarak görüldüğünü ve ayrı bir cümle çeşidi olarak kabul edildiğini

¹¹⁰ Bkz. el-Hâşimî, *el-Ğavâ’idu’l-esâsiyye*, 272-273.

¹¹¹ Bk. İbn Ya’îş, *Şerhu’l-mufaşşal*, 3: 18-19; İbn Hişâm, *Muğni’l-lebîb*, 2: 420-421; Ķabâve, *İ’râbu’l-cumel ve eşbâhi’l-cumel*, 227-228. İbn Cinni’ye göre “âyet” kelimesi cümlelere izâfet edilmez; cümle ile aralarına bir mastar harfi takdîr edilmesi gerekir (Bk. İbn Hişâm, *Muğni’l-lebîb*, 2: 420-421.). ez-Zeccâc ise âyet kelimesinden sonraki cümlelerin, hikâye yoluyla izâfet çerçevesinde cer mahallinde olduğu görüşündedir. Bk. Ķabâve, *İ’râbu’l-cumel ve eşbâhi’l-cumel*, 228.

¹¹² Yezîd (ya da Zeyd) b. ‘Amr’a ait (başkalarına da nisbet edilmektedir) beyit için bk. ez-Zemağşerî, *el-Mufaşşal fi ‘ilmi’l-luğa*, 122; İbn Hişâm, *Muğni’l-lebîb*, 2: 420; es-Suyûtî, *Hem‘u’l-hevâmi’*, 2: 51.

söyleyebiliriz. Biz, burada, şibih cümleyi ve özellikle harf-i cer¹¹³ ve mecrûr isimden oluşan bütünü, “cer grubu” adı altında bir kelime grubu olarak değerlendireceğiz.

Bir önceki başlık altında, muzâf+muzâfileyh ikilisinin (izâfet grubu) bir kelime grubu olarak tek bir bütün oluşturduğunu söylemiştik. Benzer bir durum, câr-mecrûr için de söz konusudur. Câr-mecrûr da bazı âlimlere göre aslında bir tür izafettir.¹¹⁴ Fakat, ismin isme izâfeti ile câr-mecrûr’da olduğu gibi harfin isme izâfeti arasındaki fark, birinci durumda kastedilen asıl unsur muzâf iken, diğerinde asıl unsurun muzâfileyh olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, ismin isme izâfetinde ikinci unsurun varlığı birinci unsura bağlıyken, harfin isme izâfetinde birinci unsurun varlığı, ikinci unsura bağlıdır. Çünkü muzâf olarak gelen isim, izâfet terkibine girmeden de kullanılabilirken; harf-i cer, direkt olarak öge alamayan fiilin öge almasına yardımcı olur¹¹⁵ ve harfler, yalnız başlarına kullanılamazlar¹¹⁶.

Câr-mecrûr’dan oluşan kelimeleri, kelime grubu çerçevesinde değerlendirmemizin sebebi bunların, bir bütün olarak cümlenin bir ögesine karşılık gelmesidir. Örneğin, “سِرْتُ حَتَّىٰ أَدْخُلَهَا” cümlesinde *hattâ*’dan sonraki fiil ve fâil, bir bütün olarak (tümü) *hattâ*’dan dolayı cer mahallindedir. Diğer taraftan, *hattâ*, *hattâ*’dan sonra gelen gizli *en* ve *en*’in amel ettiği unsurlar [yani müevvel masdar] - bir bütün olarak-, “سِرْتُ” fiilinin mamûlü olup nasb mahallindedir. Yine, “ذَهَبَ إِلَىٰ زَيْدٍ” cümlesinde geçen *ilâ*, mecrûru ile birlikte nasb mahallindedir.¹¹⁷ Her iki cümlede geçen cer grubu (“حَتَّىٰ أَدْخُلَهَا” ve “إِلَىٰ زَيْدٍ”), fiilin gayr-ı sarîh mefûlbih’i konumundadır.¹¹⁸

¹¹³ Arap Dili’nde bâ, min, ilâ, ‘an, ‘alâ, fî, kâf, lâm, kasem vâv’ı, kasem tâ’sı, muz, munzu, rubbe, *hattâ*, *halâ*, ‘adâ, *hâşâ*, key, metâ (Huzeyl lehçesinde), le‘alle (Uğeyl lehçesinde) olmak üzere yirmiden fazla harf-i cer’den söz edilmektedir. Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-zehab*, 408; İbn Hişâm, *Şerhu Katri’n-nedâ*, 252.

¹¹⁴ Nitekim, kendilerinden önceki fiillerin anlamlarını kendilerinden sonraki isimlere izâfet ettikleri/kattıkları için harf-i cerlerden, “izâfet harfleri” olarak da söz edilmiştir (Bk. ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, 337; el-Ğalâyeynî, *Câmi’u’-d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 3: 168.

¹¹⁵ Bk. el-Ğalâyeynî, *Câmi’u’-d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 3: 168.

¹¹⁶ Bk. ez-Zeccâcî, *el-Cumel fi’n-naḥv*, 60, 62.

¹¹⁷ Bk. Ebû ‘Alî el-Farisî, *Kitâbu’l-İdâh*, 247.

¹¹⁸ İbn Cinnî, câr-mecrûr’un bir bütün olarak cümle ögesine karşılık geldiğini şu şekilde ifade etmektedir: Fiil, kendisinden sonra isme bir harf-i cer aracılığıyla ulaşırsa (onu mefûlbih olarak alırsa), câr-mecrûr’dan oluşan bütün, kendisinden önceki fiille nasb mahallinde gelmiş olur. “سِرْتُ” örneğindeki câr-mecrûr, bir bütün olarak nasb mahallindedir [Bk. Ebu’l-Fetḥ ‘Uşmân b. Cinnî,

اجْتَهَدَ الطَّالِبُ فِي دُرُوسِهِ لِكَيْ يَنْجَحَ فِي الْإِمْتِحَانَاتِ (Öğrenci, sınavlarda başarılı olmak

için derslerine çalıştı.

اشْرَبَ الْمَاءَ لِكَيْ تَعِيشَ (Yaşamak için su iç.)

قَدَّمْتُ دَارَ النَّشْرِ بِأَنَّ أُصْدِرَ كِتَابِي (Yayınevine kitabımı bastırmak için başvurduğum.)

2.1.3. Bedel ve Atf-ı Beyân

Arap Dili'nde bedel¹¹⁹ olarak gelen kelime, her yerde mübdelminh yerine geçer. Örneğin, “مَرَزْتُ بِرَيْدٍ، وَمَرَزْتُ بِأَبِي عَبْدٍ” gibi cümleler, “وَبَأَخِيكَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ” demek gibidir¹²⁰.

İbn Mâlik (ö. 672) tarafından yapılan bedel tanımı ise şudur:

التَّابِعُ الْمَقْصُودُ بِالْحُكْمِ بِلَا *** وَاسِطَةٍ هُوَ الْمُسَمَّى بَدَلًا
“Bedel, bir vâsita (atf harfi)
olmadan, hükme konu olan tâbidir.” (Beyit no: 565).¹²¹

İbn Cinnî (ö. 392), atf-ı beyânı, “قَامَ أَخُوكَ مُحَمَّدٌ” (Kardeşin Muhammed kalktı.) örneğinde olduğu gibi, fiilden türetilmemiş sarîh (/müştak olmayan) isimlerin, fiilden türetilmiş vasıfların yerine getirilmesi¹²² şeklinde tanımlarken, İbn en-Nâzîm (ö. 686 h.): “Atf-ı beyân, metbûunu tavzîh ve tahsîs eden,¹²³ maḳṣud bi'n-nisbe (/hükme konu olan asıl unsur) olmayan, müştak olmayan ya da müştak olarak tevîl edilmeyen tâbidir”¹²⁴ şeklinde bir açıklama getirir.

Sirru şinâ'ati'l-râb, thk. Ḥasan Hindâvî, 2. Baskı (Dimeşk: Dâru'l-ḳalem, 1993), 1: 130; İbn Cinnî, *el-Luma'*, 105-106.].

¹¹⁹ “Bedel”, Basrîler tarafından kullanılan bir terimdir. Kûfîler ondan “terceme”, “tebyîn” ve “tekriir” kelimeleriyle söz ederler. Bkz. es-Suyûfî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 2: 125.

¹²⁰ Bkz. Ebu'l-Abbâs Muḥammed b. Yurîd el-Muberred, *el-Muḳtaḳab*, thk. Muḥammed 'Abdulḥâlîk 'Adîme ('Âlemu'l-kutub, Beyrût, trs.), 4: 211; el-'Ukberî, *el-Lubâb*, 1: 410.

¹²¹ Ayrıca bkz. İbn Hişâm, *Şerḫu Ḳaṭri'n-nedâ*, 308; İbn Hişâm, *Şerḫu Şuzûri'z-zeheb*, 567; İbn 'Aḳîl, *Şerḫu'bni 'Aḳîl*, 3: 247; es-Suyûfî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 2: 115.

¹²² Bkz. İbn Cinnî, *el-Luma'*, 148.

¹²³ Tahsîs ve tavzîh anlamları, tâbi ve metbû olarak gelen kelimelerin nekre ya da ma'rife oluşları ile ilgilidir. Nekre kelime, nekre'yi tahsîs ederken (ismin, kapsama alanını daraltırken), ma'rife kelime ma'rife'yi tavzîh etmektedir (/açıklık getirmektedir). Bkz. el-Ġalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, 3: 241.

¹²⁴ Bkz. Ebû 'Abdillâh Bedruddîn Muḥammed b. en-Nâzîm, *Şerḫu Elfiyyeti'bni Mâlik li'bni'n-Nâzîm*, thk. 'Abdulḥamîd es-Seyyid Muḥammed 'Abdulḥamid (Beyrût: Dâru'l-cil, ts.), 514.

İbn Hişâm (ö. 761 h.), atf-1 beyânın, “metbûunu tavzih (açıklayan) ya da tahsîs eden, sıfat olmayan tâbi”,¹²⁵ “tavzih ya da tahsîs eden, müevvel olarak takdîr edilmeyen câmit (olarak gelen) tâbi”¹²⁶ olduğunu belirtirken, İbn Aķîl (ö. 769 h.) atf-1 beyânı, “Metbûunu izâh etme ve müstakil olmama yönüyle sıfata benzeyen”¹²⁷ câmid tâbi”¹²⁸ şeklinde tanımlar.

Yukarıda verilen tanımlarda¹²⁹ da geçtiği üzere atf-1 beyân, irâb ve fonksiyon açısından sıfata benzemektedir. Çünkü, atf-1 beyân da sıfat gibi, kendisinden önceki ismi açıklamakta, onu diğerlerinden ayırmaktadır; رَأَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ زَيْدًا ve ضَرَبْتُ صَاحِبَكَ بَكَرًا gibi.¹³⁰ Aralarındaki en önemli fark, sıfatın müştak ya da müştak tevîl edilen câmit bir isim olması, atf-1 beyânın ise câmit ya da câmit konumunda müştak isim (yani sıfat iken sonradan isimleşenler) olarak gelmesidir¹³¹. Örneğin, sıfat veznindeki “العَبَّاسُ”, “التَّابِعَةُ” gibi kelimeler, isimleşmişlerdir. Diğer taraftan atf-1 beyân, genellikle metbûundan daha meşhurdur. Böyle olduğu için onu daha belirgin hâle getirir. Bununla birlikte atf-1 beyânın, açıklık/belirginlik açısından metbûuna eşit düzeyde¹³² ya da -bir görüşe göre- belirlilik açısından ondan daha aşağı düzeyde olması da mümkündür.¹³³

¹²⁵ Bkz. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-zeheb*, 560. “Atf-1 beyân, ma‘rife olan metbû‘unu tavzih etme, nekre olan metbû‘unu tahsîs etme yönüyle sıfata benzeyen tâbidir”. Bkz. İbn Hişâm, *Evđahu’l-mesâlik*, 315.

¹²⁶ İbn Hişâm, *Şerhu Kaķri’n-nedâ*, 297.

¹²⁷ Bu sebeptendir ki atf-1 beyân metbû‘una, i‘râb, tekillik, ikillik, çoğulluk, müzekkerlik, mü‘enneslik, belirlilik ve belirsizlik açılarından uymalıdır. Bkz. İbn ‘Aķîl, *Şerhu’bni ‘Aķîl*, 3: 220; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-zeheb*, 562-563; el-Gâlâyeynî, *Câmi‘u’d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 3: 241.

¹²⁸ Bkz. İbn ‘Aķîl, *Şerhu’bni ‘Aķîl*, 3: 218.

¹²⁹ Atf-1 beyân için yapılan tanımları bir arada görmek için ayrıca bkz. ‘Alî Hâsan Maķar, “Muştalahât naķviyye 17”, *Mecelletu Turâşinâ*, (63-64) (Receb-Zu’l-ħicce 1421): 274-284. (web adresi: <http://www.rafed.net/books/turathona/63-64/w13.html> 01-12-2005).

¹³⁰ Bkz. Ebû ‘Alî el-Farisî, *Kitâbu’l-İdâh*, 21; er-Rağî, *Şerhu’r-Rağî*, 2: 394. Örneklerde, “arkadaş” ile kastedilenin “Bekir”, “Ebû ‘Abdillah” ile kastedilenin “Zeyd” olduğu belirtilmek suretiyle onlara açıklık getirilmektedir. ez-Zemaķşerî, atf-1 beyân olarak gelen kelimenin “garîb (anlamı herkesçe bilinmeyen) bir kelimenin tercümesi konumunda, sıfat olarak gelmeyen bir isim olduğunu” belirtir. Bkz. ez-Zemaķşerî, *el-Mufaşşal*, 149.

¹³¹ Bkz. İbnu’s-Serrâc, *el-Uşûl fi’n-naķv*, 2: 45; İbn ‘Aķîl, *Şerhu’bni ‘Aķîl*, 3: 218-219; el-Hâşimî, *el-Ķavâ‘idu’l-esâsiyye*, 295.

¹³² Belirlilik açısından atf-1 beyân’ın metbû‘undan daha meşhûr olma şartını getirenler olduğu gibi, birbirine denk olabileceği de belirtilmektedir. Bkz. ‘Alî b. Mu‘min b. ‘Uşfûr, *el-Muķarrab*, thk. Aķmed ‘Abdussettâr el-Cevârî-‘Abdullah el-Cubûri (Bağdâd: İhyâ‘u’t-turâşi’l-İslâmî/Maķba‘atu’l-‘ânî, 1971), 1: 248; es-Suyûfî, *Hem‘u’l-hevâmi‘*, 2: 121.

¹³³ Bkz. el-Hâşimî, *el-Ķavâ‘idu’l-esâsiyye*, 295.

Müevvel masdarların -aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere- bedel olarak geldiği de görülür.¹³⁴

يُعْجِبُنِي سَعِيدٌ أَنَّهُ مُجْتَهِدٌ (Said, çalışkan oluşu hoşuma gidiyor.)

إِحْتَرَمْتُ خَالِدًا أَنَّهُ حَسَنُ الْخُلُقِ (Halid'e, onun güzel ahlaklı oluşuna saygı duydum.)

وَأَذَى يَعْذِبُكُمْ اللَّهُ إِخْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ “Hani Allah, size, iki taifeden birini, onun sizin olacağını vadediyordu.”(el-Enfâl 8/7)

عَجِبْتُ مِنْهُ أَنَّهُ مُهْمِلٌ (Ona, onun ihmalkar olmasına şaşırdım.)

2.2. Cümle Ögesine Karşılık Kullanımı

Müevvel masdarların en sık kullanım alanı, cümle ögeleridir. Aşağıda da örneklendirileceği üzere müevvel masdarlar, müevvel olmayan isimler gibi mübteda, haber, fâil ve mefûl bih ögelerine karşılık gelebilirler. Sahip oldukları özelliklerden dolayı müevvel masdarlar, duygu, düşünce ve bilginin aktarımında konuşmacıya geniş imkânlar sunar. Aşağıda örneklere bu çerçevede bakılmalıdır.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنَّ تَذَهُبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ “Babaları: ‘Doğrusu onu götürmeniz beni üzer. Siz ondan habersizken onu kurt yer, diye korkuyorum’ dedi.” (Yûsuf 12/13) ayetinde geçen müevvel masdarın takdîrî به لَيَحْزُنُنِي ذَهَابُكُمْ şeklinde ve fâil ögesine karşılık gelmektedir.

وَلَنْ يَنْفَعَكُمْ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ “Onlara, “Bu temenniniz) bugün size asla fayda vermez. Çünkü zulmettiniz. Hepiniz azapta ortaksınız” denir.”(ez-Zuhruf 43/39) ayetinde geçen müevvel masdarın takdîrî فِي الْعَذَابِ إِشْتِرَاكُكُمْ şeklinde ve yine fâil ögesine karşılık gelmektedir.

سَاءَ أَنْ تَسْعَى بَيْنَ زَمَلَانِكَ بِالْتَمِيمَةِ (Arkadaşların arasında koğuculuk yapmaya çalışman ne kötüdür.)

¹³⁴ Bkz. el-Ğalâeynî, *Câmi‘u’d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 2: 317-319.

يَسُرُّ الْمُفَكِّرَ مَا اسْتَمَعَ النَّاسُ إِلَيْهِ (İnsanların, kendisini dinlemesi, düşünürü sevindirir.) cümlelerinde de müevvel masdarlar, fâil ögesine karşılık gelmektedir. Müevvel masdarların sırasıyla takdîrî, يَسُرُّ الْمُفَكِّرَ اسْتِمَاعُ ve سَاءَ سَعْيِكَ بَيْنَ زُمَلَانِكَ بِالنَّمِيمَةِ şeklinde النَّاسِ إِلَيْهِ şeklindedir.¹³⁵

عُرِفَ أَنَّ الظَّلمَ يُخْرِبُ بِنَاءِ الأُمَّةِ (Zulmün milletlerin yapısını bozduğu bilinir.) cümlesinde geçen müevvel masdar ise nâib-i fâil ögesine karşılık gelmekte ve عُرِفَ الظَّلمَ بِنَاءِ الأُمَّةِ şeklinde takdir edilmektedir.

Aşağıdaki başlıklar altında müevvel masdarın kullanılabileceği ögeler ve örnekleri, tek tek ele alınacaktır.

2.2.1. Mübtedâ

İsim cümlesinin temel öğelerinden birincisi mübtedâ'dır. "Mübtedâ", sözlükte "bir şeye başlamak" anlamına gelen "ابتداءً" kelimesinin ism-i mefûlü olarak "başlanılan şey" demektir.

Bir terim olarak mübtedâ,¹³⁶ Sîbeveyh (ö. 180) tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: "Mübtedâ, sözü/kelâmı, üzerine binâ etmek için kendisiyle başlanılan isimdir."¹³⁷ Sîbeveyh'ten sonra yapılan mübtedâ tanımlarında ise dikkati çeken en önemli husus, onun "lafzî âmillerden soyutlanmış, kendisine bir haber isnât edilmiş, sözün başında getirilen isim" olduğu şeklindedir.¹³⁸

Aşağıda, isim cümlesinin mübtedâ ögesinin müevvel masdar olarak geldiği çeşitli örnekler verilmiştir:

¹³⁵ Bk. Mehdî Şâlih, "el-Maşdaru'l-mu'evvel", 21.

¹³⁶ İlk nahivciler, mübtedâ teriminin yanısıra "ibtidâ" ve "müsnetileyh" kelimelerini de kullanmış, sonraki dönemlerde "mübtedâ", bu konunun tek terimi hâline gelmiştir. Örneğin bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1: 23, 2: 126; el-Mubberred, *el-Muḫṭadab*, 4: 126.

¹³⁷ Bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 2: 126.

¹³⁸ Örneğin bk. İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naḥv*, 1: 58; el-Fârisî, *Kitâbu'l-İdâh*, 85-86; İbn Cinnî, *el-Luma'*, 71; ez-Zemaḥşerî, *el-Mufaṣṣal*, 35; Mübtedâ tanımlarını bir arada görmek için ayrıca bk. es-Suyûtî, *Hem'ul-hevâmi'*, 1: 93-94.

وَأَنْ تَعْمُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى “Vazgeçmeniz, takvâya daha uygundur.”(el-Bakara 2/237)

ayetinde geçen müevvel masdarın takdîri: عَمُّوْكُمْ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى şeklindedir.

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ “Oruç tutmanız, sizin için daha hayırlıdır.”(el-Bakara 2/184)

ayetinde geçen müevvel masdarın takdîri: “صَوْمُكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ” şeklindedir.

حَسَنٌ أَنْتَ مُجْتَهِدٌ (Çalışkan olman güzeldir.) cümlesinde geçen müevvel

masdarın takdîri: “حسنٌ اجتهداًك” şeklindedir.

وَأَنْ يَسْتَغْفِرَ خَيْرٌ لَهِنَّ “Sakınmaları onlar için daha hayırlıdır.”(en-Nûr 24/60)

ayetinde geçen müevvel masdarın takdîri: “اسْتَغْفِرْنَ خَيْرٌ لَهِنَّ” şeklindedir.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْتَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً “Yeryüzünü kupkuru görmes... onun

âyetlerindedir.” (Fuşşilet 41/39) ayetinde geçen müevvel masdarın takdîri: “وَمِنْ آيَاتِهِ

”رُؤْيُكَ الْأَرْضَ خَاشِعَةً” şeklindedir.

Yukarıdaki örneklerde masdar edatı ve sılasından oluşan bütün, müevvel masdar olarak gelen ref mahallinde bulunan mübtedâ öğeleridir.¹³⁹

Aynı durum, *levlâ*, *hayısu*, müfâcece anlamı bildiren *izâ*, şartın cevap cümlesinin başında gelen *fâdan* sonra *enne* ile başlayan cümleler için de geçerlidir. Bu gibi yerlerde *enne* ve sılasından oluşan bütün, -genellikle- “haberi mahzûf mübtedâ (müevvel masdar)” olarak tevîl ve irâb edilmektedir:

لَوْلَا أَنَّكَ مُجْتَهِدٌ لَرَسَبْتَ (Çalışkan olmasaydın başarısız olurdu.),

حَرَجْتُ فَإِذَا أَنْتَ تَنْتَظِرُ (Dışarı çıktım ve ansızın sen bakıyordun.),

اجْلِسْ حَيْثُ أَتَى جَالِسٌ (Benim oturduğum yere otur.)

¹³⁹ Bk. el-Ğalâyeynî, *Câmi‘u’l-durûsi’l-‘Arabîyye*, 2: 316.

إِنْ تَجْتَهِدْ فَاِكْرَامُكَ“ (takdîri, “إِنْ تَجْتَهِدْ فَاِكْرَامُكَ تُكْرِمُ (Çalışırsan sana ikramda bulunulur.) (takdîri, “إِنْ تَجْتَهِدْ فَاِكْرَامُكَ تُكْرِمُ” şeklinde) gibi¹⁴⁰.

إِنْ مَا تَسْتَقِيمُ حَسَنٌ (Dik durman güzeldir.) (takdîrî: اسْتِقَامَتُكَ حَسَنٌ şeklinde).

2.2.1.1. Mübteda Konumunda Başka Adla Anılan Ögeler

Cümlenin müsnet ileyh ögesine yani öznesine karşılık gelen, fakat değişik isimlerle ifade edilen bazı ögeler de mübteda ile aynı özelliği taşırlar. Örneğin kâne'nin ismi müevvel masdar olarak gelebilir.

كَانَ مِنْ أَحْسَنِ أَنْ تَبْقَى فِي الْبَيْتِ. (Evde kalman güzeldi.) Cümlenin takdîrî: “كَانَ مِنْ أَحْسَنِ أَنْ تَبْقَى فِي الْبَيْتِ.”

الشَّكْرِ الْحَسَنِ بِقَاؤُكَ فِي الْبَيْتِ şeklinde ve müevvel masdar, kâne'nin ismi konumundadır.

كَانَ أَنْ نَصُرَ أَخَاكَ فِي وَاجِبَتِهِ خَيْرًا (Kardeşinin ödevlerine yardım etmen, daha hayırlıydı.) Cümlenin takdîrî: “كَانَ أَنْ نَصُرَ أَخَاكَ فِي وَاجِبَتِهِ خَيْرًا” şeklinde ve müevvel masdar, kâne'nin ismi konumundadır.

لَيْسَ أَنْ تَتَحَدَّثَ عَنِ الْأَلَمِ مُفِيدًا (Acılar hakkında konuşman faydalı değildir.)

Cümlenin takdîrî: “لَيْسَ أَنْ تَتَحَدَّثَ عَنِ الْأَلَمِ مُفِيدًا” şeklinde ve müevvel masdar, leyse'nin ismi konumundadır.

ظَلَّ أَنْ يَجْتَهِدَ مُدَّةَ الْمَدْرَسَةِ صَعْبًا (Okul süresince çalışman, zorlaştı.) Cümlenin takdîrî: “ظَلَّ أَنْ يَجْتَهِدَ مُدَّةَ الْمَدْرَسَةِ صَعْبًا” şeklinde ve müevvel masdar, zalle'nin ismi konumundadır.

Örnekler daha da fazla artırılabilir. Burada dikkat çekilen husus, masdar edatı en'den sonraki fiil cümlesi, kâne ve kardeşleri gibi nâkıs fiillerden sonra gelerek bu fiillerin ismi konumunda gelmeleridir. Bu fiiller cümleden çıkarıldıklarında cümlenin takdir edilmiş şekli mübtedâ+haber olarak yargı bildiren bir cümleye dönüşmüş olmaktadır.

¹⁴⁰ Bk. el-Hâşimî, *el-Ğavâ'idu'l-esâsiyye*, 164-165; el-Ğalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 2: 319-321.

2.2.2. Haber

“Haber” kelimesi, sözlükte “nebe” (bilgi) olarak geçer.¹⁴¹

Bir nahiv terimi olarak haber, İbnu’s-Serrâc (ö. 316) tarafından, “mübtedânın haberi olan isim, dinleyicinin istifade ettiği (anlamlı bulduğu) ve mübtedânın, kendisiyle bir kelâm hâline geldiği şey” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁴²

İbn Cinnî (ö. 392 h.), haberi, “mübtedâya isnât ettiği ve onun hakkında söz ettiği şeyler”¹⁴³ şeklinde tanımlarken, İbn Hişâm (ö. 761) onun, “mübtedâ ile birlikte anlamlı bir bütün oluşturan ve (mübtedâ tanımında) zikredilen vasıf dışındaki cüz”¹⁴⁴ olduğundan bahseder. En kısa tanım ise Hâlid el-Ezherî (ö. 905) tarafından yapılmıştır: “Mübtedâya isnât edilen isim”.¹⁴⁵

Aşağıda, masdar edatları ve sılasından oluşan bütünün haber ögesine karşılık geldiği örnek cümleler verilmektedir.

فَيْ رَأَيْتَ أَنَّكَ كَرِيمٌ (Bence sen cömertsin.)

Takdîrî: فَيْ رَأَيْتَ إِكْرَامَكَ

كَانَ عِلْمِي (أَوْ يَقِينِي) أَنَّكَ تَتَّبِعُ الْحَقَّ (Hakka tabi olduğumu biliyordum.)

Takdîrî: كَانَ عِلْمِي (أَوْ يَقِينِي) إِتِّبَاعَكَ الْحَقَّ

إِعْتِقَادِي أَنَّكَ فَاضِلٌ (Erdemli olduğuna inanıyorum.)

Takdîrî: إِعْتِقَادِي فَضْلَكَ

كَانَ عَمْرٌ أَنَّهُ مُجْتَهِدٌ (Ömer, çalışkandı.)

2.2.2.1. Haber Konumunda Başka Adla Anılan Ögeler

Cümlelerin müsnat ögesine yani yüklemine karşılık gelen, fakat farklı isimlerle hatırlanan bazı ögeler de haber ile aynı özelliği taşıdıklarını görürüz. Örneğin kâne'nin haberi müevvel masdar olarak gelebilir.

¹⁴¹ Bk. İbn Manzûr, “خبر”, 4: 227.

¹⁴² Bk. İbnu’s-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naḥv*, 1: 62.

¹⁴³ Bk. İbn Cinnî, *el-Luma*, 72.

¹⁴⁴ Bk. İbn Hişâm, *Şerḥu Şuzûri'z-zeheb*, 236-237.

¹⁴⁵ Bk. ‘Alî Ḥasan Maṭar, “*Muṣṭalaḥât naḥvîyye* 9”, 159.

Recâ (asâ) ve mukârebe fiillerinin (*kâde*, *evşeke*, *kerebe*) haberi de müevvel masdar olarak gelebilmektedir.¹⁴⁶

حَرَى الْمَرِيضُ أَنْ يُشْفَى (Umulur ki hasta iyileşir.)

إِخْلُوقَ الْكَسْلَانُ أَنْ يَجْتَهِدَ (Umulur ki tembel, gayret eder/çalışır.)

عَسَى الْعَامِلُ أَنْ يَنْجَحَ فِي عَمَلِهِ (Umulur ki işçi işinde başarılı olur.)

أَوْشَكَتِ السَّمَاءُ أَنْ تُمَطِّرَ (Yağmur, nerdeyse yağacaktı.)

كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كَفْرًا (Fakirlik, küfür olayazdı/nerdeyse küfür olacaktı.)

سَقَاهَا ذُوو الْأَخْلَامِ سَجْلًا عَلَى الظَّمَا *** وَقَدْ كَرِهَتْ أَعْنَاقُهَا أَنْ تَقَطَّعَا (Onların boyunları az kalsın paramparça olayazmışken akıllı kişiler, büyük su dolu kovalarla onların susuzluğunu giderdiler.) (Ebû Zeyd el-Eslemî)¹⁴⁷

Bu fiillerin haberi, “أَوْشَكَتِ السَّمَاءُ أَنْ تُمَطِّرَ” ve “عَسَى الصَّادِقُ أَنْ يَخْضُرَ” örneklerinde olduğu gibi müevvel masdar olarak geldiklerinde, “أَوْشَكَتِ السَّمَاءُ ذَا مَطْرٍ” ve “عَسَى الصَّادِقُ ذَا حُضُورٍ” şeklinde tevîl edilmektedir. Fakat şunu da ifade etmek gerekir ki, bu fiillerin haberi isim olarak gelmez.¹⁴⁸ Çünkü bunlar isim cümlesinin başına gelirler. Bunlar düşürülünce geriye anlamlı bir cümle kalmalıdır.

2.2.3. Fâil

Fâil, sözlükte “fiili gerçekleştiren şey/kişi” anlamında geçer.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Recâ fiillerinden ikisinin (“حَرَى” ve “إِخْلُوقَ”nın) haberinin, *en* ile mü’evvel mastar olarak gelmesi zorunludur (Bk. Aḥmed el-Hâşimî, *el-Ḳavâ‘idu’l-esâsiyye*, 152-153; el-Ġalâyeynî, *Câmi‘u’d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 2: 288.). Recâ fiillerinden “عَسَى”nın ve mukârebe fiillerinin haberi, hem mü’evvel mastar hem de muzâri fiilli fiil cümlesi olarak gelebilir Bk. Aḥmed el-Hâşimî, *el-Ḳavâ‘idu’l-esâsiyye*, 152-153; el-Ġalâyeynî, *Câmi‘u’d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 2: 288.

¹⁴⁷ Beyit için bk. İbn Hişâm, *Evḍaḥu’l-mesâlik*, 94; İbn Hişâm, *Şerḫu Şuzûri’z-zehab*, 355; el-Ezherî, *Şerḫu’t-Taşriḥ*, 1: 207.

¹⁴⁸ Bk. Aḥmed el-Hâşimî, *el-Ḳavâ‘idu’l-esâsiyye*, 153; el-Ġalâyeynî, *Câmi‘u’d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 2: 289.

¹⁴⁹ Bk. el-Ezherî, *Şerḫu’t-Taşriḥ*, 1: 267.

Bir nahiv terimi olarak fâil için birçok farklı tanımlar yapılmıştır. Örneğin, İbnu's-Serrâc'ın (ö. 316) fâil için yaptığı tanımı, “جَاءَ زَيْدٌ” ve “مَا مَاتَ عَمْرٌو” örneklerinde olduğu gibi, hakikat cihetiyle eylemi gerçekleştirsin ya da gerçekleştirmesin, malûm yapıdaki fiilin kendisine haber olarak getirildiği, fiilden sonra gelen (unsur)¹⁵⁰ şeklinde özetleyebiliriz. Örnek ve tanımda geçtiği üzere fâile isnât edilen fiil, fâilden önce gelmelidir.¹⁵¹

İbn Cinnî (ö. 392) ve İbnu'l-Enbârî (ö. 577) de içerik olarak buna yakın bir tanım yapmışlardır: “Fâil, fiilden sonra zikredilen, o fiilin kendisine isnât ve nisbet edildiği isimdir”.¹⁵² ez-Zemaşşerî (ö. 538) ise fâili “kendisine, kesinlikle daha önce gelmesi gereken¹⁵³ bir fiil ya da fiilimsinin isnât edildiği (şey)” şeklinde tanımlamakta ve زَيْدٌ ضَارِبٌ غُلَامُهُ (Zeyd'in oğlu, dövüyor.), زَيْدٌ ضَرَبَ زَيْدٌ (Zeyd dövüdü.), حَسَنٌ وَجْهُهُ (Zeyd'in yüzü güzeldir.) örneklerini vermektedir.¹⁵⁴ Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere fâile isnât edilen unsur, fiil olabileceği gibi fiilimsi de olabilmektedir.

Fâil için farklı tanım yapanlardan biri de İbn Mâlik'tir (ö. 672). O, “kendisine, daha önce geçen, tâm, malûm yapıdaki bir fiil ya da fiil anlamında bir

¹⁵⁰ Bk. İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naĥv*, 1: 82-83; 'Alî Hâsan Maţar, “Muşţalaĥât naĥviyye 6”, *Mecelletu Turâşinâ*, 3-4 (47-48), yıl: 12, Receb-Zu'l-ĥicce, Kum 1417 h. (ss. 307-333), 320.

¹⁵¹ Çünkü fiil, fâilden önce getirilirse cümle, mübtedâ ve haberden oluşan isim cümlesine dönüşür (Bk. ez-Zeccâcî, *el-Cumel fi'n-naĥv*, 37-38; İbn Ya'îş, *Şerĥu'l-mufaşşal*, 1: 74.). “عليّ يكتبُ” gibi cümlelerde fiilin kendisi, haber değildir; haber olan, fiil cümlesidir ve fiil, zamire isnât edilmiştir. Bu yaklaşım, Basrîlerin görüşüdür. Kûfiler, “Ali”nin, öne geçmiş fâil olabileceğini belirtmişlerdir. Bk. el-Galâyeynî, *Câmi' u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, 2: 235.

¹⁵² Bk. İbn Cinnî, *el-Luma'*, 79; el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabîyye*, 87.

¹⁵³ Fiilin, bir parçasıymışçasına fâile bağlı olduğu ve bu yüzden fâilin, fiilden önce gelemeyeceği belirtilmiştir. Bk. el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabîyye*, 89; es-Suyûtî, *el-Eşbâĥ ve'n-nezâ'ir*, 1: 2, 83, 84.

¹⁵⁴ Bk. ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, 29; İbn Ya'îş, *Şerĥu'l-Mufaşşal*, 1: 75. Örneğin, “زَيْدٌ ضَارِبٌ غُلَامُهُ” cümlelerinde geçen fâillere, ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe gibi fiilimsiler isnât edilmiştir. Bunlar, “يَضْرِبُ غُلَامَهُ، وَحَسَنٌ وَجْهَهُ، وَيَضْرِبُ أَخُوهُ” şeklinde fiille takdîr edilmişlerdir (Bk. İbn Ya'îş, *Şerĥu'l-mufaşşal*, 1: 74.). Örneklerde de görüldüğü üzere burada şibih fiille kastedilen, ma'lûm şibih fiillerdir. Ma'lûm şibih fiil ile kastedilenler ise mastar, ism-i fâil, ism-i tafdîl, sıfat-ı müşebbehe, mübâlaĥa bildiren ism-i fâil ve fiil ismidir. Bunların tümü, ma'lûm fiil gibi fâil ref' ederler (alırlar). Müste'âr isim de bunlar arasında zikredilmiştir; “صَاحِبٌ رَجُلًا مَسْكًا خُلُقُهُ” gibi. Örnekte geçen müste'âr isim, ma'lûm şibih fiil te'vilindedir ve takdîri “صَاحِبٌ رَجُلًا طَيِّبًا خُلُقُهُ” şeklindedir. Diğer taraftan, “رَأَيْتُ رَجُلًا رَجُلًا أَسَدًا غُلَامَهُ” cümlesinin takdîri de “رَأَيْتُ رَجُلًا جَرِيئًا غُلَامَهُ” şeklindedir. Bk. el-Galâyeynî, *Câmi' u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, 2: 233-234.

(kelimenin) isnât edildiği şey”¹⁵⁵ şeklinde yaptığı fâil tanımında, şu dört nokta üzerinde durmaktadır: (1) Fâile isnât edilen unsur, fiil ya da fiilimsi olabilir, (2) Fâil, isnât edilen unsurdan önce gelmelidir, (3) Isnât edilen unsur, tâm olmalı, nâkıs olmamalıdır, (4) Isnât edilen unsur, meçhûl yapıda gelmemelidir.

İbn Hişâm’ın (ö. 761) yaptığı farklı tanımlardaki ortak noktalar ise fiil ya da fiilimsinin malûm yapıda gelmesi, fâilin isim ya da isim tevîinde olması, fiilin fâilden önce geçmesidir.¹⁵⁶ Onun tarafından yapılan bazı fâil tanımlarında, “fiilin siygasının ve fâilin fiilden sonra gelme özelliğinin aslî olması”¹⁵⁷ ya da “eylemin fâil tarafından gerçekleştirilmesi ya da fâille birlikte var olması”¹⁵⁸ gibi özellikleri üzerinde durulmaktadır. Şu hâlde, “fâil, kendisine fiil ya da müevvel fiil isnât edilen, asıl itibariyle (asalet yoluyla) fiilden sonra gelen, fiilin kendisinden vâki olduğunu ya da kendisiyle kâim olduğunu gösteren sarîh ya da müevvel isim”dir.¹⁵⁹

Aşağıda, masdar edatları ve sılasından oluşan bütünün fâil ögesine karşılık geldiği örnek cümleler verilmektedir.

أَنَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ أَوْلَمْ يَكْفِهِمْ “Sana Kitab’ı indirmemiz onlara yetmedi mi?” (el-Ankebût 29/51) Örnekte, masdar harfi “enne” ve sılasından oluşan bütün yani müevvel masdar, fâil olarak gelmiştir.

لَوْ أَنَّكَ اجْتَهَدْتَ لَكَانَ خَيْرًا لَكَ (Çalışsaydın senin için daha hayırlı olurdu.) Örnekte, masdar harfi “enne” ve sılasından oluşan bütün, mahzûf bir fiilin (örn. “تبت” gibi) fâili konumundadır.

وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنَ اللَّهِ خَيْرٌ “Eğer iman etmiş ve kendilerini kötülükten korumuş olsalardı, şüphesiz, Allah tarafından verilecek sevap daha hayırlı olacaktı.” (el-Bağara 2/103)

¹⁵⁵ Bk. Cemâluddîn Muhammed b. ‘Abdillah b. ‘Abdillah b. Mâlik, eṭ-Ṭâ’î el-Endelûsî, *Şerhu’l-Teshîl -Teshîlu’l-fevâ’id ve tekmîlu’l-mekâşid*, thk. Muhammed ‘Abdulkâdir ‘Atâ, Ṭâriḫ Fethî es-Seyyid (Beyrût: Dâru’l-kutubi’l-’ilmiyye, 2001), 2: 38.

¹⁵⁶ Bk. İbn Hişâm, *Evḍaḥu’l-mesâlik*, 135-136; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-zeheb*, 204.

¹⁵⁷ Bk. İbn Hişâm, *Evḍaḥu’l-mesâlik*, 135.

¹⁵⁸ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-zeheb*, 204; İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri’n-nedâ*, 181; es-Suyûṭî, *Hem’u’l-hevâmi’*, 1: 159.

¹⁵⁹ İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri’n-nedâ*, 181.

يَذْهَبُ زَيْدٌ يُعْجِبُنِي أَنْ (Zeyd'in gitmesi hoşuma gider.) Örnekte, masdar harfi ve sılasından oluşan bütün/müevvel masdar, fâil olarak gelmiştir.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ “İnananların kalplerinin, Allah'ı zikretmekten dolayı huşû bulma zamanı gelmedi mi?” (el-Ĥadîd 57/16)

Örnek:

Takdîrî:

يُعْجِبُنِي أَنْ (Çalışman, hoşuma gider.)

يُعْجِبُنِي اجْتِهَادُكَ

بَلَغَنِي أَنْتَ كَرِيمٌ (Senin cömert olduğun bana ulaştı.)

بَلَغَنِي كَرَمُكَ

أَعْجَبَنِي مَا تَحْتَهُدُ (Çalışman hoşuma gidiyor.)

أَعْجَبَنِي اجْتِهَادُكَ

كُفِيَ الْمَرْءَ عَارًا أَنْ يَكُونَ كَذَّابًا (Kişiye ayıp olarak yalancı olması yeter.)

أَوْشَكَ أَنْ يَتِمَّ الْعَمَلُ (İş nerdeyse bitti.)

Yukarıda geçen cümlelerde ve aşağıdaki âyette geçen müevvel masdarlar, fâil ögesine karşılık gelmektedir.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ (İman edenlerin Allah'ı zikretmekten ve inen haktan dolayı kalplerinin saygı ile ürpermesinin zamanı gelmedi mi?) (el-Ĥadîd 57/16)

2.2.4. Nâib-i Fâil

İlk dönem nahivciler tarafından “fâili olarak adlandırılmayan mefûl”, “anlamca mefûlbih”, “fâili zikredilmeyen mefûl”, “fâilin yerine geçen isim”, “fiilin kendisine haber olarak geldiği mefûl”... gibi farklı terkiplerle ifade edilen¹⁶⁰ nâib-i fâilden İbn Hişâm (ö. 761), “fâili düşürülen ve onun yerine getirilen şey”¹⁶¹ şeklinde söz ederken, Hâlid el-Ezherî (ö. 905) onu, “fâili düşürülen ve onun yerine getirilen

¹⁶⁰ Örneğin bk. Sibeveyh, *el-Kitâb*, 1: 33; el-Muberred, *el-Muĥtaḍab*, 4: 50; İbn Cinnî, *el-Luma*, 82; ez-Zemaḥşerî, *el-Mufaḥḥsal*, 309.

¹⁶¹ İbn Hişâm, *Şerḥu Şuzûri'z-zeheb*, 206.

isim” şeklinde tanımlar.¹⁶² Tanımda geçen şey ya da isim, sarîh isim ya da müevvel isim olabilir; عُلِمَ أَنَّ زَيْدًا قَائِمٌ (Zeyd’in ayakta olduğu bilindi.) gibi.

Yukarıda verilen tanım ve açıklamalara göre de nâib-i fâil olarak gelen unsur, aslında cümlenin mefûlbih ögesidir. Fâilin düşürülmesiyle, meçhûl yapıdaki fiilden (ya da fiilimsilerden/ism-i mefûl ve ism-i mensûbtan) sonra gelerek fâilin yerine geçmiştir. Mefûlbih’in bulunmadığı durumlarda ise diğer mefûllieclih ve mefûlmaah dışındaki mefûl çeşitlerinden biri, fâilin yerine geçebilmektedir.¹⁶³

Aşağıda, masdar edatları ve sılasından oluşan bütünün nâib-i fâil ögesine karşılık geldiği örnek cümleler verilmektedir.

يُحِبُّ أَنْ يَجْتَهِدَ (Çalışman sevilir.)

بُلِّغَ أَنَّكَ فَاضِلٌ (Senin erdemli olduğun -bilgisi- ulaştırıldı.)

وَدِدَّ لَوْ يَجْتَهِدُ (Çalışman arzu edildi.)

عُلِمَ أَنَّكَ مُنْصَرَفٌ (Senin ayrıldığın bilindi/öğrenildi.)

أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنَّ “...bana, bir grup cinin dinlediği vahyolundu.”(el-

Cin 72/1)

يُحَمَّدُ أَنْ يَجْتَهِدُوا (Çalışmanız övülür.)

إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ “Nuh’a, kavminden iman etmiş

olanlardan başkasının asla inanmayacağı vahyolundu.” (Hûd 11/36)

2.2.5. Mefûlbih

“*Mefûl*”, sözlükte “yapılan eylem” demektir. Buna göre “mefûlbih”, “eylemin yapıldığı kişi/şey” anlamına gelmektedir.¹⁶⁴

Bir nahiv terim olarak mefûlbih, müteaddî fiil ya da fiilimsi türünden kelimelerin bulunduğu bir cümlede öge olarak ortaya çıkar.

¹⁶² Bk. ‘ Alî Hasan Maţar, “Muştalahât nahviyye 6”, 333.

¹⁶³ Bk. İbn Mâlik, *Şerhu’t-Teshîl*, 2: 57-61; İbn ‘ Aķîl, *Şerhu’bni ‘ Aķîl*, 2: 121-123.

¹⁶⁴ Bk. Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Ögeleri*, 268-304.

عَمْرًا ضَرَبَ زَيْدٌ عَمْرًا (Zeyd, Amr'ı dövdü.)

عَمْرًا يَضْرِبُ زَيْدٌ عَمْرًا (Zeyd, Amr'ı döver.)

عَمْرًا زَيْدٌ ضَرَبَ عَمْرًا (Zeyd, Amr'ı dövdü.)

عَمْرًا زَيْدٌ يَضْرِبُ عَمْرًا (Zeyd, Amr'ı dövüyor.)

عَمْرًا زَيْدٌ ضَارِبٌ عَمْرًا (Zeyd, Amr'ı dövüyor.)

أَضَارِبُ زَيْدٌ عَمْرًا؟ (Zeyd, Amr'ı mı dövüyor?)

عَمْرًا فَلْيَضْرِبْ زَيْدٌ عَمْرًا (Zeyd, Amr'ı dövsün.)

عَمْرًا اضْرِبْ (Amr'ı döv.)

عَمْرًا ضرباً (Amr'ı döv.)

İbnu'l-Enbârî (ö. 577) ise “fiilin teaddî (geçişlilik) ettiği her isim mefûlbih'tir”¹⁶⁵ demiştir. ez-Zemaşşerî (ö. 538), “ضَرِبْتُ زَيْدًا” örneğinde olduğu gibi, fâilin fiilinin, üzerinde gerçekleştiği kişi/şey” şeklinde tanımlarken,¹⁶⁶ Hâlid el-Ezherî'nin (ö. 905) mefûlbih tanımı ise şöyledir: “Fâilin fiilinin, üzerinde gerçekleştiği ya da gerçekleşmediği isim”.¹⁶⁷ Mefûlbih'i, “fâilin fiilinin, kimin/neyin üzerinde gerçekleştiğini gösteren isim” şeklinde de tanımlamak mümkündür.¹⁶⁸

Yukarıda verilen tanımlarda¹⁶⁹ mefûlbih'in şu yönleri üzerinde durulmaktadır: (1) Fiilin tamamlayıcı unsuru olması, (2) Mansûb olması, (3) Fiilin kendi üzerinde gerçekleşmesi ya da fiilden etkilenmesi, (4) İsim ya da isim türünden olması.

¹⁶⁵ Bk. el-Ĥarîrî, *Şerhu Mulḥati'l-i'râb*, 159; el-Enbârî, *Esrâru'l-ʿArabîyye*, 93. el-Ĥarîrî, mef'ûlbih'ten “sahîh mef'ûl”, gayr-ı sarîh mef'ûlbih'ten ise sadece “câr-mecrûr” olarak söz etmektedir. Bk. el-Ĥarîrî, *Şerhu Mulḥati'l-i'râb*, 158.

¹⁶⁶ Bk. ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, 48. Aynı tanım için ayrıca bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zehab*, 278; İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri'n-nedâ*, 201; es-Suyûfî, *Hem' u'l-hevâmi*, 1: 165; Bu konuda ayrıca bk. İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naḥv*, 1: 169.

¹⁶⁷ Bk. ʿAlî Ḥasan Maṭar, “Muştalahât naḥviyye 6”, 318.

¹⁶⁸ Bk. el-Ġalâyeynî, *Câmi' u'd-durûsi'l-ʿArabîyye*, 3: 5.

¹⁶⁹ Mef'ûlbih'in çeşitli tanımlarını bir arada görmek için ayrıca bk. ʿAlî Ḥasan Maṭar, “Muştalahât naḥviyye 6”, 315-319, “Muştalahât naḥviyye 11”, 332-350.

“مَرَزْتُ بَرِيدٍ” örneğinde olduğu gibi, fiille bağlantılı olan mefûller ise “mefûlbih gayr-ı sarîh” şeklinde ifade edilmektedir. Burada mefûlbih olarak gelen Zeyd’in “gayr-ı sarîh” şeklinde diğerinden ayrılması, kendisinden önce gelen fiilin yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü “مَرَزْتُ” fiili, mefûlünü harf-i cer aracılığıyla almaktadır.¹⁷⁰

Harf-i cer ve mecrûr’dan oluşan bütünün mefûlbih olarak değerlendirilmesi, mefûlbih’lerin “sarîh” ya da “gayr-ı sarîh” şeklinde sınıflandırma yapılması zorunluluğunu ortadan kaldırır. Çünkü cümle ögeleri, müfret olarak gelir. Müfret olarak gelmeyen unsurlar ise müfret olarak takdîr edilir. Örnekte geçen “بَرِيدٍ” terkîbinin bir bütün olarak nasb mahallinde irâb edilmesi gerekir. Çünkü, mahallî irâbın konusunu mebnî isimler ve terkipler oluşturur. Harf-i cerden sonra gelen kelimenin (“Zeyd”) mebnî ya da terkip olmaması da, nasb mahallinde olan unsurun Zeyd değil, câr-mecrûrdan oluşan bütün olduğunu gösterir.

Müteaddî fiil, harf-i cersiz mefûlbih alanlar ve harf-i cerli mefûlbih alanlar şeklinde ikiye ayrıldığı gibi, aldıkları mefûl sayısına göre de kendi aralarında, “tek mefûl alan fiiller”, “iki mefûl alan fiiller” ve “üç mefûl alan fiiller” şeklinde de tasnif edilmesi mümkündür.¹⁷¹ Örneğin, فَرَأَ الطَّالِبُ الدَّرْسَ (Öğrenci dersi okudu.) أَعْطَيْتُ الْفَقِيرَ دِرْهَمًا (Fakire bir dirhem verdim.) ظَنَنْتُ الْأَمْرَ وَاقْعًا (İşin gerçekleştiğini sandım.) عَلِمَ مُحَمَّدٌ الصِّدْقَ مَنجَاةً (Muhammed, doğruluğun kurtuluş olduğunu gördü.) أَعْلَمْتُ مُحَمَّدًا الصِّدْقَ مَنجَاةً (Muhammed’e, doğruluğun kurtuluş olduğunu bildirdim.) cümlelerinde bir ya da daha fazla mefûl zikredilmesi, fiillerin yapısından kaynaklanmaktadır.

Fiil cümlesi ya da haberi fiil olan isim cümlesi, masdar edatı kullanılarak müevvel masdar formuna dökülür ve elde edilen müevvel masdar, yeni ya da başka

¹⁷⁰ Gayr-ı sarîh mefûlbih, harf-i cer aldığı için lafzen mecrûr olsa da mahallen mansûb olarak görülmektedir (Örneğin bk. el-Ğalâyeynî, *Câmi’u’l-durûsi’l-‘Arabiyye*, 1: 34-35.). Bizce de -İbn Cinnî’nin de belirttiği gibi (Bk. İbn Cinnî, *Sirru şinâ’ati’l-i’râb*, 1: 130.)- mahallen mansûb olan unsurun, harf-i cerden sonra gelen kelimenin değil, câr-mecrûr’dan oluşan bütünü görmek (bk. Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Ögeleri*, 271.) daha isabetli olacaktır.

¹⁷¹ Bk. Ebû ‘Alî el-Fârisî, *Kitâbu’l-İdâh*, 152-153; el-Enbârî, *Esrâru’l-‘Arabiyye*, 93-94. Fiilleri, aldıkları mefûl türü ve sayısına göre yapılan tasnif için ayrıca bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-zehab*, 455-487.

cümlenin bir ögesine karşılık getirilirse, cümlenin ne kadar karmaşık ve anlaşılmaz bir yapı arz edebileceği tahmin edilecektir.

Aşağıda, masdar edatları ve sılasından oluşan bütünün mefûlbih ögesine karşılık geldiği çeşitli örnekler verilmektedir.

ولا تَخَافُونَ أَنْكُمْ اشْرِكْتُمْ بِاللَّهِ (Allah'a ortak koşmuş olmaktan korkmuyorsunuz.) (el-Enâm 6/81) Ayette geçen müevvel masdar, mefûlbih ögesine karşılık gelmektedir.

إِيَّاكَ أَنْ تَفْعَلَهُ (Sakın ha, onu yapmayasın.) Örnekte geçen müevvel masdar, tahzîr bahsinde söz konusu edilen mefûlbih ögesine karşılık gelmektedir.

وَمَنْ اخْتَرَعَ فَنَّ الطَّبَاعَةَ (Matbaa sanatını kim icat etti?) ve وَمَنْ فَتَحَ مِصْرَ (Mısır'ı kim feth etti?) örneklerinde geçen müevvel masdarlar ise nudbe bahsinde zikredilen nasb mahallindeki mefûlbih ögesileridir.

Aşağıdaki örneklerde de mefûlbih ögesine karşılık gelen müevvel masdarlar bulunmaktadır:

يَخَذِرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ “Münafıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûrenin onlara indirilmesinden çekinirler.” (et-Tevbe 9/64)

وَدِدْتُ لَوْ تَجْتَهُدُ (Çalışmanı/gayret etmeni istedim.)

أُحَذِّرُكَ أَنْ تَفْعَلَ (Yapmaya karşı seni uyarıyorum.)

إِنِّي أَعْظُكَ إِلَّا تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ (Sana, cahillerden olmamanı tavsiye ediyorum.)

إِيَّاكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ (Sakın ha, cahillerden olmayasın.)

أَيَحْسَبُ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا سُدىً “İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır!?”

(el-Kıyâme 75/36)

وَهُمْ يَحْسِبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا “İyi bir iş yaptıklarını zannediyorlar.” (el-Kehf 18/104)

2.2.5.1. İki Mefûl Yerine Geçen Müevvel Masdar

Mefûlbih alan fiil ve fiilimsiler arasında iki mefûl alan kalp (*zanne* vb.) ve tahvîl (*şâra* vb.) fiilleri de bulunmaktadır ve bunlar, isim cümlesinin başına gelir; isim cümlesinin mübtedâsını birinci mefûle, haberini de ikinci mefûle karşılık olarak kullanırlar. Aynı şekilde üç mefûl alan fiiller de bulunmaktadır ve bunların ikinci ve üçüncü mefûlleri isim cümlesi olarak gelmekte; isim cümlesinin mübtedâsını ikinci mefûle, haberi ise üçüncü mefûle karşılık gelmektedir.¹⁷² Bu konuda, birinci ve ikinci ya da ikinci ve üçüncü mefûlbih olarak gelen öğeler için şunu söylememiz mümkündür ki mübtedâ ve haber olarak gelebilen kelime ve kelime grupları, iki mefûl alan fiillerin birinci ve ikinci, üç mefûl alan fiillerin ise ikinci ve üçüncü mefûlleri olarak da gelebilirler.¹⁷³

Yukarıda haber olarak gelen müevvel masdar (masdar edatı+sıla cümlesi), *zanne*'nin iki mefûlü yerine geçmektedir ve *zanne* ve *aleme* fiillerinden sonra müevvel masdarın (tahfif edilmiş *en* ya da *enne*+sıla cümlesinin) kullanımı çok yaygındır.

Aşağıda, masdar edatları ve sılasından oluşan bütünü iki mefûl yerine geçtiği örnek cümleler verilmektedir.

أَعْلَمْتُ مُحَمَّدًا أَنَّ عَلِيًّا مُسَافِرٌ (Muhammed'e Ali'nin yolculuk yapacağını bildirdim.)

أَعْلَمْتُ مُحَمَّدًا أَنَّ مِنْ زَارِنَا مُسَافِرٌ (Muhammed'e, bizi ziyaret edenin, yolcu olduğunu/yolculuğa çıkacağını bildirdim.)

أَعْلَمْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ أَنَّ عَلِيًّا مُسَافِرٌ (Muhammed'in babasına Ali'nin yolculuğa çıkacağını bildirdim.)

¹⁷² Bk. Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Öğeleri*, 298-299.

¹⁷³ *Zanne* ve *aleme* gibi fiillerin ikinci ve üçüncü mefûlü olarak gelen şekiller hakkında bkz. ez-Zeccâcî, *el-Cumel fi'n-naḥv*, 28-30; el-Fârisî, *Kitâbu'l-İdâh*, 156. *Zanne* ve benzerlerinin ikinci mefûlü, kâne ve inne'nin haberi, mübtedânın haberi olarak gelen cümleler gibi gelebilir; “ظننتُ زيداً” cümlesi gibi. Örnekte geçen “أَبُوهُ مُنْطَلِقٌ” cümlesi, ikinci mefûl yerine geçtiği için nasb mahallindedir (Bkz. el-Fârisî, *Kitâbu'l-İdâh*, 130.). el-Ḥarîrî, mübtedânın haberi olarak gelebilen her şeyin *zanne* ve benzerlerinin ikinci mefûlü olabileceğini belirttikten sonra, zarf bu hükmün dışında tutar. Ona göre -ki bizce de böyledir- zarf, ikinci mefûl olarak değil, zarf olarak mansûb olur (Bkz. el-Ḥarîrî, *Şerḥu Mulḥati'l-i'râb*, 163.). el-Ḥarîrî, aynı ifadeleri kâne'nin haberi için de kullanmaktadır (Bkz. el-Ḥarîrî, *Şerḥu Mulḥati'l-i'râb*, 211.). Bütün bunlar da gösteriyor ki, zarflar, -bizce- haber, hâl ve sıfat olarak değerlendirildiği yerlerde, sadece mefûlîh öğesine karşılık olarak gelirler.

أَعْلَمْتُ رَجُلًا جَمِيلًا أَنَّ عَلِيًّا مُسَافِرٌ (Güzel bir adama Ali'nin yolculuğa çıkacağını bildirdim.)

أَعْلَمْتُ أَحَدَ عَشَرَ طَالِبًا أَنَّ مُحَمَّدًا مُسَافِرٌ (On bir öğrenciye Ali'nin yolculuğa çıkacağını bildirdim.)

أَعْلَمْتُ رَجُلًا جَمِيلًا وَجْهَهُ أَنَّ عَلِيًّا مُسَافِرٌ (Güzel yüzlü bir adama Ali'nin yolculuğa çıkacağını bildirdim.)

Yukarıdaki tüm örneklerde müevvel masdar, *aleme* fiilinin ikinci ve üçüncü mefûlü yerine geçmektedir. Aşağıdaki örneklerde ise müevvel masdar, çift nesne alan fiillerin birinci ve ikinci mefûlü yerine geçmektedir.

تَعَلَّمَ أَنَّ خَيْرَ النَّاسِ مَيِّتٌ *** عَلَى جُفْرِ الْهَبَاءِ لَا يَرِيْمُ (*İnsanların en hayırlısının, oradan hiç ayrılmayan Cefru'l-hebâe'deki (bir su yatağı) ölü olduğunu bil.*) (Kays b. Zuheyr, ö. 10 h./631 m.)¹⁷⁴

وَقَدْ زَعَمْتُ أَنِّي تَغَيَّرْتُ بَعْدَهَا (Kendisinden sonra benim değiştiğimi iddia etti.)

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ لَنَا يُبْعَثُونَ "İnkâr edenler, kesinlikle diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler." (et-Tegâbun 64/7) gibi.¹⁷⁵

2.2.5.2. Mefulbih Gayr-ı Sarîh

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi fiiller bazen tek mefûl, bazen iki, bazen de üç mefûl alabilirler. Fiiller, mefûlünü genellikle herhangi bir kelimeye ya da harfe ihtiyaç duymadan alırlar. Fakat bazen de bir harf-i cer aracılığıyla alırlar.¹⁷⁶ Fiilin harf-i cer aracılığıyla aldığı mefûllere *mefûlbih gayr-ı sarîh* denir. Nitekim

¹⁷⁴ Beyit için bk. İbn Fâris, *Meşkâysu'l-luğa*, 4: 110 (md. "علم", rivâyette "مَيِّت" yerine "حَيًّا" ifadesi geçmektedir); ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 6: 204 (md. "جفر"); İbn Manzûr, 12: 418 (md. "علم"); İmîl Bedî', 7: 241.

¹⁷⁵ Enne'den ve tahfif edilmiş en'den sonra gelen örnekler için bk. İbn Hişâm, *Evdağu'l-mesâlik*, 123.

¹⁷⁶ Bazı fiiller de vardır ki, bunlar, bazen harf-i cerli bazen de harf-i cersiz kullanılabilirler: نَصَحْتُ زَيْدًا. نَصَحْتُ زَيْدًا (Zeyd'e nasihatta bulundum), شَكَرْتُ لَهُ. شَكَرْتُهُ (Ona teşekkür ettim), كَلَّمْتُ مُحَمَّدًا. كَلَّمْتُ لِمُحَمَّدٍ (Muhammet için tarttım), وَرَزَيْتُ لَهُ. وَرَزَيْتُهُ (Muhammet için tarttım) gibi. Bunlar semâi örneklerdir. Bk. ez-Zeccâcî, *el-Cumel fi'n-naḥv*, 31.

bunlardan, “*mefûlbih bi-vâsiṭati ḥarf*” şeklinde de söz edilir.¹⁷⁷ Mefûlbih gayr-ı sarîhler de sarîh mefûlbihler gibi, cümlelerin nasb mahallinde gelen öğelerinden biridir.¹⁷⁸

Önünde harf-i cerli bulunan ve meful ögesine karşılık gelen müevvel masdarlar, bu grupta değerlendirilir.

Örnek:

أَزْعَبُ فِي أَنْ أُسَافِرَ إِلَى الدُّوَلِ الْعَرَبِيَّةِ (Arap devletlerine seyahat etmeyi istiyorum.)

أَزْعَبُ عَنْ أَنْ أُسَافِرَ إِلَى الدُّوَلِ الْأُورُوبِيَّةِ (Avrupa devletlerine seyahat etmek istemiyorum.)

آمَنْتُ بِأَنَّكَ نَاجِحٌ (Senin başarılı olduğuna inandım.)

2.2.6. Mefûlleh

Sözlükte anlamı itibariyle mefulleh, “kendisi için bir eylemin yapıldığı şey/kışı” demektir.

Mefûlleh,¹⁷⁹ terim olarak da sözlük anlamına yakın bir anlamda kullanılmıştır. Örneğin Sîbeveyh, mefulleh’ten, “فَعَلْتُ ذَاكَ حِذَارَ الشَّرِّ” ve “فَعَلْتُ ذَلِكَ مَخَافَةَ” örneklerini vererek, “fiilin gerçekleşmesine sebep (*uzr*) olan mansûb masdar” şeklinde söz eder.¹⁸⁰ Mefûlleh’in masdar olma zorunluluğu, fiilin gerçekleşmesinin illeti, sebebi ve onun gereği olması ile gerekçelendirilir. Çünkü bir şeyin gereği, hades (masdar: mânâ ismi) olmalıdır, zât değil. Masdarlar, olup biten (meydana gelip sonra yok olan) anlamlardır, bu sebeple, illet olabilirler.¹⁸¹

¹⁷⁷ Bk. er-Rağî, *Şerhu’r-Rağî*, 1: 221. Ayrıca bk. Corcî Şâhîn ‘Aṭiyye, *Sullemu’l-lisân fi’ş-şarf ve’n-naḥv ve’l-beyân*, 4. düzey, 4. baskı (Beyrût: Dâru’r-reyhânî, trs.), 263.

¹⁷⁸ Mef’ûlbih gayr-ı sarîh konumundaki kelime gruplarının nasb mahallinde oluşu için ayrıca bk. İbn ‘Aqîl, *Şerhu’bni ‘Aqîl*, 2: 130; el-Ğalâyeyni, *Câmi’u’d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 2: 255, 3: 205.

¹⁷⁹ Mef’ûlleh’ten mefulmineclih ve mefullicclih şeklinde de söz edilir. Bk. ‘Alî Ḥasan Maṭar, “Muştalahât naḥviyye 12”, *Mecelletu Turâşînâ*, 1 (57), yıl: 15, Muḥarrem-Safer-Rebî’u’l-evvel, Kum 1420 (ss. 194-204), 194-195.

¹⁸⁰ Bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1: 367.

¹⁸¹ Bk. İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufaşşal*, 2: 52.

İbnu's-Serrâc (ö. 316), mefûlleh'i şöyle tanımlamaktadır: “Mefûlleh, “ فعلت
”ذاك حِذَارَ الشَّرِّ” ve “جِئْتِكَ مَخَافَةَ فُلَانٍ” örneklerinde olduğu gibi eylemin gerçekleşmesinin
sebebi (*illet*) olarak zikredilen masdardır. Âmili, mefûlleh'ten müştak bir fiil olmaz
ve mefûlleh, sadece masdar olur.¹⁸² Çünkü, âmilinden müştak masdar,
mefûlmutlaktır.¹⁸³

ez-Zemaşşerî (ö. 538) ise mefûlleh'i, “*limâ* sorusunun cevabı olarak, fiile
yönelmenin (eylemi gerçekleştirmenin) illeti” olarak tanımlar.¹⁸⁴

*Enne*¹⁸⁵ ve başına geldiği ismi ve haberinden oluşan cümle, bir bütün olarak,
kendisinden önceki cümleye illet ve sebep olması durumunda mefûllieclih olarak
nasb mahallinde gelir. Aşağıda, masdar edatları ve sılasından oluşan bütünün fâil
ögesine karşılık geldiği çeşitli örnekler verilmektedir.

أَنَّهُ مُسْتَحِقُّ الْإِكْرَامِ (Ona, hak ettiği için ikramda bulundum.)

“صَلِّ عَلَيْهِمْ، أَنَّ صَلَاتِكَ سَكَنٌ لَهُمْ” (et-Tevbe 9/103)
“Senin duan onlar için sükûnet olduğundan, sen
onlar için dua et.”

“عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى” (Abese 80/1-2) takdîrî: “Kendisine âmâ geldi diye yüzünü ekşitti ve geri
döndü.” (Abese 80/1-2) takdîrî: “لَأَجْلِ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى” şeklindedir.

Key, masdar edatı *en* konumunda değerlendirildiğinde müevvel masdar oluşur
ve cümlelerin mefûllieclih ögesine karşılık olarak kullanılır.

Örnek:

اتَّخَذْ لِنَفْسِكَ مَثَلًا أَعْلَى كَيْ تَهْتَدِيَ بِهِ (Kendin için seni hidayete sevk eden güzel

örnekler edin.)

¹⁸² Bk. İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naḥv*, 1: 206. Aynı tanım için ayrıca bkz; İbn Cinnî, *el-Luma'*, 114.
el-Ḥarîrî (ö. 516 h.) de tanımında benzer ifadeler kullanmıştır. Bk. el-Ḥarîrî, *Şerḥu Mulḥati'l-i'râb*,
170.

¹⁸³ Bk. İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naḥv*, 1: 161, 162.

¹⁸⁴ ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, 77. Aynı tanım için ayrıca bk. Ebu'l-Feth Nâşir b. Ebi'l-Mekârim el-
Muṭarrizî, *Kitâbu'l-Mişbâh fi'n-naḥv*, thk. Maḳbûl 'Alî en-Ni'met (Beyrût: Dâru'l-beşâ'iri'l-
İslâmiyye, 1993), 67; eş-Şelevbîn, *Şerḥu'l-Muḳaddimeti*, 3.

¹⁸⁵ Hemze'si *inne* şeklinde kesrelendiğinde, birlikte kullanıldığı cümle ta'lîl cümlesi olur (Bk. el-
Ġalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 2: 313, 320; Aḫmed el-Hâşimî, *el-Ḳavâ'idu'l-esâsiyye*,
165.). Ta'lîl cümlesi ise i'râbta mahalli olmayan cümleler arasında zikredilmektedir. Bk. el-
Ġalâyeynî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 3: 287.

تَسَلَّحُوا بِالْحُلُقِ كَيْ تَصُونُوا أَنْفُسَكُمْ عَنِ الْإِنْحِرَافِ (Bozulmalardan kendinizi korumak için

ahlakınızla silahlanın.) gibi.

2.2.7. Mefûlmaah

Öncelikle belirtelim ki *mefûlmaah*, daha çok Basralı âlimler tarafından kullanılan bir nahiv terimidir.¹⁸⁶ Örneğin Sîbeveyh, “ما صَنَعْتَ وَأَبَاكَ” (Baban ve sen ne yaptınız?) ve “لَوْ تَرَكَتَ النَّاقَةَ وَفَصِيلَهَا لِرَضِعِهَا” (Dişi deveyi, yavrusuyla birlikte bıraksaydın, onu emerdi.) örneklerini vermekte ve bunların “ما صَنَعْتَ مَعَ أَبِيكَ” -birlikte- ve “لَوْ تَرَكَتَ” “الأب” ve “الفصيل” -birlikte- anlamına geldiğini belirttikten sonra “الأب” ve “الفصيل” kelimelerinin “mefûlmaah” olduğunu zikretmektedir.¹⁸⁷

İbn Cinnî (ö. 392) *mefûlmaah* ögesini, “قَمْتُ مَعَ زَيْدٍ” (Zeyd ile birlikte ayağa kalktım.) anlamına gelen “قَمْتُ وَزَيْدًا” örneğinde olduğu gibi, fiili beraberinde yaptığı şey¹⁸⁸ olarak tanımlar. ez-Zemaşşerî (ö. 538) ise *mefûlmaah* için şunları söylemiştir: “*maa* anlamında gelen *vâv*’dan sonraki mansûbtur, “ما صَنَعْتَ وَأَبَاكَ” ve “مَازَلْتُ أُسِيرُ وَالتَّيْلَ” (Hâlâ Nil boyunca yürüyorum.) örneklerinde olduğu gibi söz, bir fiil içerdiğinde bu unsur mansûb olur.”¹⁸⁹

Mefûlmaah için yapılan diğer tanımlarda da ortak nokta, onun *vâv* anlamına gelmesi ve mansûb isim olmasıdır.¹⁹⁰

İbn Aķîl (ö. 769) ise *mefûlmaah*’ı kısaca “*maa* anlamındaki *vâv*’dan sonra mansûb olan isim”¹⁹¹ şeklinde tanımlarken, es-Suyûtî, sadece “*musâhabet vâv*’ından sonra gelen”¹⁹² (isim) olarak söz eder.

¹⁸⁶ Kûfîler, mef’ûlbiñ dışındaki mef’ûlma’ah’ın da aralarında bulunduğu tüm mef’ûllerden “müşebbeh bil-mef’ûl” şeklinde söz ederler. Bk. es-Suyûtî, *Hem’u’l-hevâmî*, 1: 165; el-Ezherî, *Şerhu’l-Taşrih*, 1: 323. el-Anţâkî ise tüm mef’ûlma’ah örneklerini, aralarındaki aşırı benzerlikten dolayı hâl olarak görür. Geniş bilgi için bk. el-Anţâkî, *el-Muĥîṭ*, 2: 115-122.

¹⁸⁷ Bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1: 297.

¹⁸⁸ Bk. İbn Cinnî, *el-Luma*, 115.

¹⁸⁹ ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, 73.

¹⁹⁰ Örneğin bk. ez-Zeccâcî, *el-Cumel fi’n-naĥv*, 317; el-Fârisî, *Kitâbu’l-İdâĥ*, 168; İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri’n-nedâ*, 231; el-Ġalâyeynî, *Câmi’u’d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 3: 72.

¹⁹¹ Bk. İbn ‘Aķîl, *Şerhu’bni ‘Aķîl*, 2: 202.

Aşağıda, masdar edatları ve sılasından oluşan bütünün mefûlmaah ögesine karşılık geldiği örnek cümleler verilmektedir.

لا تَأْكُلِ السَّمَكُ وَتَشْرَبِ اللَّبَنَ (Süt içerken balık yeme.)

İbn Hişâm, tanım çerçevesinde, “لا تَأْكُلِ السَّمَكُ وَتَشْرَبِ اللَّبَنَ” örneğinde geçen *vâv*'dan sonraki kelimenin isim olmadığı için mefûlmaah olarak isimlendirilmediğini, “كُلُّ رَجُلٍ وَضِيعَتُهُ” ve “هَذَا لَكَ وَأَبَاكَ” örneklerinde *vâv*'dan sonraki kelimeler isim olsa da *vâv*'dan önce fiil ya da fiilimsi türünden bir şey gelmediği için bunların mefûlmaah olarak nasb edilemeyeceğini ve mefûlmaah olarak isimlendirilmediğini belirtir.¹⁹³

Fakat atıf anlamı dışında gelen *vâv*'dan sonraki muzâri fiil gizli bir *en* ile mansûb olduğu için,¹⁹⁴ burada gizli *en* ile sılasından oluşan cümlenin bir bütün olarak müevvel masdar olduğu ve müevvel masdarın da müfret isim konumunda bulunduğu ve mefûlmaah ögesine karşılık geldiğini söylenebilir.

İbn Hişâm, “جاء زيدٌ والشمسُ طالعةٌ” gibi bir örnekte geçen *vâv*'dan sonraki cümlenin ise mefûlmaah olarak nasb mahallinde olduğunu savunurken,¹⁹⁵ onun, hâl cümlesi olduğu da belirtilmiştir.¹⁹⁶

İbn Hişâm, aynı yaklaşımı Ebu'l-Esved ed-Duelî'nin (ö. 69) aşağıdaki beyiti için de zikreder.¹⁹⁷

لا تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ *** عَارٌ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمٌ

(Bir davranışa -sen bir benzerini yaparken- karşı çıkma. Eğer böyle yaparsan, bu senin için büyük bir utanç olur.)

2.2.8. Mefûlfih

¹⁹² Bk. es-Suyûfî, *Hem'ul-hevâmi'*, 1: 219.

¹⁹³ İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri'n-nedâ*, 231-232; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, 314.

¹⁹⁴ Bk. ez-Zeccâcî, *el-Cumel fi'n-naḥv*, 187-188; İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri'n-nedâ*, 76-79.

¹⁹⁵ Bk. İbn Hişâm, *Muḡni'l-lebîb*, 2: 465-466.

¹⁹⁶ Bk. es-Suyûfî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 1: 246; İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri'n-nedâ*, 231-232.

¹⁹⁷ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, 310-311. Beyit için ayrıca bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 3: 42 (el-Aḥṭal'a nisbet ediliyor.)

Bir cümle ögesi olarak mefûlfih, başka bir deyişle zarf, fiilin oluş zamanı ya da mekânını belirtmek üzere zikredilen ve öncesinde *fî* takdîr edilebilen¹⁹⁸ mansûb isimdir.¹⁹⁹

Zarf için yapılan tanımlara baktığımızda ortak noktaların şunlar olduğunu görüyoruz:²⁰⁰ (1) Fiilin gerçekleştiği zaman ya da mekânı bildirmesi, (2) Mansûb isim olması, (3) *Fî* anlamında takdîr edilmesi. Örneğin, İbn Cinnî (ö. 392), zarfı, “lafzen *fî* anlamı geçmeyen ama *fî* anlamı kastedilen zaman ve mekân isimleri” olarak tanımlarken²⁰¹ İbnü'l-Enbârî (ö. 577), zarftan, “*fî* anlamı kastedilen tüm zaman ve mekân isimleri”²⁰² olarak söz ederken, İbnü'l-Hâcib (ö. 646) onun, “mezkûr eylemin yapıldığı zaman ve mekân”²⁰³ olduğunu belirtir.

İbn Mâlik'in (ö. 672) *Elfiyye*'sinde ise şu şekilde geçmektedir:²⁰⁴

الظرف: وقت أو مكان ضَمِينَا *** (في) باطراد ك: هُنَا امْكُتْ أَرْمِنَا

“Zarf, هنا امْكُتْ أَرْمِنَا (*'burada bir süre kal'*) örneğinde olduğu gibi, ‘düzenli/iştirâd’ olarak ‘fi’ anlamı içeren zaman ya da mekân (bildiren isim)dır” (Beyit no: 303)

İbn Hişâm (ö. 761) ise zarftan, “صُمْتُ يَوْمَ الْخَمِيسِ” ve “جَلَسْتُ أَمَامَكَ” örneklerinde olduğu gibi kendisine *fî* anlamında bir âmilin amel ettiği zaman ve mekân isimleri olarak bahseder. Buna göre, “أَنَا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا” “Biz, Rabbimizden, çetin ve belâlı bir günden korkarız.” (el-İnsân 76/10) ve “اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ” “Allah, risâletini vereceği yeri/kimseyi en iyi bilendir.” (el-Enâm 6/124) âyetlerinde geçen “يَوْمًا” ve “حَيْثُ”nun zarf olmadığı anlaşılır. Çünkü burada “günün kendisinden

¹⁹⁸ Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Ögeleri*, 327.

¹⁹⁹ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri'n-nedâ*, 230; Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye*, 204.

²⁰⁰ Farklı mef'ûlfih tanımlarını bir arada görmek için ayrıca bk. 'Alî Hasan Maṭar, “Muṣṭalahât naḥviyye 14”, 284-293.

²⁰¹ İbn Cinnî, *el-Luma*^ç, 110. Benzer bir tanım için ayrıca bk. el-Enbârî, *Esrâru'l-çArabîyye*, 166.

²⁰² Bk. el-Enbârî, *Esrâru'l-çArabîyye*, 166.

²⁰³ İbnü'l-Hâcib, *Kâfiyye*, 27; er-Raḍî, *Şerhu'r-Raḍî*, 1: 487.

²⁰⁴ Aynı tanım için ayrıca bk. es-Suyûtî, *Hem'çu'l-hevâmi*^ç, 1: 195.

korkulması” ve “Allah’ın mesajını koyacağı yeri bilmesi” kastedilmektedir”.²⁰⁵ İbn Hişâm, yaptığı bir diğer tanımda ise şunları söylemiştir:

صُمتُ يوماً (Bir gün oruç tuttum.), صُمتُ يومَ الخميس (Perşembe günü oruç tuttum.), جلستُ أمامك (Önüne oturdum.), سرتُ فرسخاً (Bir fersah yürüdüm.) جلستُ بجانبك (Yanına oturdum.)

Bu örneklerinde olduğu gibi, bir şeyin içinde gerçekleştiği mutlak (müphem ya da muhtas) zamanı ya da mübhem mekanı veyahut miktarını bildiren veyahut âmilinin kök harflerinden gelen *façla*’dır (tamamlayıcı unsur)²⁰⁶.

Müevvel masdarın mefûlfih olarak gelmesinin en belirgin örneği, zarf manası taşıyan masdar edatı *mâ* ve sonrasındaki sılasından oluşan bütündür. Aşağıda, masdar edatları ve sılasından oluşan bütünün fâil ögesine karşılık geldiği örnek cümleler verilmektedir.

لا أُكَلِّمُكَ مَا أَنَّكَ كَسُولٌ (Sen tembel oldukça ben seninle konuşmayacağım.)²⁰⁷

لا أُكَلِّمُهُ مَا أَنَّ حِرَاءَ مَكَانَهُ وَمَا أَنَّ فِي السَّمَاءِ نَجْمًا (Hira, yerinde durduğu ve gökte yıldız olduğu sürece onunla konuşmayacağım.)²⁰⁸

لا أَصْحَبُكَ مَا دُمْتُ بَخِيلًا (Cimri olduğun sürece seninle arkadaşlık etmeyeceğim.)²⁰⁹

²⁰⁵ Bk. İbn Hişâm, *Şerh Kaṭri’n-nedâ*, 229-230. Ayrıca bk. er-Rağî, *Şerhu’r-Rağî*, 3: 186.

²⁰⁶ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-zeheb*, 299-300.

²⁰⁷ Cümlenin te’vili, “مَا تُبْتُ كَسُولًا” şeklindedir. Bk. el-Ğalâyeynî, *Câmi’u’d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 2: 316.

²⁰⁸ Örnek için bk. İbn Hişâm, *Muğni’l-lebîb*, 2: 633.

²⁰⁹ *Kâne* gibi isim cümlesinin başına gelen ve haberini nasb eden nâsıhlar arasında zikredilen *mâdâme*’deki *mâ*’nın mastariyyet ve zarfiyyet edatı olduğu belirtilmekte ve bir bütün olarak mastar şeklinde takdîr edilmektedir. Örneğin, “مَا دُمْتُ حَيًّا” ifadesinin takdîri “مَدَّةَ دَوَامِي حَيًّا” şeklindedir [Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-zeheb*, 241; İbn Hişâm, *Evdaḥu’l-mesâlik*, 78;); el-Ğalâyeynî, *Câmi’u’d-durûsi’l-‘Arabiyye*, 3: 263.]. Dolayısıyla bu kullanım, söz içinde cümlenin nasb mahallindeki zarf ögesine karşılık gelmektedir. Zarf olan unsurun mahzûf muzâf olduğunun söylenmesi durumunda müevvel masdar, muzâfileyh olarak cer mahallinde gelir.

“Onlardan bazıları da vardır ki, ومنهم من إن تأمته بدینار لا يؤدّه إليك إلا ما دُمت عليه قائماً emanet için bir dinar versen, tepesine dikilip durmadıkça onu sana iâde etmez.” (Âl-i İmrân 3/75)

“Aralarında bulunduğum müddetçe onlar üzerine وكنث علیهم شهيداً ما دُمت فيهم kontrolcü idim.” (el-Mâide 5/117) gibi.

Muzâf takdir etmeden zarf olarak gelen müevvel masdara örnekler:

“Hem sizin ولا أخاف ما تشركون به إلا أن يشاء ربّي شيئا وسع ربّي كلّ شيء علما أفلا تتذكرون O’na ortak koştuklarınızdan ben korkmam; ancak Rabbimin bir şey dilemiş olması başka. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?” (el-Enâm 6/80)

İbn Cinnî, illâ’dan sonra müevvel masdarın nasb mahallinde mefûl fih (zarf) ögesine karşılık gelmesinin caiz olduğunu belirtir.²¹⁰

Verilen örneklerin azlığından da anlaşılacağı üzere mefûl ögesine karşılık gelen müevvel masdarların hem az hem de kullanımının sınırlı olduğu görülmektedir.

2.2.9. Hâl

“Hâl”, sözlükte, “insanın üzerinde bulunduğu hayır ya da şer, içinde bulunulan ân, âfet, felâket...”²¹¹ gibi anlamlara gelmektedir.

Bir terim²¹² olarak hâl için, -az ya da çok- birbirine yakın tanımlar yapılmıştır. İbnu’s-Serrâc (ö. 316) hâl’i, “fiilin oluş ânında fâilin ya da mefûlün durumunu (*heyet*) ya da sıfatı (-na delâlet eden mansûb lafız)”²¹³ şeklinde tanımlamaktadır.

²¹⁰ Bk. Mehdî Şâlih, “el-Maşdaru’l-mu’evvel”, 16.

²¹¹ Bk. İbn Manzûr, “حول”, 11: 190.

²¹² Hâl, ilk dönem bazı nahivciler tarafından “haber”, “sıfat” (Bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1: 370, 2: 88), “fiil” (Bk. Ebû Zekeriyâ Yaḥyâ b. Ziyâd el-Ferrâ’, *Ma’âni’l-Ḳur’ân* (Beyrût: Dâru’s-surûr, ts.), 1: 55.) ve “mef’ûl fih” (Bk. el-Mubberred, *el-Muḳtaḍab*, 4: 166) “mevḳû’ fih” (Bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1: 370.) gibi terkiplerle de anlatım bulmuştur.

²¹³ Bk. İbnu’s-Serrâc, *el-Uşûl fi’n-naḥv* 1: 213. Benzer bir tanım için ayrıca bk. el-Enbârî, *Esrâru’l-‘Arabîyye*, 176.

İbn Cinnî (ö. 392) hâl'i, "fâilin ya da mefûlbih'in durumunun vasfıdır/beyânıdır"²¹⁴ şeklinde tanımlarken, ez-Zeccâcî (ö. 337) ondan, "marifeden sonra, nekre olarak gelen ve kelâmın, o olmadan da anlamlı bir bütün oluşturduğu (mansûb) isim"²¹⁵ şeklinde söz eder.

İbn Hişâm'ın (ö. 761) yaptığı tanımlardan biri sadece mübeyyin hâl'e uygun düşerken, diğeri, her ikisi için de uygun düşer: "Hâl, ضربتُ اللَّصَّ مَكْتُوفًا" (Hırsızla bağlayarak dövdüm.) örneğinde olduğu gibi, "كَيْفَ" (nasıl?) sorusuna cevap olarak gelen *faḍla* vasıf",²¹⁶ "Hâl, sahibinin durumunu açıklayan ya da tekîit için ya da âmilini tekîit için ya da kendisinden önceki cümlelerin içeriğini tekîit için gelen *faḍla* vasıftır".²¹⁷ es-Suyûḫî (ö. 911) ise hâl'i, "sâhibinin hey'etine delâlet eden *faḍla*"²¹⁸ şeklinde tanımlamaktadır.

Yukarıda verilen tanımları²¹⁹ dikkatli bir şekilde incelediğimizde, hâl olarak gelen unsurun (1) müştak vasıf olduğu ya da müştak vasıf olarak takdîr edildiği,²²⁰ (2) cümlelerin tamamlayıcı unsuru (*faḍla*) olduğu, (3) nekre ya da nekre konumunda geldiği, (4) fiilin gerçekleşme esnasında fiille bağlantılı bir ögenin hey'etini (durumunu) açıkladığı ya da tekîit ettiği görülmektedir.

Muzâf takdir etmeden zarf olarak gelen müevvel masdara örnek:

“Evlilikte) tarafların وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ

Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz.” (el-Bakara 2/229)

²¹⁴ Bk. İbn Cinnî, *el-Luma*‘, 116.

²¹⁵ Bk. ez-Zeccâcî, *Kitâbu'l-Cumel fi'n-naḥv*, 35. Hâl'in, nekre'den sonra geldiği örneklerle de karşılaşılabilir. Örneğin, "فيها رجل قائماً" gibi (Bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1: 122; el-Gâlâyeynî, *Câmi' u'd-durûsi'l- Arabiyye*, 3: 89.). Hâl'in sâhibinin nekre olarak gelebileceği yerler için ayrıca bk. İbn Hişâm, *Şerhu Kaḫri'n-nedâ*, 236-237; el-Gâlâyeynî, *Câmi' u'd-durûsi'l- Arabiyye*, 3: 88-89.

²¹⁶ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Kaḫri'n-nedâ*, 234. Hâl'in, "keyfe" sorusuna cevap olarak geldiği, başka âlimler tarafından da belirtilmiştir. Örneğin bk. Ebû 'Alî el-Fârisî, *Kitâbu'l-İdâh*, 170; el-Ḥarîrî, *Şerhu Mulḫati'l-râb*, 174, 177.

²¹⁷ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, 316.

²¹⁸ Bk. es-Suyûḫî, *Hem'ul-hevâmi*‘, 1: 236.

²¹⁹ Hâl'in çeşitli tanımlarını bir arada görmek için ayrıca bk. 'Alî Ḥasan Maḫar, "Muştalaḫât naḫviyye 5", 245-258, "Muştalaḫât naḫviyye 13", 188-202.

²²⁰ "Te'vîl yoluyla vasıf" ifadesi ile kastedilen şeyler, cümle, şibih cümle ve câmit hâl'dir. Çünkü bütün bunlar müştak vasıfla te'vîl edilirler. Bk. el-Ezherî, *Şerhu't-Taḫriḫ*, 1: 366; el-Ḥudârî, *Ḥâşiyetu'l-Ḥudârî*, 1: 314.

İbn Cinnî, illâ'dan sonra müevvel masdarın nasb mahallinde mefûl fih (zarf) ögesine karşılık gelmesinin caiz olduğunu belirtir.²²¹

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا
“Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin mümin bir köle âzat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir; ancak ölünün ailesi diyeti bağışlarsa o başka.”
(en-Nisâ 4/92)

Verilen örneklerin azlığından da anlaşılacağı üzere hâl ögesine karşılık gelen müevvel masdarların hem az hem de kullanımının sınırlı olduğu görülmektedir.

²²¹ Bk. Mehdî Şâlih, “el-Maşdaru'l-mu'evvel”, 16.

SONUÇ

Giriş bölümünde kelime türleri ve masdarlar konusunu ele aldık ve orada kelimenin tanımını yaptıktan sonra kısaca kelimenin türlerinden bahsedip masdarlar konusuna giriş yaptık. Birinci bölümde müevvel masdarın tanımı, müevvel masdar harfleri, müevvel masdarın kuruluşu ve sarih masdar ile müevvel masdar arasındaki benzerlikleri ve farkları ele aldık. İkinci bölümde ise müevvel masdarın kelime grubu içerisindeki kullanımından bahsettik. Çalışmamızda ele almış olduğumuz konuları ve ulaştığımız sonuçları, aşağıdaki şekilde özetlemek yerinde olacaktır.

Kelimeler, cümlenin en küçük yapı taşlarıdır. Belli kurallar doğrultusunda bir araya gelerek cümleleri oluştururlar. Kelimelerin varlıkları, cümlenin varlıklarına bağlıdır.

Arap dili kaynaklarına göre kelimeler üçe ayrılmaktadır. Bunlar isim, fiil ve harftir. Bu üçlü taksimin dışında farklı tasnifler yapılsa da bunlar revaç görmemiştir. Kelime türleri bu üçlü taksimatın dışında kimilerine göre beş kimilerine göre yedi olarak belirlense bile fiil ve harf türü her zaman ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Bu tür farklılıklar yalnızca isim soylu kelimeler arasında sayısal olarak bir değişiklik arz etmiştir. Müevvel masdar konusu da isimler kategorisinde değerlendirildiği için isim türü hakkında şu şekilde bir özet yapmak mümkündür: İsim, maddî ve manevî olan tüm varlıkların eylem, hareket ve zaman kavramı olmaksızın dildeki karşılığına denir. Tüm masdar çeşitleri de doğal olarak hem gramer yönüyle hem de mana yönüyle ismin özelliklerini taşıdıkları ve isimlere mahsus olan, onları fiil olmaktan ayıran birtakım özellikleri kendilerinde taşıdıkları için isim olarak kabul edilmektedir. Arap dilinde bir kelimenin isim olduğunu gösteren işaretler arasında, başına harf-i cer gelebilmesi, muzâf-muzâfileyh olabilmesi, yapısı gereği bir zamana bağlı olarak bir eyleme delâlet etmemesi gibi özellikler zikredilmektedir.

Fiiller ise en kısa tabirle ismin özelliklerini taşımayan ve harf olmayan, en az üç kök harften oluşan kelime türlerine denir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere fiil dediğimiz kelime türü mutasarrıf olacak, başına harf-i cer alamayacak, izafet terkibi olarak bir kelime grubuna dâhil olamayacak ve yalın halde bile kullanılması durumunda bir eyleme bir harekete ve de zamana delâlet edebilecek olan kelime türüdür.

Zamanla (üç zamandan biriyle) bağlantısı olmaksızın mutlak bir oluşu veya olayı gösteren kelimeler” şeklinde tanımlanan masdarlar, masdar-ı sarîh (masdar-ı gayr-ı mîmî), masdar-ı mîmî, masdar-ı merre, masdar-ı binâ-i nev’i ve masdar-ı sinâî (ca’li) olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır. Masdar türleri arasında müevvel masdar da zikredilir.

Cümle kavramı ise ıstılahî manada en az iki sözcüğün bir araya gelmesi ve yargı bildirmesi şeklinde tanımlanır. Arap dilinde cümle çeşidi iki türdür. Bir cümle ya isim cümlesidir ya da fiil cümlesidir. İsim cümlesinin de fiil cümlesinin de olmazsa olmaz iki önemli kavramı vardır ve bu kavramlar müsned ve müsnedileyh’tir. Müsned, isim cümlesinde habere karşılık gelirken fiil cümlesindeki karşılığı fiildir. Müsnedileyh ise isim cümlesinde mübtada iken fiil cümlesindeki karşılığı fâildir.

Müevvel masdarlar isim grubunda yer aldıkları için kendilerinden önce gelen âmillerinin cümle içerisindeki konumuna göre merfuat, mansûbat ya da mecrurattan herhangi bir kelime grubuna denk geliyor olabilirler.

Müevvel masdarlar bir bütün olarak nasıl ki cümle içerisinde merfuattan mansûbattan ya da mecrurattan birisine karşılık gelebiliyorsa aynı şekilde bunların cümle içerisindeki konumlarına da karşılık gelebildiği anlaşılır. Yani merfuat denildiğinde isim cümlesinde mübtada ya da habere karşılık geldiğinin veyahut da fiil cümlesindeki fail konumuna gelebildiği açıkça görülmektedir. Diğer durumlarda da bu böyledir yani müevvel masdarlar cümle içerisinde bir bütün olarak mübtada, haber, fail, nâib-i fail, meful ya da hal olarak gelebilmektedirler.

Cümlelerin müevvel masdara dönüştürülmesi, ilgili başlıklar altında verdiğimiz örneklere baktığımızda bazen dile anlatım zenginliği kattığını, bazen ise bunun, bir zorunluluk haline geldiğini görüyoruz. Bu çerçevede, kendi içinde yargı bildiren isim cümlesi, masdar edatı olan *enne* ile kelime grubuna dönüştürülmekte ve sonra, tek bir öğeye karşılık kullanılmaktadır. Aynı durum diğer masdar edatları için de söz konusudur. Diğer masdar edatları, genellikle fiil cümlesiyle birlikte kullanılarak yargı bildiren cümleleri, müevvel masdar haline getirmektedir. Şu halde müevvel masdarlar, diğer masdarların tersine, bize, yargı bildiren bir cümleyi zaman anlamından soyutlamaksızın isimleştirme, diğer bir ifadeyle kavramlaştırma imkanı sunmakta ve anlatıma, zenginlik katmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Hasan. *Arap Dili Dilbilgisi*. Konya: Tekin Kitabevi, 1989.
- Akdağ, Hasan. *Arap Dilinde Edatlar*. Konya: Tekin Kitabevi, 1984.
- Akşit, Eyüp. “Arap Dilinde Mâ Edatı ve İşlevleri”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. 4 (Aralık 2017).
- Böyük, Yusuf, “Fe Edatının Arap Dilindeki Fonksiyonu”. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça Dilbilgisi-Nahv*. 11. Baskı. İstanbul: Kasım, 2016.
- Ebu'l-Beğâ' el-Ukberî, Abdullah b. el-Hüseyn b. Abdillâh. *el-Lubâb fî ileli'l-binâ' ve'l-irâb*. thk. Gâzî Muhtâr Tuleymât Abdullâh Nebhân. Dimeşk/Beyrût: Dâru'l-fikr/Dâru'l-fikri'l-muâşır, 1995.
- el-Anţâkî, Muhammed. *el-Muhtâf fî aşvâti'l-Arabiyye ve nahvihâ ve şarfihâ*. 3. Baskı. Beyrût: Dâru's-şarķi'l-Arabî, ts.
- el-Cârim, Muştafâ Emîn. *en-Nahvul-vâğih fî kavâidi'l-luğati'l-Arabiyye li'l-merħaleti'l-ibtidâiyye*. el-Ķâhire: Dâru'l-maârif, 1999.
- el-Curcânî, eş-Şerîf. *Kitâbu't-Tarîfât*. thk. Abdulmunim el-Ķifnî. el-Ķâhire: Dâru'r-reşâd, 1991.
- el-Enbârî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Ebî Saîd Ebu'l-Berekât. *el-İnşâf fî mesâili'l-ħilâf beyne'n-nahviyyini'l-Başriyyîn ve'l-Küfiyyîn*. Dimeşk: Dâru'l-fikr, ts.
- el-Enbârî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Ebî Saîd Ebu'l-Berekât. *Esrâru'l-Arabiyye*. thk. Muhammed Hüseyn Şemsuddîn. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1987.
- el-Ezherî, Ķâlîd b. Abdillâh Ķâlîd. *Şerħu't-Taşriħ ala't-Tavđih*. b.y.: Dâru'l-fikr, trs.
- el-Fârisî, Ebû Alî. *el-Mesâilu'l-menşûra*. thk. Muştafâ el-Ķidrî. Dimeşk: Maţbûâtu mecmai'l-luğati'l-Arabiyye, 1986.
- el-Ferrâ', Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Maâni'l-Ķur'ân*. Beyrût: Dâru's-surûr, ts.
- el-Ķalâyeynî, Muştafâ. *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*. 3 Cilt. 30. Baskı. Beyrût: el-Mektebetu'l-aşriyye, 1994.

- el-Ḥamâdî-Yûsuf v.dğr. *el-Ḳavâidu'l-esâsiyye fi'n-naḥv ve's-şarf li-telâmîzi'l-merḥaleti's-sâneviyye vemâ fi mustevâhâ*. el-Ḳâhire: y.y., 1995.
- el-Ḥarîrî, Ebû Muhammed el-Ḳâsim b. Alî b. Muhammed. *Şerḥu Mulḥati'l-irâb*. thk. Berekât Yûsuf Hebbûd. Beyrût: el-Mektebetu'l-aşriyye, 1997.
- el-Hâşimî, Aḥmed. *el-Ḳavâ'idu'l-esâsiyye li'l-luğati'l-'Arabiyye*. Dersaadet, İstanbul, 1354.
- el-Hâşimî, Aḥmed. *el-Ḳavâ'idu'l-esâsiyye li'l-luğati'l-'Arabiyye*. İstanbul: Dersaadet, 1354.
- el-Ḥudârî. Ḥâşiyetu'l-Ḥudârî 'alâ Şerḥi İbni Aḳîl alâ Elfiyyeti'bn-i Mâlik. Beyrût: Dâru'l-fikr, 1995.
- el-Kocevî, Muhammed b. Muştafâ. *Şerḥu Ḳavâidi'l-irâb li'bn-i Hişâm*. thk. İsmâ'il Merve. Dimeşk/Beyrût: Dâru'l-fikr/Dâru'l-fikri'l-muâşır, 1995.
- el-Maḥzûmî, Mehdî. *Fi'n naḥvi'l-'Arabî: ḳavâid ve't-taḥbîḳ alal-menheci'l-ilmîyye'l-ḥadîs*. el-Ḳâhire Mektebetu Muştafâ el-Bâbî el-Ḥalebî, 1966.
- el-Mubberred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yurîd. *el-Muḳtaḍab*. thk. Muhammed Abdulḥâlîḳ Aḍîme. Beyrût: Âlemu'l-kutub, trs.
- el-Muṭarrizî, Ebu'l-Fetḥ Nâşir b. Ebi'l-Mekârim. *Kitâbu'l-Mişbâḥ fi'n-naḥv*. thk. Maḳbûl Alî en-Nimet. Beyrût: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 1993.
- el-Uşeymîn, Muhammed b. Şâlih. *Şerḥu Elfiyyeti'bni Mâlik*. er-Riyâd: Mektebetu'r-ruşd, ts.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. 18. Baskı. İstanbul: Bayrak Yasım Yayın Dağıtım, 1989.
- es-Sâmerrâ'î, Fâdil Şâlih. *el-Cumletu'l-'Arabiyye telîfuhâ ve aḳsâmuḥâ*. Ammân: Dâru'l-fikr, 2002.
- eş-Şemânînî, Umer b. Şâbit. *el-Fevâid ve'l-ḳavâid*. thk. Abdulvehhâb Maḥmûd el-Kuḥle. Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 2002.
- es-Suheyli, Ebu'l-Ḳâsim Abdurrahmah b. Abdillâh. *Netâicu'l-fikr*. thk. Âdil Aḥmed Abdulmevcûd. Alî Muhammed Muavvaḍ. Beyrût: Dâru'l-kutubil-ilmîyye, 1992.

- es-Suyûfî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr. *Hemu'l-hevâmi*. Beyrût: Dâru'l-marife, 2000.
- eş-Şelebîn, Ebû Alî Umer b. Muḥammed b. Umer el-Ezdî. *Şerḥu'l-Muḳaddimeti'l-Cezûliyyeti'l-kebîr*. thk. Turkî b. Sehv b. Nezâl et-Uteybî, 2. Baskı. Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1994.
- ez-Zebîdî, Ebû Bekr el-İşbîlî. *Kitâbu'l-vâḳîḥ*. thk. Abdulkerîm Ḥalîfe. Ammân: el-Câmiatu'l-Urduniyye, trs.
- ez-Zeccâcî, Ebu'l-Ḳâsım Abdurrahmân b. İshâḳ. *el-Cumel fi'n-naḥv*, thk. Alî Tefvîḳ el-Ḥamed. 2. Baskı. Beyrût: Muessesetu'r-risâle /Dâru'l-emel, 1985.
- ez-Zeccâcî, Ebu'l-Ḳâsım. *el-Îḍâḥ fi ilelin-naḥv*. thk. Mâzin el-Mubârek. 5. Baskı. Beyrût: Dâru'n-nefâis, 1986.
- ez-Zemaḥşerî, Ebu'l-Ḳâsım Cârullah Maḥmûd b. Umer. *el-Mufaşşal fi ilmi'l-luġa*. Beyrût: Dâru iḥyâil-ulûm, 1990.
- Fethî Aḥmed Abdu'l-Âl İsmâil. “el-Maşdaru'l-muevvel ve aḥkâmuhu'n-naḥviyye”. *Kulliyetu'-luġati'l-arabiyye bi-Âsyût el-mecelleti'l-ilmiiyye* 3/30 (Haziran 2011): 878-973.
- Hacibekiroġlu, Abdullah. *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduġu Anlamsal İlişkiler*. Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2016.
- İbn Cinnî Ebu'l-Feth Uşmân. *el-Ḥaşâiş*. thk. Muḥammed Alî en-Neccâr. el-Ḳâhire: el-Heyetu'l-Mışriyyeti'l-âmmeli'l-kuttâb, 1987.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Uşmân. *Sirru şinâati'l-irâb*. thk. Ḥasan Hindâvî. 2. Baskı. Dimeşḳ: Dâru'l-ḳalem, 1993.
- İbn Fâris, Ebu'l-Ḥuseyn Aḥmed b. Zekerıyyâ b. Fâris er-Râzî, *eş-Şâhibî fi fiḳhi'l-luġati'l-Arabiyye ve mesâilihâ ve suneni'l-Arab fi kelâmihâ*. thk. Umer Fârûḳ eṭ-Ṭabbâ. Beyrût: Mektebetu'l-maârif, 1993.
- İbn Hişâm el-Enşârî, Ebû Muḥammed Abdullah Cemâluddîn b. Yûsuf b. Aḥmed. *Şerḥu Ḳaṭri'n-nedâ ve belli's-şadâ*. İstanbul: Dersaadet, ts.

- İbn Hişâm el-Enşârî, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddîn b. Yûsuf b. Aḥmed, *Muġnî'l-lebîb an kutubi'l-eârîb*. thk. Muhammed Muḥyiddîn Abdulḥamîd. el-Ķâhire: Maṭbaatu'l-Medenî, 1404.
- İbn Hişâm el-Enşârî, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddîn b. Yûsuf b. Aḥmed İbn Hişâm. *Şerḥu Şuzûri'z-zeheb*. 2. Baskı. Dimeşq: ed-Dâru'l-mutteḥide, 1994.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddîn b. Yûsuf b. Aḥmed el-Enşârî. *Şerḥu Şuzûri'z-zeheb*. 2. Baskı Dimeşq: ed-Dâru'l-mutteḥide, 1994.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddîn b. Yûsuf b. Aḥmed el-Enşârî. *Evdaḥu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti'bn-i Mâlik*. Beyrût: Dâru iḥyâi'l-ulûm, 1981.
- İbn Mâlik, Cemâluddîn Muhammed b Abdillâh b. Abdillâh eṭ-Ṭâ'î el-Endelusî. *Şerḥu't-Teshîl -Teshîlu'l-fevâid ve tekmîlu'l-meḳâşid*. thk. Muhammed Abdulḳâdir Aṭâ, Ṭârîḳ Fethî es-Seyyid. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 2001.
- İbn Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*. Beyrût: Dâru şâder, 1414/1994.
- İbn Aḳîl, Behâu'd-dîn Abdullah, *Şerḥu'bni Aḳîl*. 16. Baskı. Beyrût: Dâru'l-fikr, 1979.
- İbn Uşfûr, Alî b. Mu'min. *el-Muḳarrab*. thk. Aḥmed Abdusettâr el-Cevârî-Abdullah el-Cubûrî. Bağdâd: İḥyâu't-turâşî'l-İslâmî/Maṭbaatu'l-ânî, 1971.
- İbn Yaîş, Muveffîḳuddîn Yaîş b. Alî b. Yaîş. *Şerḥu'l-Mufaşşal*. Beyrût/el-Ķâhire: Âlemu'l-kutub/Mektebetu'l-Mutenebbî, ty.
- İbnu'n-Nâzîm, Ebû Abdullah Bedruddîn Muhammed. *Şerḥu Elfiyyeti'bni Mâlik li'bni'n-Nâzîm*. thk. Abdulḥamîd es-Seyyid Muhammed Abdulḥamid. Beyrût: Dâru'l-cîl, trs.
- İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed. *el-Uşûl fi'n-naḥv*. thk. Abdu'l-Ḥuseyn el-Fetlî. Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1985.
- Ķabâve, Faḥruddîn. *Îrâbu'l-cumel ve eşbâhi'l-cumel*. 5. Baskı. Ḥaleb: Dâru'l-ḳalemi'l-Arabî 1989.
- Muştafâ Cemâluddîn, "Rayun fi taḳşîmi'l-kelime". *Mecelletu Turâşînâ* 1/6 (Muḥarrem-Safer-Rebî'u'l-evvel 1407: 105-126.
- Muştafâ Cemâluddîn. *el-Baḥşu'n-naḥvî inde'l-uşûliyyîn*. 2. Baskı. İrân/Ķum: Dâru'l-hicre,. ts.

- Özbalıkçı, Reşit. “Arap Dilinde Fiilimsilerin Zaman Boyutu”. *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi* /13-14(2001): 1-30.
- Şâlih, Şezâ Şâlih Mehdî. *el-Maşdaru'l-muevvel fi'n-nisfi's-şânî min'el-Kur'ân'il-Kerîm*. Yüksek Lisan Tezi, Câmîiatu Ummi Durman el-İslâmiyye, Kulliyyetu'l-luğati'l-Arabîyye, 2003.
- Sevinç, R. Resul. *Arap Dilinde Cümle Yapısı ve Biçimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2004.
- Sevinç, Rifat Resul. *Arap Dilinde Masdarlar Vezinler ve Kullanışları*. Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniversitesi, 1998.
- Sîbeveyh Ebû Bişr Amr b.Uşmân Kānber, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 2/3. Baskı. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1982/1983.
- Şimşek, Mehmet Ali - Doğan, Yusuf - Koçak, Süleyman. *İlitam Arapça-I*. Bursa: Sertan Yayıncılık, 2018.
- Şimşek, Mehmet Ali, *Arap Dilinde Çok Anlamlılık ve Karîne İlişkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2000.
- Şimşek, Mehmet Ali, *Arapça Kompozisyon Çalışma Defteri Açıklamalı Rehberi 2*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.
- Şimşek, Mehmet Ali. *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Öğeleri*. Sivas: Vizyon Yayıncılık, 2006.
- Temâm Hâssân. *el-Luğatu'l-Arabîyye manâhâ ve mebnâhâ*. 3. Baskı. el-Ğâhire: el-Heyetu'l-Mışriyyeti'l-âmmeli'l-kuttâb, 1985.
- Tiyek, Fatih. “Vav Harfi ve Kuran’ı Anlamaya Etkisi”. *Bilimname Düşünce Platformu Dergisi*. 1/30 (Nisan 2016).

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Nadir BULUT
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 20.07.1992/Sivas
e-posta : ketebeyektubu@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2016
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2020

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
-------	-------	-------

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı **YÖKDİL (75)** **ALES (76)**